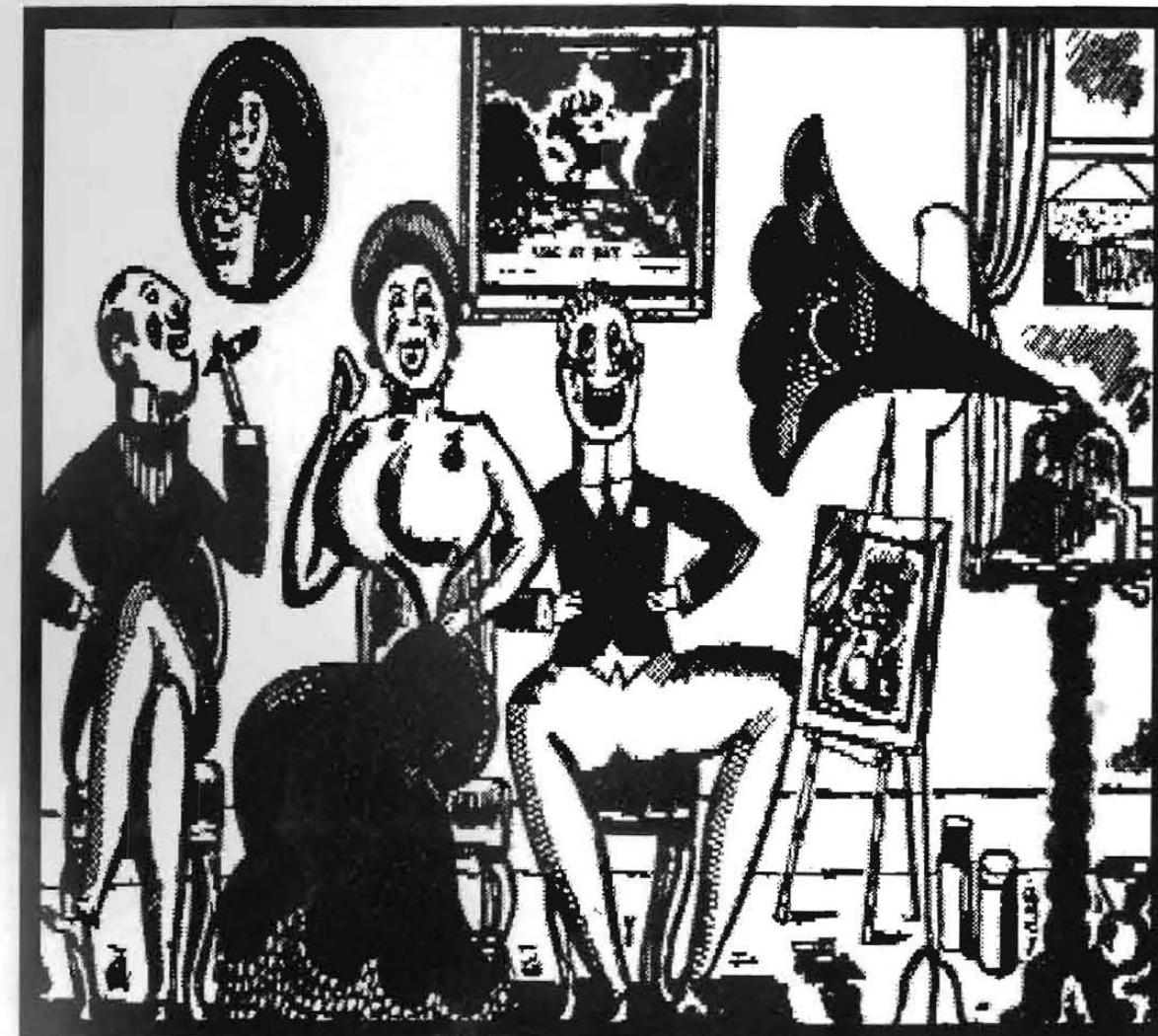

Sfera Politicii

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE EDITATĂ DE FUNDAȚIA "SOCIETATEA CIVILĂ"

Anul VI 1998

59

C A P I T A L I S M U L N O S T R U

Editorial Board:

CĂLIN ANASTASIU
DANIEL CHIROT
DENNIS DELETANT
GAIL KLIGMAN
DAN OPRESCU
STELIAN TĂNASE (*Editor*)
VLADIMIR TISMĂNEANU
G.M. TAMAS

*fundatia
Societatea Civilă*

President: DAN GRIGORE

Redacție:
Dan Pavel
(*Redactor șef adjunct*)

Valentin Stan
Radu Dobrescu
Eduard Helwig
Iulius Rostas
Sergiu Țîra

Grafică:
Tomnița Florescu

Acest număr este finanțat de:
Grupul de Presă NORD-EST
editorul cotidianului
Monitorul
www.monitorul.ro
și
TOFAN GRUP
București

SFERA POLITICII este înregistrată în Catalogul publicațiilor din România la numărul 4165.

Reproducerea articolelor apărute în publicația noastră se face numai cu acordul redacției.

Tehnoredactare:
Ω Press '93
Manuela Gheorghiu

Tiparul executat la:
S.C. Multiprint S.A. – Iași

Sfera Politicii

este citită de membrii Parlamentului, de cei mai importanți oameni de afaceri, de intelectuali, oameni politici și studenți. SFERA POLITICII ajunge acolo unde se iau decizii, se creează imagine, se cîștigă influență.

Sfera Politicii apare la data de 1 a fiecărei luni. Revista poate fi procurată și direct de la sediul Fundației, str. Piața Amzei nr. 13, etaj 1, sector 1. Un abonament pe șase luni costă 37.000 lei, inclusiv taxele poștale.

Outside Romania: Yearly subscription in \$50 or its equivalent in your country's currency (12 issues).

Please send checks only to: PO Box 22/212, Bucharest, Romania.

Include the following information: name, address, institution, phone number.

Cont FUNDATIA "SOCIETATEA CIVILĂ"
Lei: 25110246602642003
USD: 25110246602840000
BANCKOOP ROSETTI

În atenția cititorilor:

Adresa Fundației "Societatea Civilă" este:
Str. Piața Amzei nr. 13, Etaj 1
oficiul poștal 22/212, București
Fundăție tel.: 659 57 90; tel./fax.: 312 84 96
Tehnoredactare: tel.: 610.16.03

EMAIL [sfera @ dnt. ro](mailto:sfera@dnt.ro)

Adresa noastră Internet: <http://www.sfos.ro/sfera>

Găsiți Sfera Politicii la:

Librăriile Humanitas: din București și provincie
Librăria '95 (Academiei): București, Calea Victoriei 12
Librăria 155 (Drept): București, Bd. Kogălniceanu 24
Librăria All: București, Bd. Kogălniceanu 95 A
Librăria Kriterion: București, Calea Victoriei 46
Librăria M. Sadoveanu: București, Bd. Magheru 35
Euromedia: București, str. General Berthelot 41
Librăria 157 (ASE): București
Fundăția Cărții: București, Bd. Ana Ipătescu 3
Librăria Bihar Naplo: Oradea
Librăria Omniscope: Craiova
Librăria Universității: Brașov, str. Universității 3
Nord-Est (*Monitorul*): Iași, str. Smîrdan 5
S.C. San Vialy: Iași, Bd. Independenței 22
Librăriile VED: Cluj, str. Helta 59

Cuprins

2. Editorial	Dan Pavel	Capitalism fără democrație sau democrație fără capitalism?
5. Capitalismul românesc de azi	John Earle	Rezultatele Programului de Privatizare în Masă (I)
13. Silviu Brucan		De la party hacks la nouveaux riches
18. Final de criză ?	Cristian R. Pîrvulescu	Politic, apolitic, antipolitic
23. Sabina Fati		Ambiguități
26. Liana Ionescu		PNL - ieșirea din pluton
29. Vlad Nistor		Interesul național ca expresie a crizei de autoritate
31. Răzvan Dumitrescu		Se mută criza din sînul coaliției în cadrul partidelor?
34. Arhiva Sfera Politicii Document		Stenograma discuției tov. Vințe cu Ana Pauker (I)
37. Interviu François Ettori	în dialog cu Stelian Tănase	"Nu există economie de piață fără legislație și instituții potrivite"
42. Politică internațională Mihai Mușet		Care este rolul Fondului Monetar Internațional și al Băncii Mondiale într-o economie globală?
53. Boris Kagarlitsky		Va deveni Rusia capitală?
57. Reviste de științe politice Andra Lăzăroiu Istvan Aranyosi		Studii internaționale, Politică externă, Central European Issues, Romanian Journal of Foreign Affairs
61. Cărți și autori Anca Tărîță Laurențiu Constantiniu		Jose Ortega y Gasset, <i>Teama vremii noastre</i> Zbigniew Brzezinski, <i>The Grand Chessboard</i>
64. Semnale		

Capitalism fără democrație sau democrație fără capitalism?

DAN PAVEL

Cine face analiza discursurilor publice ale fostului premier Victor Ciorbea, va constata cu uimire că din vorbăria sa interminabilă sau din intervențiile sale lapidare lipsea un anumit cuvînt. Probabil că lipsesc și altele (cum ar fi teodicee sau metempsihoză), însă eu mă refer la un cuvînt-cheie. Ciorbea nu a rostit niciodată cuvîntul *capitalism*. Aceasta ar fi trebuit să fie cuvîntul-cheie sau titlul reformei economice pe care se presupune că vechiul guvern trebuia să o înfăptuiască. Dacă o luăm din punct de vedere strict psihologic, nici nu aveam cum auzi un astfel de termen din partea unui fost lider sindical, care toată viața lui de după decembrie 1989 și pînă să devină primar al capitalei nu a făcut altceva decît să se ocupe de revendicări de tip social-democrat pentru proletariatul român. Și care, pe deasupra, se mai afla cu ani în urmă și pe listele electorale ale unui partid socialist. Episodul Ciorbea a fost un exemplu clar de concepție greșită cu privire la selecțarea cadrelor și promovarea lor în cadrul unui partid. Această responsabilitate îi aparține în primul rînd președintelui Emil Constantinescu, care l-a ales pe Ciorbea la sugestia Alianței Civice. Această asociație spontană a societății civile – una dintre miile de asociații ale societății civile, iară nu însăși reprezentarea societății civile, așa cum pretind unii dintre liderii ei – s-a ocupat de multe lucruri și are o expertiză “civică” în probleme de democratizare, rezistență la represiune, democratizare și multe altele, dar nu se pricepe la capitalism. Președintele Constantinescu și Alianța Civică nu au știut care sunt prioritățile României, din moment ce au făcut o asemenea alegere enfericită.¹

Prioritatea priorităților după noiembrie 1996 ar fi trebuit să fie reforma capitalistă. Aceasta ar fi însemnat deschiderea legislativă largă față de investițiile străine, crearea unor facilități de excepție pentru oamenii de afaceri, restrukturarea rapidă și privatizarea marii industrii, a băncilor, încurajarea întreprinderilor private mici și mijlocii etc. Am avut în schimb un fel de opoziție acerbă la toate acestea din partea unei birocratii corupte (incapabili să miște un deget fără a primi serioase stimulente, înceată și neficientă, capabilă să trimîtă un investitor străin de la un birou la altul pînă la exasperarea lui și părăsirea acestui tărîm

inospitalier), a unei clase muncitoare dezinformată (aceeași care striga în primii ani “nu ne vinDEM țara!”, dar care acum – pentru a-și menține locurile de muncă – ar face orice, fie să se lasă cumpărată de orice capitalist, fie să săntajeze guvernul cu greve). Însă principalul obstacol au fost guvernările, cei care de fapt trebuiau să miște lucrurile din loc, dar care nu au reușit altceva decît să se joace de-a reforma. Jocul acesta i-a costat pe unii chiar pierderea puterii. Dacă Ciorbea ar fi făcut reforma capitalistă, atunci socialdemocrații lui Petre Roman nu ar fi avut ce să-i reproșeze.

Dar să trecem peste chestiunile episodică și să vedem care este adevarata problemă. De fiecare dată cînd au loc răsturnări politice spectaculoase în istoria omenirii, de fiecare dată cînd se schimbă marile raporturi geopolitice de forță, oamenii încep să-și pună în mod serios probleme legate de marile tendințe politice și economice sub imperiul cărora ei își desfășoară viața. Își pun întrebări cruciale cu privire la raportul dintre regimul politic și scopurile lor morale, dintre regimul economic și propria lor prosperitate. Ironia face ca majoritatea evaluărilor prospective să dea greș. Istorica politică a omenirii nu este, așa cum credea Marx (dar mai ales vulgarizatorii săi, leniniști și staliniști, trokiști sau maoiști), o succesiune determinată de regimuri politice și economice ducînd spre o anumită direcție, și cu atît mai puțin către socialism. De aceea, după eșecul total și prăbușirea catastrofală a comunismului se pune din nou problema de a ști care este drumul pentru fiecare țară în parte. Din nefericire, victoria democraților liberale în lume este o constatare fără valoare empirică integrală, fiind mereu contrazisă de fapte.² Desigur, o parte din argumentele lui Fukuyama sunt îndreptățite, dar pe noi ne preocupă soarta unei țări precum România, care are un traseu incert.

Au mai existat profeți contrarii de istorie în acest secol. Unul dintre ei este Schumpeter³, ale căruia predicții cu privire la soarta socialismului și capitalismului au preocupat multe minti, în special pe aceleia ale propagandistilor de la Kremlin, mai ales că fainoasa carte apăruse chiar cu puțin timp înainte de impunerea prin forță și înșelăciune, prin crimă și repre-

siune a comunismului în Europa Centrală și de Est. El credea că economia socialistă este perfect funcțională și că există o perfectă compatibilitate între acest regim politic și democrație. Multă vreme, cărțile și studiile elogioase care s-au scris despre socialism, în special în Occident, s-au bazat pe argumentația lui Schumpeter. În schimb, el credea că marile succese ale capitalismului (termenul inventat de el era cel de “distrugere creatoare”) vor conduce la distrugerea acestuia. El nu se îndoia de funcționarea mecanismelor economice capitaliste, pe care le considera cele mai eficiente și mai productive cu puțină, ci de capacitatea mecanismelor de legitimare ale acestui sistem. Se vor produce, anticipă el, anumite efecte sociale și culturale, efecte de natură secundară, cum ar fi subminarea bazelor morale ale societății, birocratizarea economiei, înăbușirea spiritului antreprenorial, nașterea unei pături intelectuale marginale și din acest motiv ostilă, dar mereu pregătită să întreprindă ceva împotriva capitaliștilor.⁴

Prăbușirea comunismului și prosperitatea capitalismului l-au contrazis complet pe Schumpeter, însă nu a diminuat misterul trecerii de la un regim politic și economic la altul. Este o problemă extrem de complicată, mai ales că nu există nici o legătură necesară între modul de producție și regimul politic. Acest lucru a fost sesizat, de pildă, de către cercetătorii care au studiat Asia de Sud și de Est. În lucrarea *The Politics of Development: Perspectives on Twentieth-Century Asia*, publicată la Harvard University Press, în 1989, Robert Scalapino “diferențiază trei tipuri de regimuri: primul identificabil în China, Coreea de Nord și Vietnam intruchipează un sistem leninist monopartit, în care nu numai politica dar și economia și societatea în ansamblu sănătatea controlate îndeaproape de la vîrf. Cel de-al doilea, regimul ‘autoritar pluralist’ de care vorbește Scalapino, ‘acceptă și chiar încurajează pluralismul economic și social’, dar se bazează pe controlul autoritar pentru a menține unitatea politică. Este un alt nume pentru autoritarismul birocratic, care combină o politică nedemocratică cu o economie de piață. Cel de-al doilea tip este democrația liberală, exemplificată de Japonia și fostele colonii britanice (Malaezia, Singapore, India).”⁵

Marea provocare pentru *political scientists* și economisti o reprezintă însă nu regimurile totalitare de dreapta, cele autoritare sau dictaturile militare care au continuat să susțină mecanismele economiei de piață (cum ar fi Germania lui Hitler, Italia lui Mussolini, Spania lui Franco – care în cîteva decenii ajunsese cea de-a zecea economie a lumii, Grecia, Turcia, o mulțime de state din America Latină, precum și cele asiatice denumite de Scalapino regimuri autoritare

(România, Bulgaria, Albania), nivelul de trai al populației s-a deteriorat, iar abilitatea politicienilor se măsoară prin modul în care ei sănătățile capabili să evite sau nu exploziile sociale provocate tot de incompetența lor în a administra reforma capitalistă.

O cercetare comparată a performanțelor fostelor țări comuniste (Polonia, Cehia, Ungaria, fostă Germanie de Est, Croația, Slovenia, Macedonia, Bosnia-Herțegovina, Serbia și Muntenegru, Albania, Bulgaria, Slovacia, România, Ucraina, Rusia, Moldova, Mongolia, Kazahstan, Armenia, Georgia, Azerbaidjan, Estonia, Lituania, Letonia, Kirghizstan) ne arată că performanțele cele mai spectaculoase le-au obținut acele state care au pornit de la bun început cu o privatizare rapidă, cu o reformă hotărâtă. Decisiv a fost startul.⁶ Dacă vom corobora cercetările de pînă acum cu privire la relația dintre valorile societății civile și modul în care s-a făcut reforma economică, respectiv între tipul de cultură și mentalitate religioasă și modul în care s-a făcut reformă – pe urmele unor precursori precum Alexis de Tocqueville, Max Weber, iar mai recent Samuel Huntington⁷ –, atunci vom constata că startul, ca și modul în care s-a continuat au fost influențate de legătura dintre tipul de religie din țările respective și atitudinea față de reformă. Țările central-europene care aparțin capitalismului occidental (catolice și protestante) – cum ar fi Polonia, Ungaria, Republica Cehă, Slovenia, Croația, țările baltice – au abordat reforma capitalistă în conformitate cu ceea ce semnalaseră cercetătorii menționați mai înainte. Țările creștinătății orientale, ortodoxe, ca și cele islamică, au pornit mult mai greu, iar cînd nu s-au confruntat chiar cu războiile civile interetnice sau confesionale, atunci au fost ruinate din interior de forțe politice de tip comunista care nu aveau nici un interes să grăbească reformă.

Este greu de anticipat cît tribut vom plăti în continuare handicapului păcatului originar de a ne fi vîndut suflul fesanismului și pedeserismului, însă iată că forțele democratice care au venit la putere au probleme serioase în a pune în mișcare acest conglomerat industrial moștenit de la comunism și păstrat la conservare. În concluzie, se poate spune că nu ne putem lăsa doar pe seama modului spontan și natural în care crește economia capitalistă sau în care ne integrăm treptat în economia mondială capitalistă – pentru că asta mai poate dura cîteva decenii, ceea ce este puțin dacă ne raportăm la scara istoriei, dar este ruinător pentru generațiile de oameni care credeau că după comunism urmează vremuri mai bune –, ci trebuie să imprimăm reformei un ritm dinamic. Indiferent de costurile sociale de moment.

NOTE:

1. Nu am nimic cu Victor Ciobea – iar dacă este să recunoște cum am votat la alegerile locale din 1996, cînd, deși mă aflam ca profesor la Universitatea din Cluj, nu am renunțat niciodată la buletinul de București, așa că am venit special pînă aici ca să votez – pe care l-am și votat ca primar, dar nu cred că era bun de prim-ministru.
2. Vezi, în acest sens, Francis Fukuyama, *Sfîrșitul istoriei și ultimul om*, traducere de Mihaela Eftimiu (București: Paideia, 1997).
3. Vezi Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy* (New York: Harper and Row, 1950), precum și numărul special din prestigioasa revistă *Journal of Democracy* dedicat aniversării a 50 de ani de la apariția acestei cărți, Vol. 3, No. 3, July 1992.
4. Într-un fel, ceea ce Schumpeter prevedea se întîmplase deja în cea mai insuficientă țară capitalistă (sau, mai bine zis, în țară care nu cunoște decît fază timpurie a capitalismului) – Rusia tsaristă, unde, cu toate că nu existau condiții obiective, o clasă marginală de „profesioniști ai revoluției”, alcătuită din intelectuali marginali, a dat peste cap o țară și o lume. Vezi, în acest sens, superbul capitol „Intelligentsia” din fundamentala carte a lui Richard Pipes, *The Russian Revolution*.
5. Kijung-wom Kim, „Marx, Schumpeter și experiența est-asiatică”, *Polis*, Nr. 3, 1994, articol reproducă din numărul special dedicat cărții lui Schumpeter de *Journal of Democracy*.
6. În să-i mulțumesc pe această cale profesorului Steven Fish, de la University of California, Berkeley, care mi-a împărtășit rezultatul acestei cercetări comparative facută pe scară largă, rezultat care confirmă pe bază empirică ceea ce unii analiști observaseră în primii doi ani de după 1989, că modul în care porniseră țările din întreaga regiune central-est-europeană era decisiv pentru întregul destin al reformei.
7. Mă refer la lucrările *Despre democrație în America, Etica protestantă și spiritul capitalismului și The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century*.

DAN PAVEL – studied philosophy at the University at Bucharest, and took recently his Ph.D. He is Fellow at the Advanced International Seminar on “U.S. Foreign Policy Making Process”, School of Public Affairs, University of Maryland, and was Assistant Professor at the Faculty of Political Science, University of Cluj. He was Deputy Editor of 22 magazine and *Polis* journal. Author of *Bibliopolis* and *Adam's Ethic*, he published recently *Who, What and Why? Interviews on Politics and Other Taboos*. He is Deputz Editor of *Sfera Politicii*.

Rezultatele Programului de Privatizare în Masă

– primul studiu empiric – *

**JOHN S. EARLE
ALMOS TELEGYDY**

This paper provides an assessment of the contribution of the Mass Privatization Program (MPP) to privatization in Romania. Despite the potential importance of the 1995-96 program, which involved the transfer of shares in several thousand companies to citizens in exchange for coupons, little information has been made available to the public on its outcomes. Analyzing a comprehensive database of companies in the MPP, we find that only 18.7 percent of the shares of the companies offered in the program were actually transferred to Romanian citizens, and only 7.8 percent of the companies in the program were majority privatized (on a size-weighted basis). We estimate that the so-called "mass privatization" accounted for only about 5.5 percent of the state-owned enterprise assets in the country, despite the enormous hype about the program from the previous government. We place our findings in the context of the history of Romanian privatization policies since 1990, we provide some comparisons with mass privatization programs in other countries, and we analyze the implications of the MPP for the corporate governance and restructuring of enterprises.

1. Introducere

Una dintre enigmele care țin de Programul de Privatizare în Masă (PPM), din ultima perioadă de guvernare a cabinetului Văcăroiu (1995-96), este puținătatea informațiilor publicate privind principalele rezultate ale acestui program. Întrebări referitoare la proporția acțiunilor societăților comerciale incluse în program transferată cetățenilor, partea din acestea rămasă în proprietatea statului sau fracțiunea gestionată încă de cele cinci quasi-private Fonduri ale Proprietății Private (FPP-uri) nu și-au găsit pînă în prezent răspunsul. O posibilă explicație a acestei lipse de informații ar putea-o constitui chiar complexitatea programului, în mod cert unul dintre cele mai puțin transparente programe de privatizare din istoria privatizării în Europa de Est. Structura complicată, precum și ambiguitatea discursului public ce a însoțit programul, au făcut puțin înțeles faptul că programul nu a garantat niciodată realizarea unui quantum de privatizare pre-stabilit. În schimb, rezultatul privatizării a fost determinat printr-o metodă ciudată de agregare a deciziilor necordonate ale cetățenilor români, obligați să ia decizii în absența oricăror informații. Mai mult, ei nu au avut posibilitatea să beneficieze de ajutorul fondurilor de investiție sau al altor intermediari financiari, care, în alte țări, au fost actorii cei mai importanți ai programelor de privatizare în masă.

Comunicarea rezultatelor PPM-ului este însă crucială din mai multe motive. În primul rînd, într-o țară democratică cetățenii au dreptul fundamental de a fi informați despre rezultatele inițiatiivelor economice ale guvernului și, mai mult, orice guvern democratic este dator să furnizeze aceste informații. În al doilea rînd, unul dintre obiectivele majore ale privatizării este cel de a încuraja formarea pieței financiare, iar cunoașterea procentului de capital privatizat, atât pe ansamblul economiei naționale cît și pe diferite ramuri, este indispensabilă în luarea deciziilor de către investitorii interni și străini.

Mai mult, guvernul Ciobea s-a declarat convinț de necesitatea privatizării extrem de rapida a majorității proprietății rămase încă în mîinile statului. Cum poate fi însă posibil acest lucru atât timp cît nu se cunoaște mărimea părții privatizate pînă acum? Iar dacă guvernul are totuși aceste informații, de ce nu le face publice?

În aceste condiții, pare fie că guvernul a declarat privatizarea ca obiectiv extrem de important fără a cunoaște factorii-cheie necesari lansării unui program de succes, fie că îndelungată tradiție a lipsei de transparență în relația dintre guvernul român și cetățeni nu a fost pe deplin înlocuită cu un climat de comunicare deschisă și de asumare a răspunderii.

Scopul acestui studiu este de a analiza rezultatele cele mai semnificative ale Programului de Privatizare în Masă, definit ca transferarea de acțiuni către

cetăteni pe baza cupoanelor nominative de privatizare emise în baza Legii privind Accelerarea Privatizării.¹ Studiul debutează cu prezentarea succintă a istoriei, destul de complicată, deși nu prea bogată în evenimente, a privatizării în România înainte de adoptarea PPM. În continuare, este luată în discuție structura programului, atât din punct de vedere al modului în care acesta a lăsat deschisă posibilitatea apariției unor rezultate diverse, cît și al implicațiilor pe care programul le-a avut (sau le-ar fi putut avea) asupra structurilor de conducere ale societăților. Capitolul 4 analizează atât structura societăților comerciale și acțiunilor ce au constituit oferta programului de privatizare, cît și proporția acțiunilor privatizate *de facto* în fiecare societate comercială. Aceste informații sunt grupate în funcție de ramura economică, regiune și mărimea firmelor, pentru a ilustra lipsa de uniformitate a rezultatelor PPM și faptul că părți importante destinate privatizării au rămas, de fapt, la dispoziția statului. Studiul cuprinde și o prezentare a părții de cupoane plasată la Fondurile Proprietății Private – instituțiile cu cel mai confuz și misterios statut din privatizarea românească. Studiul se încheie cu discutarea, dintr-o perspectivă mai largă, a obiectivelor privatizării în țările aflate în tranziție spre economia de piață și a măsurii în care PPM a contribuit la atingerea acestora.

Părerea noastră este că programul de privatizare în masă din România ilustrează în mod clar problemele și capcanele care apar, în general, în elaborarea și aplicarea programelor de privatizare în masă.

Acest studiu a fost scris cu speranța că el să ar putea dovedi util noului guvern în elaborarea strategiei sale de privatizare, în trecerea de la simpla declarare a dorinței de a privatiza 50 de societăți pe săptămână la efortul pe care îl presupune elaborarea și implementarea unui astfel de program. Sperăm, de asemenea, că el se va dovedi folositor și investitorilor, care doresc să cunoască mărimea sectorului privat în România și măsura în care statul continuă să joace un rol important în luarea deciziilor în diferite sectoare ale economiei. În sfîrșit, sperăm că studiul va folosi în egală măsura cetățenilor români, care merită să fie informați în legătură cu rezultatele politicilor economice ale guvernului lor, chiar dacă acel guvern nu se mai află astăzi la putere.

2. Scurtă preistorie a privatizării în România

Pentru început, considerăm că o descriere a procesului de privatizare din România în perioada de dinaintea aplicării PPM este utilă.² În figura 1 am încercat să schițăm diversele căi de privatizare a societăților comerciale aflate inițial în proprietate de stat, între anii 1990-1997.

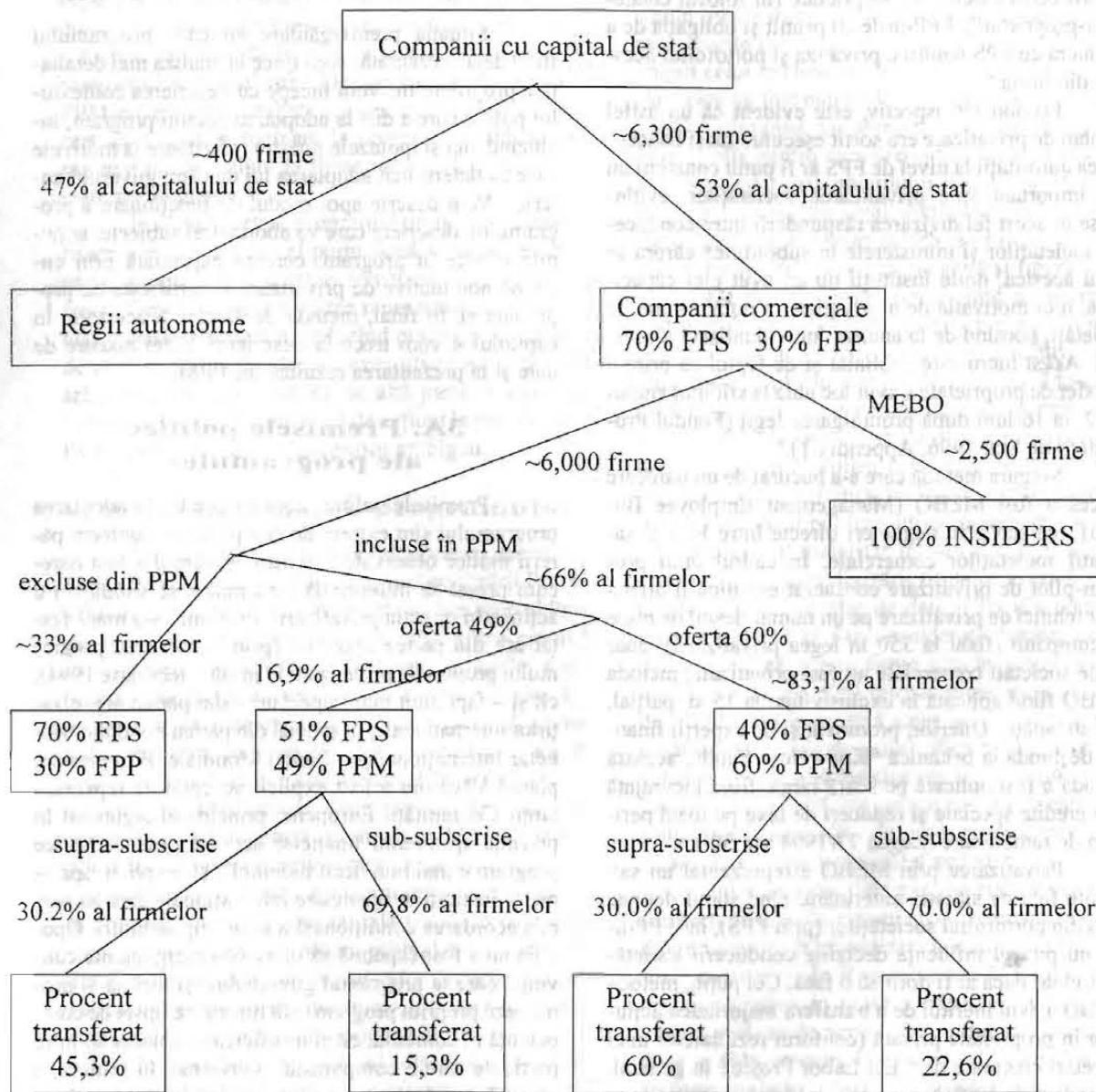
Primul pas în procesul de privatizare a fost adoptarea Legii pentru Reorganizarea Societăților de Stat (Legea 15/1990). Legea a modificat statutul legal al societăților și le-a distribuit în două categorii (figura 1). Societățile comerciale din prima grupă au primit numele de regii autonome și au rămas în proprietate de stat. În această categorie sunt incluse societățile din "ramurile strategice ale economiei naționale [...], precum și din alte domenii stabilite de guvern" (art. 2).

Deși nu multe au fost societățile incluse în această categorie, ele au constituit totuși, datorită mărimii lor, aproape jumătate (47%) din totalul capitalului de stat (Agenția Română de Dezvoltare [1997]). Firmele din a doua grupă, aflate inițial în proprietate de stat, au fost reorganizate ca societăți comerciale (art. 16). Acestea din urmă au fost singurele eligibile pentru a intra în programele de privatizare.

Următorul pas în legislația privatizării I-a constituit adoptarea Legii Privatizării Societăților Comerciale (58/1991), la conceperea căreia o importantă contribuție și-a adus firma de consultanță "Coopers and Lybrand". Legea nu s-a concentrat asupra modului concret de transfer al proprietății, axându-se mai degrabă pe schițarea cadrului legal de constituire și funcționare a instituțiilor menite să preia în viitor rolul de proprietari ai societăților comerciale aflate în proprietate de stat: Fondul Proprietății de Stat (FPS) și cele cinci Fonduri ale Proprietății Private (FPP). Portofoliul societăților comerciale a fost împărțit între FPS și unul din FPP-uri, raportul fiind de 70-30% (figura 1). FPP-urile erau menite să funcționeze ca societăți comerciale, acționarii lor fiind cei 18 milioane de cetăteni români eligibili să primească Certificatele de Proprietate.

Dacă acceptăm retorică guvernului, FPP-urile sunt și au fost private încă din momentul înființării lor. În acest caz, Legea Privatizării a rezolvat, de fapt, privatizarea a 30% din fiecare societate. În fiecare firmă însă, statul, prin FPS, a continuat să controleze majoritatea acțiunilor, ceea ce înseamnă că FPP nu a putut exercita o influență prea mare asupra activității societăților comerciale. Mai mult, faptul că alegerea conducerii FPP-urilor a avut la bază, în primul rînd, rațiuni politice, precum și posibilitatea extrem de limitată (practic, excluderea chiar) a posesorilor de Certificate de Proprietate de a influența în vreun fel deciziile luate, fac ca statul acestor instituții să fie și mai ambiguu.³

Legea Privatizării nu s-a limitat doar la înființarea acestor noi instituții (FPS și FPP-uri), ci a stabilit și obiectivele pe care ele urmau să le îndeplinească. Astfel, FPS-ului iî revenea "obligația" de a privatiza

Figura 1**Calea spre PPM**

În figură sunt prezentate numai metodele majore de privatizare aplicate în România pînă în 1996. Vînzarea de societăți mici (ex. magazine), precum și privatizarea cîtorva societăți comerciale mari nu sunt prezentate în figură.

anual 10% din portofoliul său inițial, ceea ce a condus la interpretarea că privatizarea societăților comerciale ar urma să se încheie în decurs de șapte ani. Deși legea permitea aplicarea unor metode de privatizare diverse – ofertă publică, licitație, negocieri directe și orice combinație a acestora –, modul de aplicare a acestora nu a fost vreodată explicat. În afară de maximizarea valorii certificatelor de proprietate (în folosul cetățenilor-proprietari), FPP-urile au primit și obligația de a conlucra cu FPS pentru a privatiza și portofoliul acestuia din urmă.⁶

Privind retrospectiv, este evident că un astfel de plan de privatizare era sortit eșecului. Deși concentrarea autorității la nivel de FPS ar fi putut constitui un pas important spre privatizarea societăților, evitându-se în acest fel divizarea răspunderii între conducerea societăților și ministerelor în subordinea cărora se aflau acestea, noile instituții nu au avut nici capacitatea, nici motivația de a privatiza un număr mare de societăți, pornind de la analiza individualizată a acestora. Acest lucru este subliniat și de faptul că primul transfer de proprietate a avut loc abia la sfîrșitul anului 1992, la 16 luni după promulgarea legii (Fondul Proprietății de Stat 1996, Appendix 1).⁷

Singura metodă care s-a bucurat de un oarecare succes a fost MEBO (Management Employee Buyout), realizat prin negocieri directe între FPS și salariații societăților comerciale. În cadrul unui program-pilot de privatizare consacrat examinării diferitelor tehnici de privatizare pe un număr destul de mare de companii (fixat la 350 în legea privatizării), doar 22 de societăți comerciale au fost privatizate, metoda MEBO fiind aplicată în exclusivitate la 15 și, parțial, la 4 societăți. Ulterior, promovat și de experții finanțați de fundația britanică "KnowHow Fund", această metodă a fost aplicată pe scară largă, fiind încurajată prin credite speciale și reduceri de taxe pe toată perioada de rambursare (Legea 77/1994 art. 50).

Privatizarea prin MEBO a reprezentat un salt înainte față de situația anterioară, cînd statul definea 70% din portofoliul societăților (prin FPS), iar FPP-urile nu puteau influența decizile conducerii societăților, chiar dacă ar fi dorit să o facă. Cel puțin, metoda MEBO a avut meritul de a transfera majoritatea acțiunilor în proprietate privată (conform rezultatelor unei cercetări efectuate de CEU Labor Project, în general, în procent de 100%), ceea ce a influențat pozitiv evoluția structurii de proprietate și a contribuit la depolitizarea deciziei în societățile respective. Metoda MEBO are însă cîteva caracteristici care au dus la reducerea și, în unele cazuri, chiar la dispariția acestor avantaje. Majoritatea contractelor MEBO conțineau restricții referitoare la modificarea numărului de salariați, a activității principale a societății și a prețului ac-

țiunilor, în caz de vînzare. Din cauza acestor restricții, procesul de restructurare a societăților comerciale a devenit destul de dificil, uneori chiar imposibil.⁸

3. Descrierea Programului de Privatizare în Masă

Situația premergătoare aplicării programului fiind deja prezentată, vom trece la analiza mai detaliată a programului. Vom începe cu descrierea contextului politic care a dus la adoptarea acestui program, incluzînd aici și ipotezele noastre referitoare la motivele care au determinat adoptarea lui de către guvernul anterior. Vom descrie apoi modul de funcționare a programului, descriere care va aborda trei subiecte: acțiunile oferite în program, cererea exprimată prin cupoane nominative de privatizare și certificate de proprietate și, în final, metoda de alocare a acestora. În capitolul 4 vom trece la descrierea bazei noastre de date și la prezentarea rezultatelor PPM.

3A. Premisele politice ale programului

Premisele politice care au condus la adoptarea programului sunt extrem de complexe și, conform părerii multor observatori avizați, guvernul a fost oarecum presat să întreprindă (sau măcar să simuleze) o acțiune în direcția privatizării. Presiunea s-a manifestat atât din partea opoziției (prin conceperea programului propriu de privatizare în masă – februarie 1994), cât și – fapt mult mai important – din partea organizațiilor internaționale, în special din partea Fondului Monetar Internațional și a Băncii Mondiale. Prin urmare, planul Văcăroiu a fost explicit acceptat de reprezentanții Comunității Europene, principalul argument în privința sprijinului financiar acordat fiind că "orice program e mai bun decît niciunul", și, implicit, sprijinit de instituțiile financiare internaționale care au permis acordarea condiționată a unor împrumuturi. Opoziția nu a fost capabilă să ofere contraargumente convințoare la programul guvernului (și nici să-și promoveze propriul program) atât din cauza lipsei de competență în domeniul, cât și insuficientei colaborări între partidele care o compuneau. Guvernul, în schimb, a reușit în mod uimitor să joace rolul de artizan al reformei și al privatizării rapide, prezentând opoziția ca un simplu grup de diletanți.

Presiunea politică internă și externă pentru "accelerarea" procesului de privatizare reprezintă în mod cert un motiv puternic pentru inițierea PPM (deși, aşa cum am menționat, metoda MEBO adusește deja unele progrese); la aceasta se pot adăuga alte

două motivații. În primul rînd, avînd alegerile prezidențiale și parlamentare programate pentru sfîrșitul anului 1996, guvernul Văcăroiu ar fi putut folosi eventualul optimism rezultat în urma împărtirii acțiunilor societăților comerciale ca pe un capital politic. Aceasta cu atînă mai mult cu cît premierul Republicii Cehe, Vaclav Klaus (în cazul căruia o astfel de strategie s-a dovedit viabilă), vizita România – întîlnindu-se cu președintele Iliescu și cu membrii guvernului – tocmai în perioada în care la București se elabora programul de privatizare.⁹ Deși modul de concepere a PPM nu garantează rezultate sigure, un lucru era totuși cert: că fiecare participant la program va obține una sau mai multe acțiuni la firme aleasă; de fapt, că nimenei nu va pierde.

În al doilea rînd, programul promitea o diversificare a resurselor în cel puțin două moduri: pe de o parte, programul a creat o structură de proprietate foarte dispersată pentru partea reprezentată prin acțiunile incluse în program, reducînd practic posibilitatea de control asupra conducerii executive (așa cum vom arăta în continuare), iar, pe de altă parte, a autorizat "vînzarea" unor pachete mari de acțiuni la prețuri relativ derizorii, printr-un mecanism ambiguu.

3B. Funcționarea programului

Într-o formulare practic identică cu aceea din Legea Privatizării din 1991, Legea Accelerării Procesului de Privatizare (55/1995) a stabilit ca scop al Programului de Privatizare în Masă distribuirea gratuită către cetățenii români a 30% din totalul acțiunilor aparținînd societăților comerciale cu capital de stat. Într-adevăr, dacă acceptăm punctul de vedere al guvernului, exprimat în legea din 1991, pare că ne aflăm în fața unui paradox: în cazul în care FPP a fost privat, așa cum se stipulează în Legea Privatizării (deși ne arătam sceptici în această privință), PPM nu ar fi implicat în nici un fel o privatizare suplimentară, ci ar fi însemnat, pur și simplu, transferul celor 30 de procente din proprietatea de stat initială (sau, așa cum vom explica mai departe, o valoare echivalentă cu aceasta) din portofoliul FPP-ului privat către cetățeni. De privatizare se poate vorbi doar în cazul în care FPP-urile sunt considerate ca fiind proprietate de stat.¹⁰

Independent de statutul discutabil al FPP-urilor, vom arăta că procentul maxim care putea fi transferat era de 30%, chiar dacă acest lucru constituia doar o posibilitate greu de realizat practic, din cauza însuși modului de concepere a PPM. Capitolul de față reprezintă o dezvoltare și o argumentare a acestei ipoteze, pe trei coordonate: descrierea ofertei de acțiuni ale companiilor incluse în program, cererea potențială pentru acțiunile societăților cuprinse în

PPM concretizată în cupoane și certificate de proprietate și, în final, explicarea procedurii de alocare.

Oferta

Din cele aproximativ 6.300 societăți comerciale aflate în proprietatea statului la sfîrșitul anului 1995, circa 4.000 au fost incluse în PPM.¹¹ De ce un număr relativ mare de firme – circa o treime – au fost excluse este destul de neclar. O ipoteză ar fi aceea că grupul celor excluse era format din societățile comerciale care au fost naționalizate în anii de început ai regimului comunist. De asemenea, tot aici ar fi putut să intre și cele pentru care drepturile de proprietate asupra terenurilor sau imobilului prezentau ambiguități din punct de vedere legal. Acțiunile companiilor excluse din PPM au rămas la FPS și FPP în aceeași proporție, de 70-30%, așa cum ne arată și figura 1.¹²

Nu numai că un număr mare de societăți au fost excluse din PPM, dar programul nu a urmărit o reducere totală a părții statului nici pentru cele incluse. Societățile au fost împărtite în două grupuri: în primul au intrat cele pentru care s-a stabilit ca maximum 49% din acțiuni să fie oferite (numite și "strategice"), iar în al doilea toate cele pentru care acest procent era 60% (figura 1). După știința noastră, guvernul nu a făcut public motivul pentru care a statul a reținut pachetul majoritar într-un număr mare de societăți și nici cauza divizării firmelor în două grupuri. Conform bazei noastre de date, 17% din companiile incluse în PPM au fost considerate "strategice", însă datele arată că aceste firme sunt în majoritate peste medie ca mărime, 62% din capitalul social al firmelor din PPM fiind în această categorie. Astfel, într-un număr predominant de cazuri, PPM și-a propus să privatizeze (în cel mai fericit caz) mai puțin de jumătate din capitalul social, iar pentru firmele "nestrategice" statul și-a păstrat 40% din acțiuni, procent cu care a rămas, în general, principalul acționar.

Intenția statului de a reține majoritatea sau măcar pachete mari de acțiuni nu caracterizează nici unul din programele de privatizare în masă aplicate în țările foste comuniste. În Republica Cehă, Slovacia și Rusia, privatizarea în masă a oferit în majoritatea cazurilor pachete de peste 50%; în Polonia, programul a fixat la 85% procentul de acțiuni de transferat în proprietate privată.¹³ Astfel, deși adesea și în alte țări statul a reținut o parte din portofoliul companiilor, în foarte puține cazuri acesta a fost un pachet de control. În România, PPM a fost astfel conceput încît statul român să-și mențină controlul asupra fiecărei societăți incluse în program: nu numai că statul și revineau cele mai multe acțiuni în toate societățile (cel puțin 40%), dar, în același timp, partea privată era carac-

rizată printr-un mare grad de dispersie. Prin urmare, orice obiecție la deciziile statului erau menite să rămână fără efect. Transferul controlului în mîinile proprietarilor privați putea avea loc numai în cazul în care s-ar fi privatizat o parte importantă a acțiunilor deținute de stat și dacă ar fi apărut forme concentrate de proprietate. Însă, tot ce a putut oferi Legea privind Accelerarea Privatizării s-a redus, din nou, la enunțarea unor intenții. FPS a fost mandat să vîndă acțiunile rămase în portofoliul său prin "orice metodă legală", ceea ce sugerează continuitatea metodelor care au dat greș anterior.¹²

Deși intenția originară a PPM a fost privatizarea a 49% sau a 60% din portofoliul societăților, în realitate, pentru unele societăți, oferta a fost chiar mai mică (conform bazei noastre de date, pentru 2,1% din firme). Motivul reducerii ofertei în aceste cazuri este neclar; ceea ce clar însă este că astfel s-a redus și mai mult oferta de privatizare. Oferta în PPM au constituit-o cele 60, respectiv cele 49 procente și, în unele cazuri chiar mai puține, din acțiunile celor aproximativ 4.800 de societăți.

Cererea

PPM, la fel ca și programele de privatizare în masă din alte țări, s-a bazat pe distribuirea unui capital artificial – cupoane – pentru a crea o cerere potențială pentru acțiunile societăților incluse în program. Fiecare cetățean eligibil¹³ a primit un cupon nou care – cu sau fără vechiul certificat de proprietate – a putut fi folosit pentru obținerea de acțiuni la societățile incluse în program, dar ele au putut fi plasate și la unul din FPP-urile care au fost transformate cu timpul în Societăți de Investiții Financiare (SIF).¹⁴ Cupoanele românești au fost însă diferite de cele folosite în programele de privatizare din alte țări.

În primul rînd, cupoanele noi au avut o "valoare nominală" de 975.000 lei. Această valoare remarcabilă a fost acordată pe baza următorului calcul: "valoarea" totală (înregistrată) a proprietății oferită spre privatizare (cele 30% menționate în ambele legi de privatizare, 58/1991 și 55/1995) a fost de un milion de lei/persoană. Valoarea reală (de fapt, valoarea de vînzare "pe stradă") a certificatelor de proprietate a fost de numai 25.000 lei. S-a ajuns astfel la concluzia că valoarea de privatizat era de 40 de ori mai mare decât valoarea reală a certificatelor. Prin emiterea noilor cupoane, care au ridicat valoarea totală a titlurilor de valoare la 1.000.000 de lei!¹⁵ Guvernul Văcăroiu-Coșea a considerat că a vinde din nou ceea ce se mai vînduse odată (în multe cazuri, fără a se cumpăra însă) constituie o sănsă. Un astfel de joc al cifrelor este ridicol în cazul în care informația despre valoarea

reală a firmelor lipsește și, tocmai de aceea, în cazul programelor de privatizare în masă concepute în alte țări nu a fost fixată o "valoare nominală" a cupoanelor.

În al doilea rînd, noile cupoane au fost gratuite și, pentru a se asigura o participare cît mai mare a cetățenilor, au fost distribuite prin Poșta Română. Prin aceasta, guvernul a reușit să evite situația în care să nu participe nimici, dar, totodată a redus și mai mult importanța participării la program. În țările unde cupoanele au avut un preț destul de mare (de exemplu, în Cehoslovacia, unde un cupon costa circa o treime din salariul mediu pe 1991) cetățenii au fost puși în față unei decizii serioase. Părerea noastră este că acest fapt a avut ca efect tratarea cu mai multă seriozitate și a altor aspecte ale privatizării.¹⁶

În al treilea rînd, cupoanele nu au putut fi vîndute, ceea ce a însemnat că nimici nu a avut posibilitatea acumulării unui număr mai mare de cupoane și, prin urmare, nimici nu putea obține un pachet mai mare de acțiuni într-o societate. Așa cum am arătat mai sus, spre deosebire de cupoane, certificatele de proprietate emise anterior au putut fi vîndute/cumpărate, iar decizia de a le devaloriza drastic a condus la reducerea posibilității de concentrare a proprietății și de control efectiv asupra conducerii executive.

Mai mult, programul a interzis implicarea în PPM a instituțiilor de intermediere, chiar și a firmelor de consultanță pentru plasarea cupoanelor. Intenția acestei reglementări a fost de a obține o cît mai mare dispersie a proprietății în societățile comerciale nou "privatizate", astfel încât statul să poată menține controlul asupra lor, chiar și cu cele numai 40% din acțiuni. În țările unde implicarea intermediarilor a fost permisă, aceștia au jucat un rol hotărâtor atât în dezvoltarea instituțiilor economiei de piață, cât și în colectarea informațiilor despre valoarea companiilor și portofoliilor. Prin interzicerea activității intermediarilor, PPM a anulat și motivațiile care ar fi putut stimula dezvoltarea acestor instituții.

Așa cum am arătat, cetățenii au putut să-și plăseze cupoanele într-un FPP. Posibilitatea ca FPP-urile să se transforme din organizații puternic politizate, cu un interes redus în ceea ce privește administrarea părții lor de proprietate, în societăți financiare mai active nu poate fi, desigur, exclusă. Ceea ce dorim să evidențiem este faptul că interzicerea implicării intermediarilor a diminuat extraordinar șansa ca – prin aplicarea PPM-ului – România să facă progrese serioase spre economia de piață.¹⁷

Procedura de alocare a acțiunilor

În continuare, vom discuta mecanismul de alocare a acțiunilor. Din octombrie 1995 pînă în martie

1996 cetățenii au putut folosi cupoanele și certificatele pentru a solicita acțiuni (a "subscrie") fie la o societate comercială, fie la unul din FPP-uri. Cu excepția cîtorva anunțuri izolate privind excesul de cerere ("supra-subscriere"), cetățenii nu au avut informații în legătură cu deciziile celorlalți participanți la program. După ce perioada de subscriere s-a încheiat, valoarea cererilor a fost însumată pentru fiecare societate în parte, iar situațiile de cerere excesivă au fost rezolvate printr-o alocare *pro-rata. Dacă, de exemplu, cererea a fost de două ori mai mare decât oferta, fiecare persoană care și-a exprimat dorința de a deține acțiuni ale unei societăți a primit acțiuni la jumătate din valoarea cererii sale. În schimb, situațiile în care oferta era mai mare decât cererea ("sub-subscriere") nu s-au bucurat de un tratament similar: în acest caz, cei care au subscris pentru acțiunile societăților respective au primit acțiuni la valoarea cererii lor (un cupon și, eventual, certificate de proprietate).

Astfel, în cazul în care cererea a fost mai mare decât oferta, întreaga ofertă a fost privatizată, rezultând însă o structură de proprietate mai dispersată chiar decât în cazul în care cererea și oferta au fost egale. Cînd însă oferta a fost mai mare decât cererea, nu toată oferta a fost transferată în mîinile persoanelor particulare (privatizată). Așa cum am arătat, cetățenii au fost nevoiți să ia o decizie în absență oricărei informații privind decizia celorlalți; prin urmare, necunoscuind situațiile de cerere excesivă, nu au avut cum să le evite. Astfel, date despre partea transferată în cazul fiecărei societăți au putut fi obținute doar după încheierea PPM.

Cealaltă posibilitate de subscriere a constituit-o plasarea cupoanelor la un FPP. Așa cum vom arăta mai jos, această variantă nu era nici foarte populară, dar nici neobișnuită. FPP-urile (transformate printr-un proces misterios într-un fel de fonduri mutuale sau SIF-uri) ar urma să folosească cupoanele pentru a recupera acțiunile rămase ca urmare a unei cereri mai mici decât oferta. Așa cum era de așteptat, nici acest mecanism de recuperare nu a fost făcut public, însă se pare că el se află în plină derulare și, posibil, în scurt timp se va încheia. Menționăm încă o dată posibilitatea ca SIF-urile să devină actori activi ai economiei de piață, reprezentând cel puțin o structură de proprietate mai concentrată; însă, de asemenea, nu trebuie uitat că aceste instituții vor moșteni probabil acțiunile societăților cel mai puțin rentabile din PPM.

Merită subliniat faptul că există mecanisme alternative de alocare care ar fi putut fi mult mai eficiente decât cele aplicate în PPM. De exemplu, programul ar fi putut asigura privatizarea completă a ofertei dacă ar fi tratat situațiile de ofertă excedentară în mod similar situațiilor în care cererea era excedentară: toa-

te acțiunile din fiecare societate să fi fost împărtite între persoanele care au optat pentru ele. Acesta a fost mecanismul de bază aplicat în licitațiile deschise din Rusia [Boyco et al (1995) sau Frydman et al (1993b)]. Folosirea unor mecanisme mai complexe, ca de exemplu cel aplicat în Republica Cehă (unde licitația s-a derulat în mai multe etape), ar fi avut avantajul de a furniza informații suplimentare despre valoarea firmelor, sporind astfel motivația de informare a participanților. [Earle et al (1994)]. De asemenea, și metode mai simple ar fi putut mai eficiente. În loc să interzică participarea firmelor de intermediere și să oblige FPP-urile să procure în condiții neclare acțiunile abia după încheierea programului, PPM ar fi putut permite participarea liberă a intermediatorilor, lăsînd FPP-urile să între și ele în competiția pentru acțiuni. O elaborare mai bună a programului ar fi garantat o creștere a capitalului privat și ar fi putut crea condiții favorabile pentru dezvoltarea piețelor financiare și a unor structuri eficiente de conducere.

traducere de

**Dana Lup, Dana Săpătoru
și Marius Cosmeanu**

NOTE:

1. Datorită faptului că scopul principal este analizarea programului de privatizare în masă, metoda de privatizare MEBO și vînzările către investitori străini sunt abordate doar tangențial în capitolul 2, pentru a stabili contextul general în care a fost elaborat programul (PPM). O analiză detaliată a procesului de privatizare MEBO va apărea curînd în publicațiile CEU Labor Project.

2. Earle și Săpătoru (1993 și 1994) discută în detaliu procesul de privatizare din perioada 1990-1993.

3. Nu putem exclude posibilitatea că FPP-urile ar fi putut juca un rol pozitiv. Punctul nostru de vedere este că, pentru aceasta, condiția necesară ar fi fost privatizarea unui pachet majoritar de acțiuni; faptul că FPS nu a făcut acest lucru, a împins FPP-urile pe o linie moartă.

4. Acest aspect a făcut ca statul FPP-urilor să fie și mai confuz. Earle și Săpătoru (1994) discută detaliat astăzi obligațiile contradictorii ale FPP-urilor, cît și statutul legal incert și forma ambiguă a proprietății.

5. Earle, Munteanu și Săpătoru (1993) argumentează că FPS nu a privatizat aproape nimic, nu doar din cauza lipsei de competență, cauza principală a fost mai degrabă că aceste instituții au fost puse în situația de a "realiza imposibilul".
6. Earle și Estrin (1996) discută problema în detaliu, CEU Labor Project urmând să facă o analiză asupra societăților privatizate prin metoda MEBO.
7. Dovezi empirice ale succesului strategiei premierului Klaus în privința privatizării în masă pot fi găsite în Earle, Gehlbach, Sakova și Vecernik (1997), care analizează impactul politiciei de privatizare din Cehia asupra atitudinilor politice și comportamentului de vot ale cetățenilor cehi.
8. Faptul că statul a putut să ia atât de ușor proprietatea de la FPP-uri pentru a o folosi ca ofertă în PPM ridică și mai multe semne de întrebare despre pretînsul statut privat al acestora.
9. Conform unui raport, cifra inițială a fost de 3.904. Mai târziu, prin adăugarea altor societăți, numărul lor s-a ridicat la 4.803.
10. Din păcate, nu există informații privind grupul de societăți excluse (număr de salariați ori valoarea capitalului social). Este însă plauzibil că societățile mari nu au fost incluse în PPM, deci că partea care a rămas în proprietate de stat este mai mare de o treime.
11. Vezi Earle et al (1993 și 1994) și Friedman et al (1993 a și b) pentru o discuție asupra programelor de privatizare în cîteva țări. Earle și Estrin (1996 și 1997) analizează procesul și rezultatele privatizării prin cupoane în Rusia.
12. Aceasta sugerează întoarcerea la MEBO, singura metodă care a avut un oarecare succes, însă noua reglementare extinde creditele speciale și reducerile de taxe la orice cumpărător, nu doar la salariații societății.
13. Toți cetățenii români adulți (având cel puțin 18 ani împliniți pînă la 31 decembrie 1995) și care nu au folosit certificatele de privatizare în programele de privatizare anterioare.
14. Portofoliul SIF-urilor este alcătuit parțial din acțiunile societăților primite de la FPS în schimbul cupoanelor, cealătă parte fiind formată din cele 30 de procente din acțiunile societăților excluse din PPM.
15. Nu numai că devalorizarea certificatelor de proprietate a fost o lovitură îndreptată spre guvernul Petre Roman, care a emis aceste certificate, dar a servit și la diminuarea cîștigului potențial obținut prin "speculă" al celor ce acumulaseră un număr foarte mare de certificate și care nu au simpatizat în mod sigur cu PDSR. Această măsură nu a contribuit însă deloc la creșterea încrederii populației sau la clarificarea statutului proprietății în România.
16. Această argumentare poate fi găsită în Earle, Gehlbach, Sakova și Vecernik (1997).
17. Vezi Frydman și Rapaczynski (1994) pentru discuții asupra rolului potențial al instituțiilor de intermediere. Earle et al (1993) și Frydman et al (1993) pentru analiza implicării intermediarilor în programe de privatizare în Europa Centrală și de Est, și Estrin (1997) pentru analiza fondurilor de investiții de cupoane în Rusia.

(continuare în numărul viitor)

De la party hacks la nouveaux riches

— schimbarea socială în Rusia și Europa de Est —

SILVIU BRUCAN

Cu patruzeci de ani în urmă, liderul și scriitorul iugoslav Milovan Djilas a făcut vîlvă în Vest prin apariția cărții sale *The New Class*, arătînd că în Uniunea Sovietică adevărată clasă conducătoare nu era clasa muncitoare, ci birocratii comuniști la putere.

Astăzi, afirmă că în virful societății rusești o nouă clasă de milionari a reușit să adune o avere în numai cinci ani și să controleze o mare parte din resursele majore, întreprinderi și bănci naționale. Procesul a început cu *perestroika* lui Gorbaciov, cu toate că noi actori nu agreează cealătă față a reformei acestuia, *glasnost*, preferînd să-și creeze propriul drum cu mare discreție.

Din nou Rusia arată calea, toate țările europene urmînd același model în definirea noii clase. Fără îndoială, există particularități izbitoare diferențînd dezvoltarea socială din Europa Centrală de aceea din Rusia, însă acestea se referă în special la formarea *clasei de mijloc*, pe care o vom comenta mai târziu. Dar eșalonul cel mai înalt al capitaliștilor, elita, a urmat o direcție similară pe tot cuprinsul Estului.

În acest sens, ne vom ocupa mai întîi de noua clasă de milionari. Două întrebări m-au nedumerit. Prima: "cine erau aceștia?". Cum au apărut dintr-o societate care descuraja orice act de inițiativă individuală și care nu oferea nici o oportunitate legală de a face bani? Într-adevăr, m-a izbit ingeniozitatea fantastică și spiritul de inițiativă arătat de acești *nouveaux riches*, avînd în vedere că mare parte dintre ei fusese învățați și formatai mental în cea mai eficientă mașinărie de conformare a partidului comunist. Cred că această transformare bruscă de 180 de grade, de la socialism la capitalism, trebuie să fie o temă de cercetare fascinantă pentru psihologii sociali. Am auzit și am citit despre *self-made-men* din America, un inginer care a început într-un garaj din Silicon Valley și a construit un computer cu care a făcut avere, sau o femeie care a deschis un restaurant și a atrăs o grămadă de clienți prin felul ei personal de a găti și care acum posedă o rețea de restaurante pe tot cuprinsul Statelor Unite. Dar aceștia sunt *individii* cu daruri și idei extraordinare, pe cînd în Rusia și Europa de Est este vorba de o *intreagă clasă*, zeci de mii de

persoane care au devenit bogate practic pe noapte folosind aceeași metodă.

Cea de-a doua întrebare care m-a uluit este: "Cum au reușit?". A face milioane într-un timp atât de scurt în țări care nu erau nici bogate și nici orientate înspre afaceri a fost o adevărată performanță. Am început să cercetez, să caut, iar principala concluzie la care am ajuns a fost: *atîta timp cît în societatea comunistă acumularea de capital privat era cenzurată moral și prohiibită legal, noii capitaliști au făcut avere pe cheltuiala proprietății de stat și a capitalului de stat, înălțînd bunuri, echipamente, proprietăți și chiar capital social de la întreprinderile de stat sau organizațiile comerciale*. Aici ar trebui să subliniez că, în timp ce noii milionari furau statul, nu există nici un act legislativ sau procedură legislativă care să-i împiedice să comită acest lucru. Fără îndoială, în prima linie a furtului la scară mare se aflau fostul partid și birocratii statului care dețineau poziții strategice ce le-au permis să opereze rapid și cu mare eficiență. Un studiu asupra a o sută de ruși din topul oamenilor de afaceri – întreprins de Institutul de Politică Aplicată din Moscova – a dezvăluit că 60% dintre aceștia aparțineau fostei nomenklaturi. Un economist polonez, care a examinat evoluția a cîteva sute de birocrati de partid din perioada 1988-93, a descoperit că mai mult de jumătate dintre aceștia sunt acum manageri în sectorul privat, iar în Ungaria procentul este chiar mai mare.

Perpetuarea nomenklaturiștilor în poziții de conducere, politice și economice, caracterizează perioada de tranziție din toate țările esteuropene. Peste tot, birocratii de partid au trecut cu o ușurință neașteptată de la sedile centrale și locale ale partidului la conducerea marilor companii sau bănci. Un fost diplomat american la Budapesta, care a devenit director al unei bănci de investiții din New York, afirma: "Întotdeauna cînd vin la Budapesta și am o întîlnire cu o mare companie ungără, întîlnesc la masa de discuții pe cineva cu care am avut de-a face atunci cînd Ungaria era comunistă".

Din nou, cum am mai spus, Rusia arată calea. Să mai menționăm cîteva cazuri: Serghei Egorov, fost

președinte al Băncii de Stat a URSS și șef al Departamentului Financiar al Comitetului Central al Partidului Comunist Sovietic, a devenit în prezent Președinte al Asociației Bancare Comerciale, un titan valorind sute de milioane de dolari; Nikolai Rîjkov, primul-ministrul pe timpul lui Gorbaciov, este în prezent președinte al Băncii Tveruniversal; Piotr Aven, fost ministru al Comerțului, este acum președinte al Băncii Alpha; aflat în top, primul-ministrul Victor Cernomîrdin, a fost directorul general al giganticei companii petroliere Gazprom (este interesant de subliniat că, pe cînd industria petrolului a fost fragmentată într-o duzină de companii, Gazprom a reușit să moștenească monopolul de stat intact cu proprietăți mai mari decît cele ale General Motors; în 1995, cînd Cernomîrdin a creat pentru alegrii un partid numit Nash Dom – Casa Noastră –, rușii obișnuiau să spună Nash Dom Gazprom).

De cînd milionarii postsovietici au început să facă avere în perioada Gorbaciov de "dezgheț" – dezghețul care a amestecat imperiul –, în prezent se bucură de Clubul Comercial (Kommunisticheskaya Ulitsa), o clădire elegantă, la nr. 2 pe strada Bolshaya – cu trei restaurante de lux, un cazino și o serie de săli de întîlnire aranjate în stilul unui club englezesc privat. Un jurnalist american a fost invitat la acest club în ziua în care directorul a prezentat un nou almanah ostentativ al întreprinzătorilor, *Renașterea Elitei de Afaceri Rusești*. Jurnalistul descrie zeci de Mercedes-uri, BMW-uri, Jeep-uri Cherokee și Lincoln Town parcate în împrejurimi. Bărbați bine îmbrăcați și cochetele lor compaionoane se îndreptau către intrare. Paznici de corp, înarmați pînă în dinți cu pistoale și mitraliere, nu-i scăpuau din ochi.

Zece oameni de afaceri erau desemnați în almanah ca fiind *super elita*. Toți se bucură de relații la Kremlin. Să-i menționăm pe cei mai puternici.

Vladimir Potanin, președintele Uneximbank, era prieten apropiat al generalului Alexander Korshakov, fost înalt ofițer KGB, șeful securității la Kremlin între 1993-1995 și apropiat coechipier și partener de băutură al domnului Eltsin. Uneximbank era deja o putere cînd Potanin visa la planul "Împrumuturi pentru Acțiuni", prin care guvernul oferea numerar rapid în scopul astupării găurilor bugetare în schimbul a tot felul de întreprinderi de stat. Acționind în același timp ca licitator și licitant, Uneximbank a înălțat pachetul de acțiuni majoritar la colosul minier arctic Norilsk Nickel, cel mai mare producător mondial de nichel, și la gigantul Sidanco, producător de metale rare, la prețul de 300 milioane dolari – cu o sută de ori sub valoarea lor reală. Este suficient de amintit că guvernul a numit Uneximbank să conducă licitația. Folosind aceeași metodă, Potanin a preluat 15 mari întreprinderi

din industria metalului și cea petrochimică, acționind sub perfecta acoperire a privatizării. Acestea l-au calificat, fără îndoială, pe Potanin pentru un post oficial la Kremlin.

Mihail Hodorovski, președinte al famoasei bănci Menatep, a sosit direct din conducerea Comsomol și și-a creat în scurt timp o reputație de geniu obraznic și dur al finanțelor postsovietice. Menatep a fost prima bancă brat-pack care a rupt cercul vrăjitor, unul dintre cele mai restrînse, al agentilor autorizați pentru programele de investiții de stat. Păstrînd însă o legătură strînsă cu Kremlinul, Menatep a înălțat imperiul Yukos Oil în încurcătura "împrumuturi pentru acțiuni" – o tranzacție care a primit binecuvîntarea conducerii pentru banii în numerar.

Recent, ziarele moscovite au publicat o conversație înregistrată a omului de afaceri Boris Fiodorov, șef al Fondului Național pentru Sport, care avea garantat un statut special de către dl. Eltsin în decembrie 1993, beneficiind prin acesta de o mare reducere de taxe la importul de băuturi și tigări, o subvenție care costa lunar guvernul 200 milioane de dolari, în total 6 miliarde dolari la impozitul pe venit. Odată cu retragerea acestui statut special, Boris Fiodorov a decis să vorbească, tipărind o poză concluzionată a cercului din jurul președintelui Eltsin, care a produs dure decizii la Kremlin, inclusiv războiul cecen, pînă la alegerile prezidențiale din 1996.

Alt clan al afacerilor băieștești este centrul în jurul lui Yuri M. Luzkov, primarul cu ambiiții prezidențiale al Moscovei. Titanul favorit este Vladimir Guzinski, liderul întreprinzătorilor din Rusia și mogul al mediei care posedă ziarul liberal de frunte Segodnya (Azi), stația radio "Ekho Moskvy" și cel mai important canal de televiziune independent. Un pionier în domeniul comercial și al proprietăților, Guzinski posedă un vast holding de companii și banca Most, al cărei sediu central se află în Primăria lui Luzkov. Guzinski călătoarește cu avionul său personal, automobilele sale sunt blindate și trăiesc într-o dachă în afara Moscovei, cu garduri protejate electronic. Posedă apartamente la Londra și Paris, și petrece vacanțele în Spania și Portugalia, iar fiul său se află într-un internat elvețian.

Alt titan care cunoaște amestecul exact din afaceri și politică este Oleg Boiko. Inițial, Boiko l-a susținut pe vicepremierul Yegor Gaidar, dar atunci cînd sponsorul său s-a retras în semn de protest împotriva războiului cecen, acesta s-a alăturat premierului Cernomîrdin și partidului acestuia, Nash Dom. Clanul magnaților pro-Eltsin este cunoscut sub numele de "Caracatița", din moment ce tentaculele sale par întinse în fiecare domeniu economic major. Consorțiumul a înaintat în 1995 o propunere nemăsurat de îndrăz-

neată, oferind guvernului înglodat în datorii un împrumut de două miliarde dolari în schimbul unui număr de pachete de acțiuni la mii de întreprinderi de stat.

Piotr Aven, fost ministru al Comerțului, în prezent președintă a Băncii Alpha, a relatat *Știrile Moscovei*: "De multe ori este suficientă o susținere activă din partea guvernului, a parlamentului și a agentilor de impunere a legii. Într-o bună zi, o bancă nesemnificativă este autorizată să conducă operații cu fonduri bugetare, ori cote pentru exportul de țări, cherestea sau gaz să fie alocate din plin companiei tale. Cu alte cuvinte, ești încoronat milionar".

Parteneriatul amical dintre marii afaceriști și Kremlin a fost încă o dată pus în evidență în noiembrie trecut, cînd mogulul mediilor de informare și îndrăznețul magnat Boris Beresovski a fost numit vicepreședinte al puternicului Consiliu al Securității Naționale.

Vara trecută, presa din Moscova a dezvăluit un episod din sălbatica luptă subterană dusă între două tabere, identificate în general cu Boris Beresovski și Vladimir Potanin, președintele al Uneximbank, care a părăsit guvernul la începutul acestui an. Miza financiară era achiziționarea imensei companii de telecomunicații Svyazinvest de către Uneximbank. Acum, Beresovski și grupul său se tem că Potanin va folosi aceleași metode cînd ultima mare companie de stat, Rosneft, va fi scoasă la vînzare în acest an. Un ziar a menționat faptul că Potanin este în strînsă legătură cu aripa reformistă din guvern, condusă de Anatoli Ciubais și Boris Nemtov, în timp ce tabăra lui Beresovski era preocupată de proslăvirea premierului Cernomîrdin. Beresovski se bucură, de asemenea, și de sprijinul puternicului mogul al mediilor de informare Vladimir Guzinski. De aceea, puțini sănătății care ar avea ceva de obiectat la observația lui Mihail Hodorovski, președintele imperiului financiar și petrolier Menatep – "Politica este cea mai profitabilă afacere în Rusia de astăzi".

Necazul este că o mulțime de bani obținuți în acele afaceri au plecat în străinătate. Estimări plauzibile sugerează că aproximativ 65 miliarde dolari ar fi ieșit din țară începînd din 1992. Multe milionari ruși au început să investească peste hotare în companii înregistrate în paradisuri financiare, cum ar fi Bahamas, Belize, Insulele Cayman, Liechtenstein, dar mai ales în Cipru. Circa 16.000 de companii rusești au fost înregistrate în Cipru în 1996. În 1995, 20 miliarde dolari din Rusia au trecut prin Banca Ciprului – de trei ori mai mult decît produsul intern brut al insulei.

Pe scurt, capitalismul funcționează în Rusia, la vîrf.

Să ne întoarcem acum spre Polonia și România. Aici, vom descoperi metode de îmbogățire care au fost folosite în toată Europa de Est. Foștii directori ai

întreprinderilor de stat implicate în comerțul exterior și-au păstrat poziții de manageri prin metode MEBO de privatizare. Elektrom, Budimex, Impexmetal, Stal-export etc. sănătății sunt acum toate proprietate privată. Aceste întreprinderi nu posedau clădiri mari, mijloace fixe sau capital social, astfel că au fost ușor cumpărate. De fapt, cel mai prețios capital al lor erau *relațiile* cu companiile străine și cu întreprinderile poloneze specializate în producția pentru export și, desigur, sprijinul experienței acumulate în comerțul exterior. În fapt, în ceea ce privește personalul, comerțul exterior era sectorul cel mai bine dotat și calificat pentru economia de piață. Angajații acestui sector călătoriseră în Vest, cunoșceră industria și, bancheri și oameni de afaceri, vorbeau fluent limbi străine și cunoșteau ce sfere se trag pe piață mondială. Cei care au știut să valorifice aceste atuuri au dat lovitura și au devenit milionari. În multe cazuri, managerii întreprinderilor de comerț exterior au cumpărat acțiuni la fabricile producătoare, obținând astfel controlul asupra afacerii lor, sau au devenit membri în consiliile de administrație ale băncilor care au finanțat diverse operații în trecut.

O figură proeminentă printre oamenii de afaceri polonezi este Grzegorz Tuderek, director general al Budimex (fosta Întreprindere de Construcții pentru Comerțul Exterior), actualmente cea mai mare întreprindere de construcții din Polonia. Mai mult, în 1990, Budimex a cumpărat cu 5,5 miliarde zloti compania de telegraf și alte întreprinderi. La început, l-a sprijinit pe președintele Walesa, dar în 1995 și-a acordat sprijinul președintelui Kwasniewski.

Edward Wojtulewies, președintele Impexmetal, a "înghijit" toate turnările poloneze, avînd astfel cel mai important holding din industria metalurgică. El este un invitat permanent al președintelui în vizitele oficiale peste hotare.

În România, Romeo Pomponiu, director al Confex, specializându-se în confeții, și-a privatizat întreprinderea de comerț exterior în 1990 și a început să încheie contracte cu fabrici din Satu Mare, Craiova, Sibiu și Focșani, pe care le-a cumpărat treptat, una după alta. A semnat un contract și cu gigantul Steilmann, care i-a cumpărat toate bunurile, furnizînd în același timp țesăturile pentru confeții.

În decembrie 1989, managerul de la Romano Export era Petre Crișan. Acesta și-a privatizat imediat întreprinderea și a început să cumpere un număr de acțiuni care îi dădeau controlul asupra a 14 fabrici, astfel încât în doar 4 ani Romano Export valora 14 milioane dolari. După o asemenea performanță, Petre Crișan a fost numit ministru al Comerțului, fiind autorizat, printre altele, să acorde licențe pentru import și export. Omul potrivit la locul potrivit.

Desigur, cercetările mele s-au concentrat în principal asupra României. Într-o bijuterie a literaturii

franceze, *Le Corridor de la Tentation*, Voltaire descrie o metodă ingenioasă de a verifica cinstea oamenilor, făcându-i să treacă printr-un culoar al ispitei, plin de bogății expuse în aşa fel încât să fie ușor de furat. Am fost inspirat de acest model, ajungind la concluzia că au existat şase culoare ale ispitei care au dus la îmboğătiri substanțiale. Să menționăm doar unul dintre acestea, care a fost foarte răspândit în România. Directorii fabricilor de stat au creat o firmă-anexă privată condușă de consoartă sau fiu, transferind treptat acestei firme-anexă utilaje, materii prime, cei mai buni specialiști plătiți cu salarii mai mari, chiar și contracte cu terțe părți și credite bancare garantate cu bunurile statului. În cele din urmă, întreprinderea de stat dă faliment, în timp ce firma privată îi preia afacerea și devine prosperă. Eu numesc acest fenomen *directocrație*.

Traian Ciobotariu, director general, și Ion Iordan, contabil-șef la fabrica Metalochimica din Iași, au transferat utilaje și bunuri în valoare de zeci de milioane de lei către două companii create peste noapte – Util Casnic și Fersatex –, prima aparținând Elenei, soția directorului general, și Silviei Iordan, soția contabilului-șef. În 1992, Ciobotariu a făcut cîteva călătorii în străinătate, plătite de compania de stat, dar a semnat contracte cu companii străine nu pentru compania lui, ci pentru cea a soției sale. În următorii trei ani, cele două firme private au înflorit, în vreme ce Metalochimica a dat faliment.

Ar trebui să menționez aici că directorii, datorită simplului fapt că reprezentau întreprinderea de stat, se aflau în relații apropiate cu administrația locală și cu autoritățile centrale, ministerul etc., care le ușurau obținerea aprobărilor pentru afacerile lor.

Că să încheiem capitolul despre milionari, cred că simbioza dintre capital și putere, care s-a conturat în societățile postcomuniste, este destul de naturală. Marii industriași, comercianți sau bancheri nu aveau cum să strîngă o avere într-un timp atât de scurt fără sprijinul celor de la putere. În schimb, cei deținători de putere nu se puteau izola de noul mediu social care se forma în jurul lor și nu trebuie să mire pe nimeni că unii dintre ei doar cu greu puteau rezista tentației de a se implica mai mult sau mai puțin direct în afacerile profitabile care se făceau sub nasul lor, ba chiar cu sprijinul lor. Faptul, atât de amplu documentat în această prezentare, că formarea noii clase capitaliste s-a realizat în principal pe seama statului, departe de a fi accidentală, este rezultatul unui proces social necesar și inevitabil. Sarcina care a revenit executivului și legislativului a fost de a găsi modalități și mijloace de a crea pentru această "sfântă alianță" condiții de perfectă legalitate în statul de drept.

Acum, să revenim la formarea clasei de mijloc. Cu siguranță, după revoluția din 1989, clasa de mijloc era o necesitate. Economia de piață nu poate apărea și

funcționa numai cu muncitori și țărani, cele două clase de bază ale sistemului comunist. Piața are nevoie de comercianți și întreprinzători, proprietari de magazine și angrosiști, agenți comerciali și bancheri, contabili și manageri. De aceea, formarea clasei de mijloc era pe cît de urgentă, pe atât de vitală. Departe de procesul lent și gradual, care a durat decenii întregi în Vest, în Est era imperios necesar un tempo rapid și accelerat. Răspunsul la întrebarea cum s-a născut clasa de mijloc în Europa de Est este: *cu forcepsul*.

Examinând stratificarea socială din societățile postcomuniste am descoperit o discrepanță evidentă între Europa Centrală și Rusia. Numele acestei discrepanțe este *clasa de mijloc*. Pentru a înțelege mai bine geneza și dinamica acesteia trebuie să ne întoarcem în epoca precomunistă. În timp ce în Europa Centrală forța motrice a fost creșterea capitalist-industrială, în Rusia structurile feudale rigide, cu milioane de țărani analfabeti, erau predominante. Istoricul american Richard Pipes face o observație justă: "Incapacitatea Rusiei de a produce o burghezie numeroasă și solidă este perceptată îndeobște ca fiind cauza principală a îndepărțării sale de modelele politice occidentalo-europene și a eșecului ideilor liberale în influențarea semnificativă a instituțiilor politice și a practicilor sale". Istoricul rus Iuri Atanasiu subliniază și el că în Rusia de azi lipsa unei baze sociale pentru reformatorii democratice conduce la un sistem oligarhic.

Alta este situația în Europa Centrală. În Cehoslovacia, regimul interbelic al președintelui Masaryk era pe picior de egalitate cu Europa Occidentală în privința dezvoltării capitalist-industriale și a democrației și, chiar în perioada celor patru decenii de comunism, a supraviețuit un puternic stat social al clasei de mijloc, bucurându-se de un standard de viață caracteristic clasei de mijloc (casă în proprietate, automobil, cheltuieli însemnante pentru cultură, vacanțe în străinătate etc.). Din motive ideologice evidente, statisticile oficiale nu au pomenit niciodată această categorie, însă sociologii occidentali au descoperit că în anii '60 și '70 căminele cu venituri mari și stil de viață tip "clasă de mijloc" reprezentau în Cehoslovacia circa 30% din populația activă, în Ungaria 20-25%, în Polonia 15%. Privind retrospectiv, abia azi ne dăm seama că "Primavara de la Praga" și curențul reformist care a cuprins Ungaria și Polonia reflectau de fapt dorințe micburgheze, mai degrabă decât nemulțumirile specifice muncitorilor.

În România am rămas în urma Europei Centrale din acest punct de vedere. Politicile etatiste extreme ale dictatorului Ceaușescu au înăbușit orice fel de activitate economică privată. Cu toate acestea, aproximativ 5% din populația activă a reușit să se bucure de venituri suplimentare.

Tabel 1
Tranzitia în societățile postcomuniste

Numele țărilor	Înainte de 1989: clasa de mijloc potențială (\$)	PIB pe cap (\$)	1995		
			Salariu mediu (\$)	Investiții străine (pe cap de locuitor) (\$)	Creșterea PIB (%)
Cehia	30	4.338	303.1	533.9	4
Slovacia	25	2.926	253.0	132.0	6.4
Ungaria	20-25	3.882	328.0	970.9	4.0
Polonia	15	3.167	307.0	155.4	6.5
România	5	1.380	110.0	79.3	3.8
Bulgaria	5	1.170	118.0	94.1	2.8
Albania	1	332	50.0	-	6.0
Rusia	1	2.393	126.3	-	-2.0

Sursa: Financial Times și Business Central Europe

Doar Rusia a luat-o pe un alt drum în dezvoltarea socială. Condițiile istorice deja menționate și politicile radicale ale bolșevicilor au redus procentajul de populație care se bucură de o situație economică de clasă de mijloc la doar 1% din populația activă. Conform sociologului Mihail Cernici, acest strat foarte subțire, care s-a conturat după deschiderea realizată de *perestroika* lui Gorbaciov din 1985, are un venit lunar între 250 și 2.000 dolari pe persoană, având de obicei proprietatea asupra unui apartament, a unui automobil, a unui televizor, a unui frigidier din import ultimul tip, a unui videocasetofon și o mică dacea în afara orașului.

Pentru a rezuma: diferența în privința clasei de mijloc a jucat un rol-cheie în determinarea vitezei și a amplorii reformei pieței.

Există aproape o relație matematică între procentajul clasei de mijloc și progresul reformei pieței de azi. Cehia, cu 30% clasă de mijloc, este în frunte, cu un PIB de peste 4.000 dolari pe cap de locuitor și cu peste 300 dolari în privința salariului mediu lunar, urmată de Ungaria și Polonia. România, cu numai 5% clasă de mijloc, este în coada grupului, cu un PIB de 1.380 dolari pe cap de locuitor și un salariu mediu lunar de circa 100 dolari, de trei ori mai săracă decât națiunile din Europa Centrală.

În sfîrșit, Rusia, cu doar 1% clasă de mijloc, abia se mișcă în privința reformei pieței. În ciuda enormelor resurse naturale, economia rusă a scăzut timp de 8 ani la rînd, ajungind la sfîrșitul lui 1996 la aproximativ jumătate din mărimea ei în 1989. Au crescut doar prețurile, somajul și valoarea salariilor neplătite. Toate acestea se adaugă celor 22% dintre ruși, sau 32 milioane de oameni care trăiesc sub pragul oficial al sărăciei.

traducere de
Alina PALOȘ și Mircea SECURE

SILVIU BRUCAN – Antifascist underground fighter in World War II. In 1944 he became the acting editor of *Scînteia*, the leading communist paper of Romania; former ambassador to Washington, D.C., and to the U.N., director of Romanian Television. Under house arrest, early March 1989, he wrote and distributed the *Letter of 6* former communist dignitaries, protesting the crimes and abuses of the regime. He participated in the Revolution and became one of the leaders of the National Salvation Front.

Politic, apolitic, antipolitic

- reacții la consolidarea partidocrației -

CRISTIAN R. PÎRVULESCU

Criza politică din România este o consecință a multipartidismului ce caracterizează sistemul nostru de partide, dar și a construcției instituționale, ca și a fracturii sociale ce s-a largit permanent ca urmare a noilor tendințe economice. Dacă criza guvernamentală a cunoscut o perioadă de relativă relaxare, odată cu demisia lui Victor Ciorbea și numirea lui Radu Vasile ca premier, criza politică a luat noi dimensiuni ca urmare a alegerilor anticipate pentru primăria municipiului București în conexiune cu scandalul Otopeni. Afectând grav încrederea populației în instituțiile statului și în capacitatea și autoritatea deținătorilor puterii, scandalul Otopeni este o nouă etapă în desfășurarea crizei politice, care poate să se transforme într-o criză de regim (poziția președintelui fiind deja atacată), dar și într-o profundă criză socială. Indicând modurile diferite de înțelegere și de raportare la specificul crizei politice, interesele și confringările grupurilor politice și economice implicate, au fost propuse trei tipuri de soluții.

Soluția politică

Dacă acceptăm că o problemă devine politică atâtă vreme cât ea se pune în față și/sau este reglată de o putere politică înseamnă că nimic nu este în sine politic, dar orice poate deveni. Rezultând din specificul guvernării de coaliție, ce nu poate oculta concurența dintre partide în absența unei baze electorale stabile, criza guvernamentală a reliefat fracionarea partidelor politice românești. Partidele încearcă să se prezinte la guvernare ca actori singulari, dar realitatea vieții politice demonstrează contrariul. Între partide, dar și în interiorul fiecărui partid se manifestă două tendințe – cea care consideră că puterea este un scop în sine și că participarea la guvernare este unica posibilitate de a cîștișa, și a două tendință, pentru care partidele și politicienii sunt motivate de dorința de a influența politică, și în consecință politică devine un scop în sine.

Conflictul din interiorul partidelor politice românești a fost un element ce a contribuit la accelerarea crizei guvernamentale. În toate partidele, exceptie PRM, au existat după alegerile din 1996 conflicte la nivelul conducerii, care au dus fie la sciziuni, ca în cadrul PDSR (grupul Meleşcanu-Boda, ce a format APR) sau PUNR (grupul Funar, ce a format AUR), fie la conturarea puternică a unor tendințe divergente. Dominația uneia sau alteia din cele două tendințe amintite mai sus a influențat modul de raportare a partidului la spațiul politic și au contribuit în interiorul coaliției de guvernare la reactivarea clivajului reformator-antireformator.

Adaptabilitatea la guvernarea de coaliție a partidelor politice românești este una circumstanțială atâtă vreme cât nu există, cu excepția UDMR, o bază electorală stabilă. Obligate să urmărească cu atenție evoluția lor în sondaje și imaginea politicienilor ce le reprezintă, partidele românești sunt practic într-o precampanie continuă. În această situație, prezența unui președinte care să domine această lipsă de coeziune este una din condițiile unei guvernări de coaliție în România.

Creând cadrul pentru confruntarea diferențelor concepții și interese, partidele politice s-au angajat într-o confruntare ce a trezit din amortire clivajele fondate ale politicii românești postdecembriște. Pe acest fundal, unitatea de acțiune a partidelor a fost zdruncinată. Partidele s-au structurat în raport direct proporțional cu democratizarea proceselor de selecție politică. Având între funcțiile lor esențiale selecția alegătorilor, partidele politice, organizatoare ale campaniilor electorale, impun politicienilor o serie de confringeri în schimbul realegerii acestora ca parlamentari. Perioada politicianului relativ autonom în raport cu partidul a lăsat loc – încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pe măsură ce s-a generalizat votul universal și, în funcție de aceasta, secțiunea electorală s-a dezvoltat – unei tendințe de organizare și centralizare

a deciziei. Ca o reacție la această tendință, democrația de partid devine un subiect de dezbatere.

Priveți ca organizații, partidele sunt cîmpuri de luptă și de forță, sisteme mai mult sau mai puțin închise de relații concurențiale între agenți interesați de posibilitatea de a folosi resursele colective acumulate în organizație. Or, disciplina de partid apare ca o formă de limitare a concurenței infrapartinice. Între militanții activi și profesioniști, între profesioniștii permanenti și cei aleși, se desfășoară o competiție care presupune o continuă ofensivă pentru ocuparea pozițiilor de decizie din partid. Accesul la aceste poziții presupune controlul resurselor colective și individuale ale organizației, iar prima resursă a unui partid este sigla sa, care garantează, prin simplitate, prin vechime și notorietate, un tip de identitate.

Garantind prin siglă o anumită orientare și angajîndu-și resursele pentru succesul acesta, partidele își asumă obligații în raport cu aleșii lor. Cum în democrații contemporane parlamentarul rămîne doar o referință teoretică, iar partidele au devenit autenticile deținătoare ale puterii de decizie, raportul dintre parlamentari și partid înclină în favoarea ultimului.

Pe de altă parte, încercând să își lărgescă aria de susținere, partidele – în mod diferit, în funcție de structură sau doctrină – coopteză personalități publice, din domeniul cultural sau sportiv, practicînd astfel transferuri de autoritate din alte domenii în domeniul politic. Acceptînd ofertă partidelor, ei devin responsabili de orientarea politică a acestora. Asumarea disciplinei este în acest sens importantă. Dar partidele sunt nevoie să plătească prețul popularității personalităților publice. Mai ales oamenii de cultură, expoziții ai unei profesioni liberale în care libertatea de exprimare se lovește doar de autocenzură, se adaptează greu la exigențele carierei politice.

Prosperitatea, libertatea și securitatea unei societăți democratice și pluraliste sunt direct dependente de eficiența activității partidelor politice. Coerența partidelor depinde de capacitatea lor de a organiza eficientă în raport cu finalitățile. Dualitatea acestor finalități și tensiunile ce apar între cele două tendințe constituie textura pe care se instalează o guvernare de coaliție. Stabilitatea unei coaliiții este invers proporțională cu numărul de partide participante și depinde de multiplicarea conflictelor infrapartinice ce micșorează controlul liderilor asupra grupurilor parlamentare și a filialelor.

Una din soluțiile politice ale crizei a fost considerată de către cele două partide importante a coaliției

a sta în excluderea exemplară a unor parlamentari indisiplinați (cazul Pruteanu) sau izolare unor politicieni incomozi (cazul Severin). O altă soluție de același tip a constat în confruntarea deschisă între cele două tendințe în interiorul PNȚCD. Pe fondul scăderii accentuate a popularității guvernului Ciorbea, organizarea tendinței pragmatică la nivelul parlamentarilor a exprimat nu doar o strategie de menținere la guvernare, ci și o primă manifestare clară a conflictului de succesiune la conducerea PNȚCD, conflict ce a fost amînat la congresul partidului din ianuarie 1996.

Abordarea pragmatică (puterea este scop în sine) domină coaliția în acest moment. Semnificațiile unei astfel de abordări implică însă întreaga clasă politică românească, care a fost afectată de derularea crizei guvernamentale și suportă noile manifestări ale crizei politice.

Indicînd o ierarhizare și, implicit, o inegalitate în privința accesului la anumite bunuri – în cazul de față, la puterea de a lua decizii politice –, clasa politică se definește ca o elită. Conceptul de elită trimit automat la competentă și profesionalism. O asemenea perspectivă politică desemnează un spațiu autonom în care sunt necesare competențe specifice și, deci, monopolul oamenilor politici asupra domeniului lor de activitate funcționează nu împotriva nonelitelor, ci împotriva elitelor virtuale din alte domenii, în special din administrație, economie și armată, ca și împotriva elitei cu influență.

Dar este clasa politică românească o realitate obiectivă sau o formulă abstractă și unificatoare prin care se reduce diversitatea la o unitate irealizabilă? Autenticii actori politici ai vieții politice românești sunt partidele parlamentare cu influență. Parlamentul sau guvernul, chiar președinția, sunt instituții politice ce constituie doar un cadru de desfășurare al jocului partidist. Un element ce a contribuit la slăbiciunile clasei politice românești și care a influențat modul de desfășurare a crizei a fost tipul de scrutin. Chiar dacă scrutinul proporțional nu impune o relație directă și susținută a parlamentarului cu alegatorii săi, acesta duce la reprezentarea diferitelor tendințe politice existente în societate, ceea ce poate fi considerat un beneficiu democratic. Dar, nedînd cetățeanului posibilitatea să opteze în interiorul listelor, tipul de scrutin folosit în România limitează participarea acestuia la o simplă confirmare a conducerii partidelor.

O altă limită a clasei politice românești este legată de privilegierea politicii doar ca luptă pentru cucerirea sau influențarea puterii și neglijarea aspectelor

tului strategic, a raportării la finalitățile politice. Clasa politică duală ce caracterizează România actuală nu este încă adaptată abordării problemelor guvernării de o manieră profesionistă. Diferitele remanieri guvernamentale, ca și formarea guvernului Vasile au arătat că nu există o viziune clară asupra competenței politice, recurgându-se la persoane independente de partide, cu presupusă competență epistemică, dar fără competență deontică necesară. Confuzia între autoritatea politică și alte forme de autoritate demonstrează ambiguitatea soluționării politice a crizei. Tranziția spre un alt tip de politică este dependentă de capacitatea clasei politice de a se profesionaliza. Alternanța la guvernare din 1996 a creat condiții pentru adaptarea clasei politice la realitate. Transferul de autoritate dintr-un domeniu în altul nu rezolvă problemele delegării democratice, ci erodează temelia unei clase politice insuficient structurată.

Caracterul politic al crizei și limitele soluției acesteia rezultă și din organizarea Comitetului de Coordonare al Coaliției, iar apoi a Comitetului de Coordonare Politică a Coaliției, ce au transformat liderii partidelor în autenticile centre de decizie. Scăpând controlului democratic al instituțiilor statului, cele două organisme demonstrau consolidarea regimului partidelor în România. Faptul că noul premier Radu Vasile a impus un protocol de colaborare care fi acordă mai multă autoritate în fața ministrilor săi nu schimbă caracterul partidist al regimului. Angajind discuțiile cu liderii partidelor și încheind acordul cu aceștia, noul premier pare a avea îndoielă în privința eficacității procedurilor administrative și dublându-le cu un pact politic.

Soluția tehnocratică

Competența tehnică reprezintă al doilea tip de soluție a crizei și urmează acelor analize care indică deficiențele manageriale ale guvernărilor și incapacitatea lor de a-și consolida autoritatea drept principalele probleme ale tranziției. Impunerea unei echipe de specialiști independenți, având girul partidelor, constituie, într-o asemenea perspectivă, o rezolvare durabilă a crizei. Considerat o alternativă la incapacitatea politicianilor de a face față problemelor guvernării și de a soluționa eficient și rapid situațiile de criză, recursul la guvernul de tehnocrati ocultează caracterul politic al guvernării democratice. Prelungind vizuirea pozitivistă a secolului XIX, această tendință consideră că cei ce dețin competența managerial-economică trebuie

ie să dețină și puterea politică. Această interpretare, oarecum mecanică, neagă specificitatea politicii.

Viața politică este caracterizată printr-o dezbatere permanentă. Anumite aspecte ale problematicii sunt dezbaterii sînt estompeate, datorită caracterului lor tehnic, în timp ce altele sunt puternic reliefate (incapacitatea autorităților publice, responsabilitățile prea extinse ale acestora, sau, dimpotrivă, imposibilitatea opoziției de a propune o alternativă).

Controlul puterii politice este posibil doar în măsura în care caracterul politic al guvernării este menținut. Ideea că autoritatea profesională într-un domeniu este suficientă pentru a demonstra capacitatea unui ministru își dovedește în practică limitele. Calitățile de specialist ale unui ministru nu își oferă acestuia tot atâtea argumente pentru a impune o hotărîre de guvern ca poziția și sprijinul politic de care beneficiază. Cum autoritatea se exercită întotdeauna în raport cu un domeniu, iar ca șef al unui departament ministru exercită autoritate deontică (capacitate de a transmite ordine) și nu epistemică (profesională), acceptarea autorității de către subordonăți devine esențială pentru buna funcționare a domeniului, iar nu cunoștințele specifice. Pentru reușita acțiunii ministeriale deținerea unor competențe politice este indispensabilă. Competența managerială, ca particular al autorității profesionale, ce are puncte comune cu calitățile politice, nu răspunde în totalitate exigențelor democratice. Decizia ministerială nu este una doar administrativă, ci are importante componente politice ce nu pot fi neglijate. Apartenența la un partid dă unui specialist un sprijin necesar, dar nu suficient în dirijarea unui departament guvernamental.

Autoritatea nu este doar instituțională, ci întotdeauna și personală. Calitățile personale constituie a doua componentă ce dă unui ministru autoritatea pentru o eficiență și stabilă activitate guvernamentală. Autoritatea nu rezultă automat din ocuparea unei funcții de putere. Ea trebuie recunoscută de cei ce sunt subordonăți. O serie de calități fac posibilă recunoașterea autorității deontice: capacitatea de decizie rapidă, poziția în interiorul unei organizații politice, energia sau dinamismul.

Omul politic a devenit, datorită complexității domeniului, un specialist al politicii. Dacă pentru unii politică înseamnă competiție în vederea accesului la poziții de putere pentru a face să prevaleze interesele grupului pe care îl reprezintă, pentru alții politica este o modalitate de a induce ordinea și justiția, puterea în

acest caz urmărind să apere interesul general în fața revendicărilor particulare.

Dar oricare ar fi orientarea sa, omul politic nu poate întreprinde o acțiune concretă decât dacă are acces la putere. Indiferent de tipul de politică pe care îl promovează, omul politic nu poate face abstracție de cererile și așteptările societății. El este responsabil politic, și această responsabilitate îl obligă. Această responsabilitate nu poate fi exercitată de guvernele de tehnicieni. Un guvern de tehnicieni este un guvern slab. El ar putea funcționa eficient doar în cazul în care Parlamentul nu ar avea la dispoziție mecanisme de control eficiente. Recursul la guvernul de tehnicieni este doar un caz limitat și tranzitoriu ce apare în momentele de criză, în care politicienii își pierd autoritatea.

Soluția guvernului de tehnocrați este uneori susținută și de partidele politice în condițiile în care aplicarea unor politici nepopulare ar duce la costuri politice mari pentru cei ce și le-ar asuma. Dar chiar acest fapt ar micșora şansele de supraviețuire ale unui guvern de tehnicieni. Mandatul unui astfel de guvern este limitat, iar lipsa sa de sprijin politic îl va transforma într-o victimă sigură.

O variantă moderată a acestei soluții s-a impus, odată cu remanierea din decembrie 1997 a guvernului Ciobea, prin integrarea unor independenți în guvern, care cu unele excepții se regăsesc și în echipa lui Radu Vasile. Dar apartenența politică și poziția în partide a celor mai importanți miniștri asigură guvernului un sprijin politic indispensabil unei reforme de substanță. În aceste condiții, independența tehnocraților devine relativă.

Antipolitică

Refuzul politician, nu prin afirmarea unui apolitism tactic sau tehnocratic, ci prin afirmarea superiorității culturii ca spațiu al dezbatării și confruntării simbolice sau a moralității ca nucleu al acțiunii politice descrie un al treilea tip de raportare la criza politică. Antipolitică este o politică cu semn invers, promovată de elita cu influență în raport cu elita puterii. Reprezentantă a unei asemenea elite, Alianța Civică a acuzat modul în care s-a produs debarcarea fostului premier Victor Ciobea, iar autosuspendarea acestei organizații din cadrul Convenției Democrate, ca și solidarizarea fracțiunii morale din PNCD cu această acțiune sunt ilustrative nu doar pentru evaluarea situației politice românești, ci și pentru analizarea

unei iluzii privind rolul și locul moralei în politică. Ierarhizând valorile și deprecind pragmatismul inherent politicii, adeptii liniei morale, între care se situează și liderii Alianței Civice, promovează o vizionă ce dă Binelui General o dimensiune mai degrabă ideală. Spațiu prin definiție al relativului, al negocierii și al aprecierii rapide a conjuncturii, politica nu se încadrează cu ușurință într-o astfel de acceptare. Loc al concurenței reglate de reguli acceptate de competitori, politica este în primul rînd luptă pentru putere, iar nu pentru cucerirea (stabilirea) Adevărului. Credința în adevărul (unicul) sens al istoriei are drept consecință consecvența în raport cu principiile asumate, dar și intoleranța în legătură cu cei ce nu sunt de același părere. La baza oricărei politici stă o viziune despre lume, chiar dacă politicienii, oamenii ai acțiunii, nu pot întotdeauna să o exprime cu claritate, iar într-o democrație legitimitatea altor viziuni, în virtutea pluralismului constitutiv, nu este contestată.

Resursă a grupurilor politice în curs de constituire, combativitatea se caracterizează prin consecvența afirmare a principiilor fondatoare ale grupului. Folosind la mobilizarea energiilor individuale în favoarea acțiunii colective și a contestării deținătorilor puterii, combativitatea nu este însă o resursă de lungă durată. Resursă de tranziție, căci ori grupul politic respectiv, dovedind competențe politice, își dezvoltă celelalte resurse – organizația, capacitatea de colectare a fondurilor, influența asupra mediilor și a electoratului – sau dispără, dacă nu imediat, atunci treptat, transformându-se într-o grupare marginală. În condițiile specifice anilor '90, combativitatea a constituit nu doar principala resursă la dispoziția grupurilor politice de opozitie (partide istorice sau grupări civice), ci și baza de legitimare pe termen scurt și mediu a acestor organizații. Apărută în toamna anului 1990, pe fundalul insuccesului opoziției reprezentate de partidele istorice care, împreună, nu întinseau decât 10% din voturi, Alianța Civică și-a afirmat de la început suspiciunea față de politică văzută ca o formă corupțoare. Mișcare de masă ce reușea să mobilizeze mii de oameni la manifestații de opozitie, ca în 15 noiembrie 1990, moștenitoare a spiritului Pieței Universității, Alianța Civică exprima, la momentul aparținței sale, cea mai importantă formă de opozitie. Considerind caracterul apartidist ca fiind cel mai adecvat luptei politice din România și susținând, implicit, legitimitatea partidelor istorice ca actori politici (și, între acestea, a PNCD, cel mai apropiat ca tip de referințe valorice

și tactică politice), Alianța Civică a avut însă destul de repede de trecut proba conflictului dintre adeptii implicării directe în politică și susținătorii apolitismului; la Congresul Alianței Civice din iulie 1991 un grup de lideri ai mișcării au pus bazele Partidului Alianței Civice. Relația dintre mișcarea și partidul cu același nume s-a deteriorat rapid și datorită incompatibilităților de viziune, dar și unor animozități și răniușe personale. Părăsirea mișcării și tensionarea relațiilor cu grupul adeptilor activismului, crearea Convenției Democratice din România în perspectiva alegerilor locale din februarie 1992 și, după succesul obținut în marile orașe, permanentizarea acesteia, au făcut ca influența Alianței Civice să scadă treptat. Expresia acestei influențe simbolice o reprezintă înscriserea CDR doar ca alianță de partide la Tribunalul Municipiului București, în septembrie 1996, și nu ca alianță a partidelor cu alte organizații, formulă care a fost consfințită juridic doar în primăvara anului 1997.

Comunicatul dat publicitatii pe 31 martie de Alianța Civică, prin care aceasta își exprima nemulțumirea cu privire la "capitularea lipsită de justificare politică sau morală" în fața cererilor Partidului Democrat, ca și autosuspendarea sa din CDR, anunțată pe 6 aprilie, reprezintă epilogul întîrziat al conflictului dintre linia consecventei morale ca resursă de referință ("Alianța Civică crede în continuare că, atât vreme cît politica este lipsită de morală, şansele reformei sunt minime" cum se declară în comunicat) și linia realistă din cadrul CDR, ce constată că exigențele guvernării impun o abordare pragmatică a problemelor societății românești.

Afirmându-și o dublă apartenență, atât la societatea civilă, cît și la cea politică, Alianța Civică nu a exprimat prin atitudinea sa față de consecințele crizei guvernamentale dezangajarea din jocul politic. Cel mai important mijloc de control al societății civile asupra deținătorilor puterii și a clasei politice rămîne, în general, cel electoral, iar în raporturile directe dintre reprezentanții societății politice (partide sau agenții guvernamentale) și cei ai societății civile rolul activ îl au, de obicei, cei dintși. Conștientizând caracterul său de reprezentanță a elitei cu influență, Alianța Civică nu cade în capcana apolitismului. Renunțând temporar la participarea, fie și tangentială, la sfera deciziei politice, Alianța Civică urmărește să-și potențeze influența simbolică, care, în urma participării sale la guvernare, a avut de suferit. Obiectul atacului unor partide sau politicieni, Alianța Civică își redenește stra-

tegiile. Din această perspectivă, autosuspendarea sa oferă CDR posibilitatea să se reconstruiască politic, iar Alianței Civice capacitatea de a evalua, de pe o poziție independentă și critică, evoluția vieții politice românești. Spre deosebire de elitele puterii, ai căror reprezentanți sunt partidele politice, obligate să ofere bunuri evaluabile, elitele cu influență își exercită autoritatea în raport cu un set de valori a căror stabilitate le conferă un rol simbolic. În momentele de criză politică acestea pot constitui un avantaj, dar asocierea sau coabitarea cu elita puterii diminuează semnificația atuurilor simbolice.

Abordările diferite ale crizei guvernamentale demonstrează opozițiile pe care consolidarea regimului partidelor în România o cunoaște. O asemenea tendință intră în conflict cu cadrul instituțional existent, punând în discuție rolul unor instituții-cheie, precum președinția. Exprimând raporturile dintre partidele majorității, dar și curențele constitutive ale sistemului politic românesc, criza politică – pentru care criza guvernamentală nu a reprezentat decât o etapă – nu s-a încheiat. Scandalul de corupție ce i-a urmat diminuează încrederea populației în instituțiile statului și în capacitatea și autoritatea deținătorilor puterii. Stabilitatea politică depinde de capacitatea principalilor actori de a negocia o reformă de substanță a sistemului politic românesc.

CRISTIAN R. PIRVULESCU – graduated from the Faculty of Philosophy, University of Bucharest. Currently, he is Lecturer at the National School of Political Studies and Administration, Department of Political Science.

Ambiguitățile unei crize

SABINA FATI

Declanșarea, desfășurarea și, în final, rezolvarea crizei politice din iarna 1997-1998 a demonstrat că arta compromisului este principala pîrghie prin care sistemul politic românesc tinde să se reglezze. Compromisul este una din posibilele finalități ale negocierilor; dar, în timp ce o afacere se poate încheia profitabil pentru toate părțile prin "compromis", într-o dispută politică găsirea ecuației care să aducă cîștig de cauză tuturor este mult mai complicată, cu atît mai mult cît politicianii porneșc de la ipoteza că "dacă interesele a doi sau mai mulți politicieni sunt în conflict, unanimitatea este imposibilă; unele interese trebuie să predomină asupra altora, pentru ca acțiunea să nu fie înăbușită în întregime". Există studii care demonstrează că raționamentul de mai sus rămîne valabil doar pentru cei care nu își pot imagina un schimb economic obișnuit, în care, evident, interesele părților contractante sunt în conflict. Cu toate acestea, unanimitatea poate fi realizată, iar contractele sunt încheiate fără a fi introduce constrângeri implicită sau explicită. Pe de altă parte, politicianul tradiționalist nu poate fi de acord cu acest model, considerind că toate opțiunile politice importante iau forma alegării între două alternative care se exclud reciproc; în acest caz, un schimb de piață ar putea fi transformat într-o alegere între alternative care se exclud reciproc numai dacă se cere ca unul dintre partenerii acordului să-și asigure cîștiguri pe seama cheltuielii directe a celeilalte părți.¹

Ecuăția crizei generate de Partidul Democrat a fost gîndită de la bun început în termenii teoriei jocurilor, enunțarea alternativelor care se exclud reciproc fiind echivalentă cu presupunerea că jocul este de sumă zero, iar cîștigurile egalează pierderile. Acest lucru s-a confirmat la consiliul Național al PD din 14 ianuarie 1998, cînd democrații au condiționat rămnerea lor în guvern de schimbarea premierului, propunînd și un termen. Partidul Democrat, din motive mai mult sau mai puțin obiective, a impus partenerilor de coalitie, în mod nedemocratic, regulile jocului. Convenția Democrată a acceptat implicit contractul întruchipat în regulile jocului, în momentul în care a intrat în joc. Caracteristica sumei zero se referă, desigur, la "soluția" jocului, și nu la "contractul" prin care participanții la joc acceptă regulile; dar, în momentul în care CDR a intrat în acest joc, trebuia să plece de la

Criza din iarna '97-98 a fost una confectionată de unul dintre partidele coalitiei, după o remanie guvernamentală nesatisfăcătoare pentru el. Partidul Democrat a strîns pe parcursul primului an de guvernare alături de CDR și UDMR o serie de frustrări greu de formulat în fața partenerilor, ceea mai gravă fiind legată de scăderea severă a popularității partidului – de la 13% cît cîștigase împreună cu PSDR în alegeri, la 5% către sfîrșitul anului 1997.

Cu toate că nemulțumirile și vociferările liderilor PD au fost evidente de la bun început și s-au manifestat în diverse forme, în decembrie 1997 nu existau condițiile declanșării unei crize sociale, de regim sau guvernamentală. Sindicalele erau într-un dialog permanent cu executivul, și chiar dacă nu aveau motive de satisfacție, protestele lor nu depășeau forme declarative. Banca Națională dădea asigurări că există o rezervă valutară fără precedent, cifra investițiilor stră-

ine era în creștere, iar în exterior era proiectată imaginea unei țări cu greutăți în tranziție, dar stabilă din punct de vedere politic și social. Nici despre o incipientă criză de regim nu se putea vorbi, deoarece vizita Regelui Mihai în România, la 50 de ani de la alungaerea sa de pe tron, a fost discretă, iar discursul său, rostit în cerc restrins, s-a referit mai degrabă la comuniștii aduși de sovietici pentru înlăturarea regimului din 1947. Cu toate acestea, liderii partidelor de opozitie, ai PD și chiar președintele Constantinescu au simțit nevoie de a aduce unele precizări la cele spuse de Mihai I. Doar aceste "clarificări", cu rol propagandistic, au dat senzația unei puneri în chestiune a problemei regimului, fiindcă nu au existat nici un fel de manifestări notabile promonarhice care, combinate cu eventuale mutări politice, să ducă la o criză de regim.

De asemenea, este discutabil în ce măsură criza traversată în această iarnă a fost una guvernamentală. Pentru mulți autori care au studiat crizele din țările în curs de dezvoltare (Edward Shils, Samuel Huntington, Seymour Martin Lipset, Lucian Pye), crizele corespondă unor probleme fundamentale în dezvoltarea unei națiuni și ele sănătățile sunt un fel de provocare la adresa sistemului politic și social. Situația încordată provocată de Partidul Democrat imediat după o remaniere guvernamentală cu care, implicit, a fost de acord, de vreme ce nu i-a opus din interiorul executivului, a devenit prin extensie o criză guvernamentală. Acest tip de criză nu face parte din cele rezolvabile, iar datele ei arată că poate fi repetată. Partidul Democrat a cerut demiterea premierului, invocând tergiversarea reformei, ședințele de guvern foarte lungi, absența priorităților juste în aplicarea programului de guvernare și alte detalii de ordin general, însă nu a adus argumente precise în pledoaria sa. Prin confectionarea crizei, PD a urmărit realizarea unui *lifting* în propria imagine, redefinirea proprietăților interese de ordin economic, adîncirea unei fisuri în Convenția Democrată și creația unei breșe în PNCD.

Clientelismul și mobilurile crizei

Crizele semnificative au cîteva caracteristici care definesc procesul dezvoltării: diferențierea structurilor, o evoluție în sensul respectării drepturilor omului, creșterea capacitatii de adaptare și integrare în sistemul politic. Aceste evoluții conduc, de obicei, spre crize inerente naturii sistemelor "moderne" sau "în curs de modernizare". Întrucât ordinea tradițională nu reușește să risipească tensiunile interne și contradicțiile, modernizarea este, în esență sa, o stare dinamică bazată pe nevoie de a dirija și ameliora tensiunile inerente sindromului dezvoltării.² Fără îndoială că, în

societatea românească, există o serie de presiuni contradictorii, aflate în dezechilibru, unele inerțiale care ar dori conservarea actualei stări de lucruri în economie și birocrație și altele care fac eforturi pentru a scoate sistemul social, economic și politic de sub influența forței de inerție. Dezechilibrele de acest tip acționează asupra intereselor diferitelor grupuri influente, putînd provoca în orice moment o criză. Partidul Democrat a încercat să acrediteze ideea că tensiunile apărute în sinul coalitiei nu au fost bine administrate de fostul premier Victor Ciorbea și au condus la o criză de eficiență, iar intervenția sa a fost doar una incidentală. Întrebarea care se pune este de ce liderii democrați au acceptat fără cărire, pe tot parcursul anului 1997, un premier pe care l-au catalogat ulterior ca fiind antireformist, lipsit de discernămînt, fără personalitate și supus tărăniștilor tradiționaliști? Ipoteza principală ar fi că la începutul guvernării PD avea o altă strategie, care s-a dovedit ulterior a nu fi fost bine fundamentată: la negocirile pentru formarea cabinetului Ciorbea, Partidul Democrat a luptat pentru fotoliile de la Apărare, Externe, Transporturi și Păduri și Mediul, argumentind că are oamenii cei mai bine pregătiți pentru aceste minister. Apărarea și diplomația ar fi urmat să contribuie la imaginea partidului, iar celelalte să asigure promovarea conceptelor economice ale democraților în guvern; în plus, vicepreședintele tărănist, Vasile Lupu, a acuzat PD că, prin preluarea Ministerului Apelor Pădurilor și Mediului, democrații și-au asigurat sistemul clientelor din acest domeniu. Lăsând principalele portofolii din economie pe mîna Convenției Democrație, Partidul Democrat ar fi vrut pe de o parte să-și lase partenerii să facă o reformă care nu aduce popularitate, iar pe de altă parte să ceară în schimb posturi-cheie în economie, cum ar fi președinția celei mai importante bănci românești, Bancorex, și șefia Gărzii Financiare, prin care ar fi avut sub control o bună parte a operațiunilor economice. Strategia PD s-a dovedit greșită întrucât aşa-numitele minister de imagine nu au adus popularitatea scontată, din mai multe motive: eșecul de la Madrid, deși prezentat ca un succes, a fost pus pe seama Externelor și Apărării; mai mulți generali din armată – printre care și șeful Statului Major – au fost acuzați în presă că au contribuit la reprimarea demonstrațiilor din decembrie 1989; Adrian Severin, fostul ministru de externe, a acuzat, fără să poată demonstra cu probe, că mai mulți șefi de partide și conducători de publicații lucrează în slujba unor servicii secrete străine. La toate acestea, se adaugă impresia de patron care trebuie să-și onoreze clientela, din cauza insistențelor cu care PD a cerut pe tot parcursul anului trecut Garda Financiară și Bancorex. Imaginea partidului clientelor nu este nouă – ea a rămas încă din vremea guvernării Roman și este des-

crisă amânunțită în carteau lui Vladimir Pasti, *România în tranziție*.³ Hotărârea Consiliului Național PD din 14 ianuarie 1998, prin care partidul condiționează rămînerea la guvernare de schimbarea primului-ministru pe motiv că "în mai multe situații guvernul a dovedit incapacitate de a reacționa spre rezolvarea rapidă și eficientă a problemelor cu care s-a confruntat sau grauă incoerență decizională" și că "în mai multe ocazii guvernul a preferat să ocolească ordinea democratică stabilită de Constituție, abuzând de ordonațe de urgență, fără ca acest lucru să ducă la rezultate clare" etc.⁴ Întărîște ipoteza că reprezentanții PD nu aveau argumente concrete care să îl discrediteze pe Victor Ciorbea și nici nu au început sănătarea partenerilor de coalitie pentru a-l răzbuna pe Traian Băsescu, nevoit să-și dea demisia după un interviu în care îl critica pe premier. Felul în care au pus condițiile rămînerii lor la guvernare și termenul stabilit de forul democraților pentru o întreagă coalitie arată nu doar incapacitatea partidului de a se supune unor norme democratice, ci și faptul că acest partid avea motive să grăbească schimbarea guvernului Ciorbea. Se poate presupune că legea retrocedării terenurilor agricole și a pădurilor luate sub regimul comunist și convenită în coalitie ar fi urmat să fie dezbatută în sesiunea de vară, iar PD să piardă – aşa cum sugera deputatul tărănist Lupu – o serie de avantaje pe care le-ar fi avut în sectorul forestier, dar dezbaterea acestei chestiuni nu era atât de iminentă încât să-i facă pe democrați să intre în criză de timp. Este posibil însă ca liderii PD să fi fost supuși unor presiuni venite din partea clientelei sale tradiționale. Clientelismul acționează de obicei într-un mod conservator, întărind avantajul celor ce ocupă deja o poziție importantă în sistem.⁵ Liderii actuali ai Partidului Democrat, care au schițat reforma pe vremea guvernării Roman, știu bine că trecerea de la economia de stat la cea privată favorizează relațiile clientelare, întrucât un astfel de context distribuie roluri cruciale mediatorilor sociali. De aceea, atunci când PD insistă să primească Garda Financiară, ministru de atunci al finanțelor, Mircea Ciumara, în atribuțiile căruia intra numirea șefului Gărzii, a refuzat cu îndîrjire să distribuie democraților acest post, argumentind că "mafia din minister s-a refăcut".⁶

Amortirea crizei prin disipare

Căderea cabinetului Ciorbea demonstrează în același măsură forță cu care PD a știut să pună în operă un scenariu cîștigător, dar și fragilitatea democrației românești, în care crizele și situațiile încordate se rezolvă prin compromis și aplicarea relațiilor de putere. Partidul Democrat și-a impus voîntă, reușind să obțină ceea ce și-a propus – un premier flexibil, care a criti-

cat de pe același poziții cu PD guvernarea Ciorbea –, un minister economic important – Industrie și Comerț –, schimbarea unui nou protocol, eliminarea persoanelor incomode din executiv, accentuarea clivajului în Convenția Democrată și crearea unei fisuri în PNCD – singurul partid care nu a suferit rupturi în ultimii opt ani. Este posibil ca Partidul Democrat să se fi întărit în timpul crizei, iar pozițiile divergente din interiorul partidului să se fi reconciliat; în schimb, felul în care a fost proiectat traseul și modul în care a mediat criza președintele Constantinescu au adîncit divergențele dintre liberali și tărăniști, dintre Alianța Civică și liberați, dintre Alianța Civică și PNCD. Măruntirea Convenției Democrație, și chiar posibilitatea scindării PNCD – într-o aripă flexibilă și una conservatoare – ar duce la coagularea unui pol de centru-stînga și ar compromite pentru o perioadă semnificativă principiile partidelor de centru-dreapta. Ipoteza acestui scenariu este întărită de incompatibilitatea PD – PNCD, incompatibilitate care nu poate fi rezolvată prin creația unei crize care are ca obiect schimbarea premierului. Există cîteva chestiuni de principiu care nu pot fi transeate prin compromis de cele două partide; de pildă, restituirea proprietăților și accesul la dosarele fostei securități. Dacă tărăniștii renunță la ele, partidul își pierde orice credibilitate, iar aleșii nu mai au legitimitate, iar dacă nu renunță se prefigurează o nouă criză, căreia i se vor găsi și alte mobiluri.

NOTE:

1. James M. Buchanan, Gordon Tullock, *Calculul consensului. Bazele logice ale democrației constituționale*, Editura Expert, București, 1995.
2. Leonard Binder, *Crises and Sequences in Political Development*, Princeton, University Press, Princeton, 1971.
3. Vladimir Pasti, *România în tranziție. Căderea în viitor*, Editura Nemira, București, 1995.
4. Hotărârea Consiliului de Coordonare Națională al Partidului Democrat, din ianuarie 1998.
5. Matei Dogan și Dominique Pelassy, *Cum să compărăm națiunile*, Editura Alternative, București, 1993.
6. *Național*, 2 iulie 1998.

SABINA FATI – studied Journalism and Political Science at the University of Bucharest. She works as correspondent for Radio Free Europe.

PNL - ieșirea din pluton

LIANA IONESCU

"PNL nu se află la remorca vreunui partid. Dimpotrivă, are suficiente motoare pentru ca, la nevoie, să-i remorcheze el pe alții" - declara președintele partidului, Mircea Ionescu Quintus, la o zi după investirea cabinetului Vasile. Orgolioasă, afirmația venea să releve totusi o realitate, conturată pe fondul crizei guvernamentale: ieșirea PNL din conul de umbră al Convenției, afirmarea acestuia ca o voce distinctă în coaliție, consolidarea identității sale liberale.

Partener docil la guvernare, dominat de pozițiile de forță ale PNȚCD, PNL s-a remarcat în ultimele luni printr-o schimbare de stil politic, în care ofensiva a luat locul acceptării tacite a posturii de secundant, sau mai degrabă de figurant. Două au fost demersurile care i-au asigurat PNL-ului relansarea pe eșchierul politic: implicarea în soluționarea crizei politice și fuziunea cu Partidul Alianței Civice.

Pe măsura acumulării tensiunilor în coaliția majoritară, PNL și-a oferit în mai multe rânduri serviciile de mediator între PNȚCD și PD. Privită cu neîncredere, dacă nu cu ironie de către beligeranți, oferta a fost de tot atâtea ori respinsă. PD îi vedea pe liberali doar ca pe aliații fideli ai țărăniștilor și, eventual, purtătorii de cuvânt ai acestora, în timp ce PNȚCD, neavând motive să se îndoiască de loialitatea lor, miza pe acceptarea neconditionată, în guvern ca și în CDR, a propriilor decizii. Ce ar mai fi putut oferi un asemenea mediator, percepțut ca lipsit de autoritate și căt se poate de previzibil?

De aici efectul, poate disproportionalat, produs de scrisoarea deschisă a prim-vicepreședintelui PNL și ministru al Justiției, Valeriu Stoica, adoptată ca declarație politică de Congresul extraordinar al partidului, din 28 martie a.c. "Expediată" într-un moment în care perspectiva alegerilor anticipate plutea amenințătoare asupra coaliției, scrisoarea lui Valeriu Stoica propunea, ca soluție politică de depășire a crizei, înlocuirea premierului Victor Ciorbea înainte de votarea bugetului în Parlament și refacerea solidarității guvernamentale pe baze noi. Ieșirea în public cu o ase-

menea propunere, dincolo de spațiul de dialog al Convenției, să-a făcut în condițiile în care în CDR s-a manifestat, pe fondul de criză, un refuz sistematic de a percepe semnalele realității, refuz convertit într-o tactică politică neviabilă: continuarea guvernării, chiar într-o poziție minoritară, în speranță că se va putea crea ad-hoc, în funcție de fiecare proiect de lege, o majoritate parlamentară care să susțină guvernul. Tactică evaluată de liberali ca nerealistă în condițiile unei tări în tranziție, în care guvernul trebuie să ia măsuri dure de reformă, imposibile fără un sprijin parlamentar solid.

Asumarea publică a unui punct de vedere diferit de al țărăniștilor într-un moment atât de grav a fost un act de curaj politic din partea liberalilor. După cum tot curaj presupunea înfruntarea riscului ca PNL să fie considerat la remorca PD și parte din strategia conflictului întreținut de acesta. Percepție care nu a întârziat să apară. Liberalii au fost catalogați de premier drept dușmanii săi personali și sabotori ai Convenției, iar scrisoarea, calificată drept un act de trădare și un gest imoral. Premierul le-a cerut ministrilor liberali să se dezică de scrisoare, apoi a amenințat cu represalii: revocarea din funcții a acestora în cazul în care congresul PNL își va însuși punctul de vedere exprimat în scrisoare. Solidaritatea liberalilor a fost însă de ne-clintit, semn că demersul prim-vicepreședintelui Valeriu Stoica nu a fost atât de individual pe căt se dorea să pară, ci în delung gîndit și avizat de liderii PNL. O mișcare tactică legitimă din punctul de vedere al partidului și o atitudine consecventă, menită să estompeze imaginea liberalilor dezbinăți, incapabili de acțiuni politice ferme în momente critice, preocupăți doar de propriile firme aducătoare de bani. Se pare că PNL și-a găsit în Valeriu Stoica liderul capabil să-l revigoreze și mai ales să-i redea credibilitatea, după atâtea scizii și scandaluri interne.

Scrisoarea a relansat, totodată, principiul concurenței în interiorul CDR. Sigur, se poate pune întrebarea dacă un asemenea principiu este legitim să funcționeze într-o alianță deopotrivă electorală și de

guvernare. Răspunsul este afirmativ, pentru că dincolo de obiectivele comune și electoratul cvasinediferențiat al Convenției, există interese de partid, doctrine și programe politice specifice, dorința de a obține poziții dominante pe eșchierul politic și de a avea un capital electoral propriu. Toate, elemente indispensabile ale jocului democratic. Timp de un an și jumătate, PNL și-a ignorat potențialul electoral, în timp ce PNȚCD se îmbăta cu sondajele de opinie, care-l dădeau cîștigător în eventualitatea unor alegeri, iar PD se află în campanie electorală neîntreruptă. Liderii PNL au înțeles destul de tîrziu că, odată cu venirea la putere, datele problemei s-au schimbat.

Or, așa cum remarcă, chiar dacă oarecum cinic, consilierul prezidențial Zoe Petre, politica fostei opozitii a depășit stadiul de "elan interior", devenind "foarte *terre-a terre*". De pe o asemenea platformă, liberalii solicită acum tratament egal în cadrul Convenției și paritate cu PNȚCD pe liste electorale în viitoarele alegeri. "Există în CDR o axă PNȚCD-PNL și este cazul să adăugăm că, în momentul definitivării procesului de unificare liberală, această axă presupune că, în mod paritar, cele două partide își asumă responsabilitatea de lideri ai CDR", declară, într-un recent interviu, prim-vicepreședintele Valeriu Stoica.

Dacă noua realitate nu va fi înțeleasă de partenerii țărăniști, PNL ar urma să se retragă din CDR, să candideze pe liste separate în alegerile parlamentare, dar, atenție, să aibă și un candidat propriu pentru prezidențiale. Această intenție i-a fost prezentată și președintelui Emil Constantinescu la întîlnirile din februarie-martie de la Cotroceni, consacrante găsirii de soluții pentru rezolvarea crizei politice. Iar președintele a înțeles mesajul. Penibila declarație referitoare la "cunoșcutul om de afaceri" Viorel Cataramă, care ar fi fost "verificat" și s-a dovedit "curat", arată că reacția șefului statului a fost chiar peste așteptări. Un alt semn al audienței de care se bucura la Cotroceni punctul de vedere liberal este că la întîlnirea care a avut loc cu numai o zi înaintea congresului PNL, șeful statului a acceptat posibilitatea ca scrisoarea lui Valeriu Stoica să devină document oficial al congresului și, prin aceasta, să se pună capăt crizei prin sacrificarea premierului Ciorbea.

Pentru prima dată liberalii ieșeau victorioși într-o bătălie cu țărănișii și, în plus, lăudați de șeful statului pentru că "au pus interesele naționale deasupra celor de partid". Lupta pentru egalitate și paritate cu PNȚCD în cadrul Convenției este însă abia la început. Țărănișii nu vor renunța ușor la hegemonie.

Dacă nu cumva, în funcție de efectele guvernării, liberalii vor abandona această pretenție și, în ciuda declarațiilor de fidelitate, vor părăsi Convenția, fără regrete și foarte probabil în cîștig. Nu întîmplător, analizînd cauzele deficitului lor de imagine, liberalii acuză în ultima vreme lipsa unui candidat propriu la președinție. "Este clar că din 1990 începînd problema fundamentală a PNL și vicul său fundamental, dincolo de fărîmitări, a fost lipsa unui lider autentic, de autentică forță", a declarat recent vicepreședintele PNL Paul Păcuraru, coautor al unui document de analiză și strategie a partidului pînă în anul 2004. În opinia sa, "prezența unui lider autentic ar fi putut să-i aducă partidului 10-15 procente în electorat (și nu circa 4-5, cîte are în momentul de față) și să-i dea o stabilitate, o siguranță de exprimare". Or, se constată că "tinerii liberali" ieșîți de sub aripa lui Radu Cîmpeanu și intrați sub oblacirea lui Viorel Cataramă nu au confirmat așteptările. După cum nici alți liberali, mai tineri ori mai bătrîni, nu s-au ridicat la înălțimea acestui statut. De aceea, PNL este preocupat în momentul de față de definirea unui portret-robot de lider prezidențial, valabil, dacă nu pentru proximele alegeri, măcar pentru cele din 2004. Rămîne de văzut dacă realitatea politică nu va devansa calculele hîrtiei.

Tot pe fondul crizei politice a avut loc deblocarea unificării liberale și fuziunea PNL cu PAC, proces din care ambele părți au avut de cîștigat, chiar dacă PAC și-a pierdut identitatea. În fond, la ce i-ar mai fi folosit, dacă vocea sa nu mai putea fi auzită, iar membrii partidului, descumpăniți de neîntrarea în Parlament, nu mai găseau resursele unei relansări pe cont propriu. În plus, în urma negocierilor, liderii PAC au dobîndit poziții importante în conducerea PNL, președintele Nicolae Manolescu devenind președintele Consiliului Național al PNL, adică al treilea om în partid.

La rîndul său, PNL a dobîndit, în primul rînd, prin fuziunea cu PAC, o aură de prestigiu, datorată infuziei de personalități venite din ceea ce a fost partidul elitelor. În al doilea rînd, deloc neglijabil, PNL și-a sporit rîndurile cu un număr de 515 demnitari în administrația publică locală, între care 28 de primari, 83 de consilieri orășenești, 44 consilieri municipali și 23 consilieri județeni.

Dar fuziunea cu PAC a fost beneficiă PNL și pentru că a schimbat raportul de forțe în cadrul partidului, întărind aripa, să-i spunem guvernamentală, reprezentată de ministrul Valeriu Stoica, în detrî-

mentul aripii parlamentare a senatorului Viorel Cataramă și a grupului său, asociat pînă acum cu însuși numele partidului. O asociere din care PNL ieșea cam șifonat, date fiind imputările care i s-au adus și i se pot aduce grupului Cataramă pe linia moralității în afaceri. Falimentul SAFI, de la care, iată, se împlineste un an, este numai un exemplu.

Marcind o nouă etapă în reorganizarea PNL, începută la congresul din mai 1997, congresul de unificare cu PAC a confirmat existența și forța unui nou curent în interiorul partidului, format din politicieni cu o viziune ce depășește propriile interese de afaceri. Astfel, congresul a respins cele două demersuri ale vicepreședintelui Viorel Cataramă: unul privind constituirea Federației Liberale, ca modalitate de realizare a unificării formațiunilor ce se revendică de la liberalism, și așa-numitul "program de reformă", la care a subscris și vicepreședintele Călin Popescu Tăriceanu. Referindu-se la inițiativa singulară a celor doi, Valeriu Stoica a declarat că la baza ei au stat interesele societăților lor comerciale și că, din punct de vedere politic, cei doi au dovedit imaturitate.

Ofensiva liberală pentru o reală reformă economică și instituțională, la care face referire declarația politică adoptată de congresul PNL, și-a găsit o primă concretizare în programul de guvernare al cabinetului Radu Vasile. Includerea în program a unor importante propunerile formulate de PNL, pozițiile deținute de liberali la nivelul cabinetului, inclusiv susținerea acordată unui ministru independent cu vederi liberale, noul statut dobîndit în relațiile cu partenerii de guvernare confirmă că "ieșirea din pluton a PNL-ului", invocată ca necesitate de unul dintre liderii acestui partid, a devenit un fapt.

LIANA IONESCU – graduated from the Faculty of Philosophy, University of Bucharest. Candidate at the Ph.D. in philosophy of science. She works as a press correspondent for the Radio Free Europe.

JEAN-WILLIAM LAPPIERRE

*Viața fără stat?**Eseu asupra puterii politice și inovației sociale*

trad. de Gabriela Scurtu-Iovan,
Studiu introd. de Anton Carpinschi
Iași, Editura Institutul European, 1997
pag. 314, preț neprecizat

Cartea de față se dorește a fi o replică la studiul lui Pierre Clastres – *Societatea contra statului* – constituindu-se de fapt în tradiția deja a unei polemici prezintă în spațiul francez, aceea dintre susținătorii societății fără stat și cei ai societății cu stat. Utopismului celor dintâi, Lapierre îi opune o concepție realistă și echilibrată asupra puterii politice, construită pe fundamentalul antropologiei științifice.

Adept al cercetării științifice de sorginte pozitivistă, autorul a reflectat asupra problemelor care au stat întoideauna în atenția filosofiei politice, bazîndu-se pe etologie, etnologie și antropologia filosofică. Ideile de bază în jurul căror se construiește argumentația autorului ar fi, în primul rînd, aceea că organizarea raporturilor de putere nu poate fi ignorată de către societățile umane atât timp cât reglementarea naturală a raporturilor sociale dintre oameni are la baza analogia cu alte societăți animale, iar în al doilea rînd, aceea că inovația socială și puterea politică se articulează într-o paradigmă a schimburilor sociale și a modernizării politice.

În lumea contemporană este un adevarat faptul că nu se poate trăi fără putere politică, cît și faptul că ne putem dispensa de spațiul politic omogen delimitat de frontiere, obișnuința cu diversitatea culturilor și cu deteriorializarea politicului trebuie să devină o necesitate.

Interesul național ca expresie a crizei de autoritate

VLAD NISTOR

Sintagma interesului național populează discursul politic românesc din ultimele trei luni cu o insistență fără precedent. Justificarea aparentă pornește de la gravitatea crizei politice și mai ales de la majorele implicații de imagine pe care acestea le-ar putea avea pentru România, în cancelariile occidentale. Apărările publice ale reprezentanților forțelor politice semnificative utilizează cu insistență această justificare de cele mai multe ori ca ultim argument într-o dispută ale cărei implicații reale sunt de obicei diferite.

Este destul de evident astăzi faptul că pentru cea mai mare parte a opiniei publice românești, interesul național include o reformă economică rapidă și eficientă, dar mai ales rapidă stabilizare a unei societăți în pragul colapsului. Din această cauză, atunci cînd disputele nu mai au un caracter personal, ele ajung să se concentreze asupra ritmului reformei și a consecințelor încetinirii acestuia, asupra pericolelor pe care dezastrul economic le-ar putea genera, implicind astfel interesul național. Astfel, de cele mai multe ori, în completarea directă a unui discurs asupra reformei se ajunge și la un altul, mai teoretic și de cele mai multe ori propagandistic, consacrat deci interesului național. Interesant este faptul că, în contextul actualei crize, interesul național este invocat mai puțin de către partidele cu o certă doctrină naționalistă (ca de pildă PRM) și în mult mai mare măsură de către partide cu un evident discurs democratic. Explicația ține de o atitudine tot mai pragmatică a principalilor actori ai vieții politice românești.

Din această perspectivă, ni se pare necesară înregistrarea intereselor de grup sau de partid ce populează viața politică românească astăzi, pentru ca apoi să putem vedea în ce măsură acestea corespund sau nu coordonatelor majore ale interesului național. O remarcă inițială este însă absolut necesară. O asemenea analiză nu poate accede la formula reală a deciziei politice, ci numai la documente oficiale, declarații de presă sau informații culese mai mult sau mai puțin accidentale. Toate acestea sunt, voluntar sau involuntar,

contaminate de interesul pentru imagine al protagonistilor dramei.

Elementul determinant, evident chiar și celor mai neavizați observatori ai scenei politice românești, elementul care în ultimă instanță marchează existența cotidiană a fiecaruia dintre noi, ni se pare a-l reprezenta tot mai socanta criză de autoritate prin care trec multe dintre componentele actualei puteri. Explicațiile acestui fenomen profund destructiv sunt numeroase.

Cel mai important element ce trebuie avut în vedere îl reprezintă potențialul inertial al societății românești. Reacția ansamblului acesteia la schimbarea centrelor de decizie în noiembrie 1996 a fost aparent normală, am putea spune chiar democratică, numai că nu în același fel par a fi stat lucrurile și cu masa funcționarilor de stat de diferite grade, implicații uneori chiar în decizie, alteori numai în executarea acesteia. Inerția corpului funcționarilor publici ni se pare una dintre explicațiile cele mai semnificative pentru criza de autoritate prin care trece astăzi România. Atât compoziția efectivă, cît mai ales mentalitatea acestui corp au rămas în mare măsură cele anterioare lui decembrie 1989. Fidelitățile aparatului de stat au rămas și ele aceleași, iar dacă acceptăm că toate formulele de guvernare anterioare celei instaleate la sfîrșitul anului 1996 s-au remarcat prin reciclarea parțială a elitei politice comuniste, nu ne rămîne decît să deducem implicit faptul că grupurile politice responsabile pentru acele guvernări sunt și beneficiarii de astăzi ai fidelității celei mai mari părți a corpului funcționaresc. Astfel, puterea se găsește în situația ciudată în care nu numai că nu poate controla fidelitățile celor care în mod normal trebuie să-i execute deciziile, ci chiar mai mult: în foarte multe situații constatătă blocarea deciziilor de către un aparat care are alte interese sau chiar care este angajat în cît mai rapidă compromitere a actualei formule de guvernare. Aceasta nu înseamnă însă că actuala formulă guvernamentală nu are nici o responsabilitate pentru insubordonarea dezastroasă a aparatului guvernamental față de centrele de decizie politică. Prin-

cipala culpă ni se pare a fi rezerva actualilor guvernări în ceea ce privește reconstruirea aparatului administrativ.

Mai există un element fără de care nimic nu poate fi înțeles. În momentul părăsirii guvernului de către reprezentanții PD, în momentul în care criza politică a fost de fapt declanșată, a început și un extrem de dur război mediatic. Pentru PD, acest război era de fapt miza conflictului. Aflat într-un cert declin de imagine și, odată cu acesta, într-un cert declin electoral, partidul care dobândise prin mecanismele algoritmului guvernamental cu mult mai mult de cît îi dăduse electoratul, a încercat atacind să-și ascundă inconsistența. Partenerii de guvernare ai democraților nu au reacționat cu aceeași agresivitate. Rezultatul de moment a fost creșterea pentru scurtă vreme a scorului electoral al PD, dar în primul rînd, profunda criză politică în care a intrat România.

În acest context, principalii protagonisti ai dramei pe care România o trăiește, unii dintre ei fiind adevărați vinovați pentru majorele dezechilibre politice pe care societatea le suportă, încearcă o ieșire, de cele mai multe ori, invocînd chiar interesul național.

Dar care este de fapt interesul național astăzi și care este autentică poziție a principalelor forțe politice față de acesta?

Poziția României este acum una extrem de dificilă. Dezastrul economic evident, scădere dramatică a nivelului de trai, intensificarea stărilor de tensiune socială și radicalizarea demersului sindical în contextul în care numeroase forțe politice îl stimulează, disfuncționalitatea instituționale tot mai evidente provocate în primul rînd de inadaptarea mecanismelor statale la noua realitate – reformistă –, toate acestea creează imaginea sumbră a unei societăți permanent amenințată de spectrul bulgarizării. Această realitate contravine flagrant atât dezideratelor europene și euro-atlantice ale României, cît și promisiunilor electorale optimiste ale puterii instalată la sfîrșitul anului 1996.

Cumulul acestor deziderate constituie în fapt interesul național pentru români la sfîrșitul mileniului.

Poziția principalilor actori ai vieții politice românești de astăzi pare a fi însă din ce în ce mai clară. Dacă Partidul Democrat și-a exprimat încă de foarte timpuriu poziția, nu același lucru s-a putut spune, pînă foarte curînd, despre ceilalți membri ai coaliției. Poziția liberalilor, între orgolii, conflicte interne greu disimulate și absorția PAC-ului pare a se clarifica în cele din urmă. Ca și democrații, liberalii au înțeles în cele din urmă declinul de credibilitate în care se găsesc, declin datorat în primul rînd rolului secundar în structurile puterii, iar în al doilea rînd consecințelor de-

zastruoase ale actualei guvernări. Chiar și importante grupuri din interiorul PNCD par a căpăta imaginea reală a dezastrului.

Jocurile ultimelor luni au avut un singur efect: construirea a două realități diferite, paralele – cea a clasei politice și cea a restului societății românești. Clivajele intervenite între cele două realități sunt evidente.

Raportarea societății românești la spectacolul politic este bizară, opinia publică participînd asemenea grupurilor de suporterii la o întrecere sportivă. Pe de altă parte, mediatizarea acestui spectacol dă societății românești iluzia că participă la decizie.

Interesant nu se pare și faptul că dezbatările politice extrem de numeroase în media românească nu au efectul de a crea panică, opinia publică reacționînd cu interes, dar nu cu dramatism. Nu multe sănătări europene în care societatea reacționează în acest fel, existînd însă un caz notabil – Grecia.

Pentru clasa politică, dincolo de orgolii, iluzii, interese de grup sau personale, uneori disputa capătă o certă consistență ludică, accentuînd disnomiile ultimelor luni, toate acestea în condițiile în care tensiunile, de data aceasta reale, ale societății devin tot mai amenințătoare.

Eliminarea clivajelor apărute între societatea românească și clasa politică reprezintă deci singura soluție pentru rezolvarea crizei. Identificarea soluției pentru omogenizarea deciziei pare a fi încă dificilă.

O coaliție coerentă, cu adevărat reformistă, avînd un sprijin parlamentar cert și consistent, implicit o autentică recunoaștere internațională, ar reprezenta astăzi singura soluție pentru România. Guvernul pe care o asemenea coaliție îl-ar genera ar trebui în primul rînd să-și dovedească capacitatea de control eficient asupra numeroaselor instanțe administrative, punînd capăt crizei de autoritate. Ținta, interesul național, numai atunci va deveni altceva decît tema demagogică predilectă a unor discursuri aproape electorale.

VЛАД НИСТОР – Ph.D. in History, Reader in Ancient History, Bucharest University, author of several books in Roman History.

Se mută criza din coaliție în sînul partidelor?

RĂZVAN DUMITRESCU

Într-unul din numerele trecute ale *Sferei Politicii* mă refeream la modul în care criza din coaliția de guvernămînt ar putea influența viața internă a partidelor din actuala majoritate parlamentară.

În 26 martie, exact atunci când fostul premier anunța națiunea că nu va pleca din fruntea executivului decit prin moțiune de cenzură, mă aflam împreună cu un grup de ziaristi în Statele Unite, la Washington. Urma să avem aici o serie de întîlniri neoficiale cu membri marcanți ai Administrației Clinton. În ziua respectivă era programată o întîlnire la Casa Albă cu un important oficial. Si acum, un amănunt interesant. Interlocutorul nostru a părăsit întîlnirea cu cinci minute mai devreme, scuzîndu-se politicos și oferind explicația de rigoare: urma să vizioneze în direct discursul premierului Ciorbea.

Criza văzută din America

Caracterul neoficial al discuțiilor mă obligă să nu divulg conținutul acestora și identitatea gazdelor noastre. Cîteva concluzii pot fi însă menționate. Le voi enumera succint:

- Nu avem dubii în ceea ce privește democrația din România. Îngrijorarea noastră privește abilitatea guvernului de a merge mai departe cu reforma economică;
- Progresul nu a fost atât de rapid pe cît ne aşteptam;
- La Washington, situația de la București este percepută ca o criză majoră;
- Acum, reforma economică este cea mai importantă pentru România;
- Dacă la voi în țară situația este complicată, atunci noi cu cine lucrăm?

Dar cel mai important mesaj, de această dată oficial, a venit cu ocazia Misiunii Economice Românești de la New York. El a fost transmis de dl. Jay Burgess, șeful Departamentului pentru Europa de Est din Ministerul Comerțului: "România nu a făcut un efort susținut în relațiile economice cu noi. Din partea americană, fereastra este în continuare deschisă. Dar nu va rămîne așa tot timpul".

Față de aceste elemente concrete, discursul rostit de Victor Ciorbea pe data 26 martie este de-a dreptul disproportional. Să parcurgem încă o dată constatăriile unor parteneri pragmatici și să trecem în revistă elementele pe baza cărora a fost construită cuvîntarea fostului premier: "lovitura de forță"; "accesul cu orice preț al unora la ciolan"; "voi acționa pînă la capăt împotriva celor care doresc slăbirea Convenției ca forță politică aptă să scoată țara din criză"; "așa-numita rezolvare a crizei guvernamentale inclusiv prin schimbarea premierului sau a guvernului în ansamblul său" etc. Culmea absurdului este atinsă în fraza cu care Victor Ciorbea își începe declarația din 30 martie, ultima în calitate de premier: "Săptămîna trecută am făcut o declarație menită să determine limpezirea crizei politice în care ne zbatem de prea multă vreme"... Fostul premier se referea atunci la ceea ce el numea "rezolvarea unilaterală a acestei crize" prin înaintarea demisiei sale președintelui României.

Nu demisia lui Ciorbea a rezolvat criza

Prin acest gest a contribuit decisiv Victor Ciorbea la dezamorsarea crizei? Răspunsul poate fi găsit urmărind cu atenție succesiunea evenimentelor din perioada 22-30 martie a.c.

22 martie: un grup de senatori și deputați PNCD se întîlnesc la Brașov. Este redactat un comunicat în care se solicită "soluționarea rapidă și eficientă" a crizei politice. Comunicatul este remis presei în 26 martie.

25 martie: Bugetul de Stat pe 1998 întîmpină dificultăți în comisiile parlamentare. Se prefigurează avize negative chiar și la comisia de Buget-Finanțe din Senat.

26 martie: Președintele PNL precizează clar că scrierea prim-vicepreședintelui Valeriu Stoica, document în care se solicită rezolvarea crizei prin schimbarea premierului, este însușită de Biroul Permanent Central al partidului.

27 martie: BCCC al PNCD l-a mandat pe Ion Diaconescu să înceapă imediat discuțiile cu partenerii din coaliție pentru deblocarea crizei politice, chiar și prin formarea unui nou guvern.

29 martie: PD definitivează textul unei moțiuni de cenzură.

30 martie: Președintele Constantinescu lasă să se înțeleagă că proiectul de buget ar putea fi prezentat în Parlament de către un nou executiv.

Înțînd cont de modul în care s-au derulat evenimentele și de elementele care s-au acumulat în numai cîteva zile, ar fi interesant de știut cum a contribuit demisia domnului Ciorbea la "rezolvarea unilaterală a acestei crize". În definitiv, ce altă soluție ar fi avut premierul?

Tot într-un număr trecut al *Sferei Politicii* mă refeream pe larg la angrenajul coaliției, la modul în care a evoluat criza, la premisele conflictului PNȚCD-PD, dar și la felul în care această prelungită dispută politică ar putea influența viața internă a partidelor aflate acum la putere. Pare ciudat, dar, dintr-un anumit punct de vedere, criza din coaliția de guvernămînt este într-o oarecare măsură benefică. Aceasta a forțat unele clarificări în sînul partidelor, a provocat discuții și analize, a produs o confruntare de idei între diferențele grupuri din sînul formațiunilor politice aflate la guvernare.

PNL punctează spectaculos

Remarcam atunci lipsa de curaj a conducerii PNL în asumarea unor decizii tranșante și numeam modul de acțiune al liberalilor "un pas înainte, doi înapoi", comportament tipic pentru o structură confruntată cu probleme interne. De această dată, PNL este partidul care a tăiat unul din cordoanele de alimentare ale stării de incertitudine care plutea în coaliție. Scrierea prim-vicepreședintelui Valeriu Stoica, prin care se propunea rezolvarea crizei politice prin schimbarea premierului, document însușit de Congresul PNL, muta disputa politică din zona CDR-PD chiar în interiorul CDR. A fost un mesaj clar adresat PNȚCD în sensul că un singur partid nu poate guverna în locul unei coaliții. Este acum evident că gestul liberalilor a fost unul dintre elementele care au grăbit deznodămîntul.

Dar liberalii au punctat și la alt capitol. Mesajul politic a fost aproape întotdeauna însușit de propunerii concrete în domeniul restructurării și reformei. Un exemplu clar este documentul intitulat "Program de reformă", propus Congresului de vicepreședinții Viorel Cataramă și Călin Popescu Tăriceanu. Chiar dacă materialul nu a fost adoptat ca atare, el a fost produs în interiorul PNL și se adaugă tipului de mesaj pe care l-au emis în mod constant segmentele ale acestui partid. Ne aflăm într-unul din puținele cazuri în care

mesajul unei formațiuni politice este în deplină concordanță cu doctrina asumată. Ceea ce reprezintă într-adevăr un ciștig.

Nori negri deasupra PNȚCD

În ceea ce privește PNȚCD, scoteam în evidență evoluția acestei formațiuni pe parcursul discuțiilor din timpul crizei cu partenerii de coaliție. Comportamentul de tip "totul sau nimic" i-a adus pe țăraniști în postura de a accepta în final toate condițiile puse de PD. Finalul era cît se poate de previzibil. S-a ajuns la acest deznodămînt deoarece în perioada negocierilor PNȚCD a "jucat" împotriva oricărei reguli, total în afara teoriei jocurilor, neetalind nici un element care să țină seamă de ceea ce de regulă se numește "arta negocierilor". Acest comportament a creat și premisele izolării PNȚCD în primul rînd în cadrul coaliției și, în al doilea rînd, în perspectivă nu tocmai îndepărtată, pe scena politică. Partidul a fost afectat în mod spectaculos de criza din coaliție. Privite chiar și numai prin prima declarațiilor, evoluțiile de aici sunt extrem de interesante. În numai cîteva zile s-a trecut de la tonul intransigent ("sprijin necondiționat pentru Victor Ciorbea") la o poziție de dialog prin mandatarea președintelui Ion Diaconescu în a începe discuțiile cu partenerii din coaliție pentru deblocarea crizei politice ("chiar și prin formarea unui nou guvern").

Ce elemente au determinat această schimbare semnificativă? În opinia mea, principalul factor extern a fost poziția PNL. În 26 martie, președintele Mircea Ionescu Quintus preciza cît se poate de clar că scrierea lui Valeriu Stoica este însușită în unanimitate de către membrii Biroului Permanent Central.

Există însă și un important factor intern. Criza din coaliție a accentuat disputa între grupările din PNȚCD. Documentul elaborat în 22 martie de Grupul de la Brașov este cît se poate de semnificativ. Comunicatul remis presei în 26 martie (simplă coincidență?) conține două constatări grave: *criza politică permanentă a dus la izolare PNȚCD, iar imaginea României s-a deteriorat grav în exterior, într-un moment hotăritor pentru destinul ţării*. Autorii documentului fac referire clară la "necesitatea unei analize lucide și realiste a stării actuale a partidului în forul cel mai larg al acestuia". Cu alte cuvinte, se solicita un Congres Extraodinar. Greu de crezut că actuala conducere ar fi acceptat această idee în situația în care poziția partidului era oricum foarte incomodă. Să recapitulăm: relațiile cu PD ca și inexistente, avertisment dur la PNL și, în exterior, un grup de parlamentari care încearcă să impună o soluție tranșantă. Conducerea PNȚCD avea

doar două variante: să accepte o dispută în partid pe fondul crizei totale, ceea ce ar fi putut însemna și o modificare substanțială în staff-ul partidului, sau să iasă din impas soluționând criza, adică eliminând elementul care a provocat discuția. S-a ales, în mod firesc, a doua variantă – *cea mai puțin costisitoare în condițiile date*. S-au rezolvat însă în acest fel problemele din interiorul partidului? Situația de aici seamănă mai degrabă cu un armistițiu. În PNȚCD a început o dezbatere internă, dar momentul concluziilor este departe. Există o frică lăuntrică față de o discuție "cu cărțile pe masă". Faptul devine evident analizînd pe de o parte comportamentul conducerii PNȚCD, pe de altă parte chiar modul în care s-a manifestat grupul de la Brașov. De fapt, documentul lor nu a fost semnat sau asumat explicit.

Mai există un element care mă face să cred că pentru această formăjune greul abia începe. Discuțiile, dezbatările, declarațiile și comunicatele care au însușit partidul în această perioadă de criză nu fac nici o referire concretă la elemente de strictă actualitate: reformă, restructurare, privatizare. Spre deosebire de liberali și democrați, acești termeni lipsesc cu desăvîrșire la țăraniști. PNȚCD pare a fi în acest moment foarte departe de o necesară clarificare doctrinară.

Un alt exemplu concret: pe data de 31 martie, Alianța Ci-vică remite presei un comunicat în care, printre altele, se spune că "eludînd procedurile parlamentare, partidele Convenției Democrate și Președintele României l-au împins pe Victor Ciorbea spre o demisie care în mod evident nu rezolvă criza, dar reprezintă o înfrângere a principiilor pentru care s-a votat în 1996". Rămîne să constatăm cît de evident este faptul că demisia domnului Victor Ciorbea nu a rezolvat criza, privind la noul cabinet și la felul în care s-au rezolvat unele probleme considerate la un moment dată fără soluție. Semnificația acestui comunicat nu constă însă atât în lipsa sa de conținut, în absența unui corespondent în plan practic, cît mai ales în faptul că o parte din membrii PNȚCD s-au ralat public principiilor exprimate aici. Ceea ce înseamnă că, într-o formă sau alta, disputa din sînul acestei formațiuni va continua.

Deznodămîntul depinde de elemente ce nu pot fi prefigurate acum. Într-un fel ar putea evolua lucrările în situația în care guvernarea Radu Vasile ar fi o reușită și cu totul altfel în caz contrar. Pe de altă parte, nu este greu de ghicit la ce riscuri s-ar supune PNȚCD dacă se va prezenta în fața urnelor fără a rezolva aceste probleme interne. Viitorul acestei formațiuni politice se anunță a fi foarte complicat.

Mai există CDR?

Criza din coaliție a adus cîteva lămuriri și în ceea ce privește Convenția Democrată. Să analizăm comunicatul elaborat după ședința Consiliului CDR din 27 martie. Se reitera aici ideea că Bugetul trebuie prezentat de către guvernul care l-a întocmit și că orice aspect privind formula guvernamentală se va rezolva în Parlament după adoptarea Bugetului. În aceeași zi, BCCC al PNȚCD evoca posibilitatea deblocării politice chiar și prin formarea unui nou cabinet! Ca să nu mai punem în discuție punctul de vedere exprimat clar de președintele PNL cu o zi înainte. Se remarcă în mod evident o diferență între poziția Convenției și pozițiile principalelor partide care reprezintă în Parlament această alianță. Iată încă un exemplu care ne arată că, în momente foarte importante, decizia principalelor partide nu este și decizia CDR. Evenimentul la care m-am referit are o continuare în data de 30 martie, cînd Consiliul CDR își reafirmă poziția exprimată în comunicat. Dar, în acea zi, criza era practic dezamorsată! Mediul politic cunoștea deja deznodămîntul. PNȚCD, PNL și PD știau cu precizie care urmau să fie evoluțiile ulterioare. Concluzia nu poate fi decât una singură: nu întotdeauna o decizie politică impusă de o situație politică concretă se suprapune peste decizia organismelor de conducere ale acestei alianțe. Ceea ce ridică serioase semne de întrebare cu privire la funcționarea CDR, la mecanismele decizionale și la cît de bine sunt adaptate acestea realității politice actuale. Nu este un secret pentru nimeni că diferențele care apar sunt rezultatul votului asociațiilor și formațiunilor civice reprezentate în Consiliul Convenției, care sunt superioare numeric formațiunilor politice. Mai devreme sau mai tîrziu, o clarificare se va impune. Alegerea este însă pe cît de simplă, pe atât de incomodă și constă în a hotărî dacă decizia politică poate fi luată în afara unei structuri politice. Și, bineînteleș, cu ce costuri și consecințe.

RĂZVAN DUMITRESCU – graduated from the Faculty of Electronics, Polytechnic Institute of Bucharest. Specialized in Data Transmission. Currently, he works as Editor and Coordinating at "Radio Contact" and Romanian Television from "Ediție specială".

Document

Stenograma

discuției tov. Vintă cu Ana Pauker, în ziua de 21 iunie 1956

Tov I. Vinte:

Tovărășii m-au însărcinat să continuăm discuțiile și să ajungeți să lămuriri, pe etape, problemele care nu sunt pentru partid lămurite și probabil că sunt probleme noi, cărora nu li s-a dat importanță până acum. Sunt și unele lucruri pe care le ridicăm noi din partea partidului, asupra cărora nu s-a discutat până acum și nu s-a reflectat și am dori să luăm pe perioade problemele și să ne ajută ca să putem avea o imagine cît mai clară. Să luăm lucrurile cum au fost, așa cum s-au petrecut.

Am dori ca în scurt timp să punem capăt tuturor problemelor nelămurite și după aceea să se discute problema în conducere și să se ia o hotărire definitivă. Este bine și pentru partid, este bine și pentru dvs.

Tov A. Pauker:

Înainte de lămuriri. Sunt de acord că trebuie să lămurim anumite lucruri și să fie o situație clară. Discutăm în cadrul partidului?

Tov I. Vinte:

Sunt vicepreședintele Comisiei Controlului de Partid.

Tov A. Pauker:

Știu.

Tov I. Vinte:

Partidul cere numai purul adevăr, nici exagerat sau diminuat. Este bine pentru partid ca să spui absolut totul.

S-au organizat în asemenea condiții discuțiile ca să asigurăm și discreția asupra problemelor și să nu creem vîlvă inutilă. Este bine, tov. Ana Pauker, pentru partid și pentru dvs. Să se pună capăt tuturor problemelor, mai ales că – după întîlnirea noastră de rîndul trecut – tovarășii au subliniat că dorești să se pună toate problemele în mod sincer și ai exprimat de cîteva ori devotamentul, atașamentul față de partid și că ești un om cînstit. Și atunci se așteaptă dela un membru de partid și dela un om, într-adevăr fără nici o rezervă, să

lămurim lucrurile. Tovărășii au subliniat că nimeni nu vrea mai mult decât cele petrecute.

Tov A. Pauker:

Tocmai din punctul de vedere al partidului trebuie să fie principiile de partid respectate, trebuie să fie situația pe baza principiilor leniniste, să fie clară situația și să-mi fie și mie clară. În prezent nu este o situație de partid. Data trecută pornisem dela un punct și am ajuns la altul. Dela punctul în ce calitate mă aflu aici în discuție. În nici un caz în calitate de membru de partid.

Tov I. Vinte:

Ba da, în calitate de membru de partid a cărei situație este în lămurire și partidul apelează să ajută la lămurirea acestei situații.

Tov A. Pauker:

Nu, în partidul lui Lenin, bazat pe principii sfinte și clare de partid, nici într-un partid burghez, nu poate să fie membru de partid un om pe care partidul îl consideră trădător, carierist, ros de ambiiții personale, aventurist. Nu pot admite că așa un om să fie membru de partid. Chiar dacă aș fi fost formal, cu carnétul de partid în mînă, n-aș accepta acest lucru formal. Chiar, formal, plătind cotizația, nu puteam să accept această situație, care este defapt absolut împotriva celor mai elementare principii de partid.

Nu pot admite nici un moment că mă aflu aici ca membru de partid. Nu este adevărat lucrul acesta. Aceasta este o chestiune.

A doua chestiune. Un nemembru de partid, un individ oarecare, este făcut trădător. Nu există pentru un om o injurie, un calificativ mai grav.

Pînă acum nu știu pentru ce sunt făcută carieristă, roasă de ambiiții personale. Nu le văd.

Tov I. Vinte:

În unele declarații ai și declarat aceste lucruri, că au fost ambiiții personale, porniri personale. Despre aceasta ai vorbit în repetate rînduri. Pot să aduc întrarea-

ga documentație din care reiese acest lucru. Nu noi am scris, dumneata ai scris.

Cred că e cel mai bun lucru să luăm problemele care interesează partidul, apoi pe cele care vrei să le ridică. Să nu începem cu concluzii, concluziile le tragem la urmă. Este vorba de fapte și apoi de concluzii.

Tov A. Pauker:

Nu pot să vorbesc: un cuvînt atunci cînd stălpii stau în picioare. Pentru ce să vorbesc eu, trădătoarea? Pentru mine cuvîntele care le spun pot să aibe preț, pentru alții nu au preț. Pentru mine nu este indiferent că un individ oarecare vorbește cu partidul, ci trădătorul.

Tov I. Vinte:

Cunoaștem din practica vieții de partid cazuri cînd membri de partid au avut probleme nelămurite și oricare putem arăta exemple. Chiar dacă luăm perioada cînd ai avut legături cu Comisia Controlului din partea conducerii, n-au fost atîțea cazuri cînd erau situații nelămurite cu unii membri de partid, care n-au trăit o perioadă viață de partid? Erau împrejurările de așa natură. Aminteșteți, doar lucrurile erau cunoscute.

Tov A. Pauker:

Nu bagi un om în mormînt și după aceia îl scoți și îi spui că vrei să lămurești dacă este asasin sau nu. Eu nu pot primi așa ceva.

În primul rînd săi spui cuiva trădător. A fost prima rezoluție a plenarei, în care sunt făcută împăciuitoristă, după două luni la Petroșani deviatoare, după alte cîteva luni de zile trădătoare, carieristă.

La Congresul partidului s-a spus că partidul a obținut o victorie prin curățirea partidului de trădători. Acum după 4 ani de zile, după ce sunt făcută trădătoare, hai să luăm dela început, să vedem cum ai trădat aici, cum ai trădat acolo, cum ai trădat dincoace.

Poate că asasinul care a fost scos din mormînt ar putea să spună că într-adevăr a împușcat sau nu.

Tov I. Vinte:

Nu v-am făcut asasin.

Tov A. Pauker:

Agent m-ați făcut, dar asasin nu m-ați făcut.

Tov I. Vinte:

Rîndul trecut s-a lămunit lucrul acesta.

Tov A. Pauker:

Chestiunea este să fiu lămunită dece să făcută trădătoare. Partidul îmi datorează și mie, fără să fiu mem-

bră de partid, pentru că nu sunt membră de partid și în condițiile acestea nu pot fi membră de partid și un copil ar putea să vadă că acest om nu este membru de partid, deși formal s-a curățat partidul de oamenii aceștia. Nefind membră de partid, ca un cetățean oarecare, vreau să știu de ce să făcută trădătoare, carieristă și lămunită fiind, voi putea vorbi.

Poate mă lămuriți că într-adevăr sunt trădătoare și să ajung și eu, prin cine știe ce aberație a minții, să mă conving că sunt trădătoare. Poate m-o lămuri.

Tov I. Vinte:

Partidul are dreptul să ceră lămurirea unor securi de probleme, are dreptul, după ce a lămunit aceste probleme, să și spună părerea. Are acest drept.

Tov A. Pauker:

Mi-a spus-o, deci a lămunit problemele.

Tov I. Vinte:

Partidul are dreptul să-i ceră socoteala oricărui om asupra activității sale, mai cu seamă că acest om a îndeplinit funcții de răspundere de partid și de stat. Partidul cere acest lucru, mai ales odată ce persoana dela care se cere, afirmă că este devotată partidului. Partidul cere să dai dovadă de acest devotament de care vorbeai și după aceia să lămuriști toate problemele care dorești să le ridică. Ai absolut tot dreptul și partidul nu se va sustrage dela acordarea acestui drept.

Tov A. Pauker:

Dacă acum 4 ani era chestiunea aceasta...

Tov I. Vinte:

S-a cerut și ai mers la generalitate și acum partidul cere să luăm lucrurile pe concret și după aceia nu va rămîne nici o problemă fără răspuns, nelămurită.

Astăzi suntem în posesia faptelor și a tuturor problemelor. Cred că e bine și personal pentru dumneata și pentru partid să asigurăm aceste lămuriri. Și disciplina elementară de partid cere acest lucru și cred că nu pot să refuz și nu este bine să refuz. Partidul, mă rog, dacă refuz, poate să ia hotărîri și pe baza aceasta.

Dar mă gîndesc dacă ar fi între noi oameni simpli de partid, cu această poziție n-ar fi de acord, pentru că în primul rînd este partidul, interesele partidului. Un cetățean simplu, atașat partidului și cauzei partidului, cînd îl întrebă partidul, el spune: "mă bucur că mă întrebă partidul", el răspunde clar, cînstit, fără nicio reținere, în interesul partidului și al său. Cred că nici un membru de partid n-ar proceda altfel.

Tov A. Pauker:

Oamenilor simpli le-aș spune, le-aș repeta, pentrucă am mai spus. În 1952 s-a pus chestiunea că sunt împăciuitoristă, care trebuie ajutată să-și vadă greșelile, să și le îndrepte. Mi s-au cerut declarații, autocritică, am făcut-o. S-a socotit că sunt generaliță. Mi s-au dat întrebări la care am răspuns pe larg, întrebări care conțineau și acuzații și lucruri născocite.

Mi se punea o chestiune, cе am făcut la Dumbrăveni cind era Teri Nemeth, care a spus ce s-ar întimpla dacă Uniunea Sovietică ar fi învinsă? Eu am spus că partizanii ar continua lupta, pentrucă Uniunea Sovietică nu poate fi învinsă. S-a considerat că am avut atitudine defetistă. Este o chestiune suptă din deget.

În nici un moment din viața mea, de cind există Uniunea Sovietică, de cind a început războiul, numai vorbesc dinainte de război, nu mi-a trecut prin minte că s-ar putea pune problema înfrângerii Uniunii Soviетice. Cu nimici din lume nu puteam să abordez o discuție în care să pun problema ce s-ar întimpla dacă Uniunea Sovietică ar fi învinsă.

Tov I. Vinte:

Problema aceea s-a lămurit.

Tov A. Pauker:

Au mai fost o serie de alte întrebări la care am răspuns. Asta a fost în vara anului 1952. Vara a trecut, au trecut și 10 luni fără nici un răspuns, pentru la 18 februarie să fiu arestată, din împăciuitoristă ajunsă devioare, pusă chestiunea că sunt antipartinică. Aceasta în timp de 10 luni.

Pînă în februarie eram membră de partid, pînă la arestare. Fără ca acest membru de partid să fi fost chemat odată să se vorbească cu el, să fie lămurit. Asta ar fi fost ajutor. Să mi se spună, nu vezi bine lucrurile, n-ai înțeles bine. Au trecut 10 luni pînă în 20 aprilie. În timpul acesta la securitate noapte de noapte interogatoriu, cu puțin exceptii, pentru a mă presiunea. În fiecare noapte la 3, nu mai știau, pentrucă mi s-a luat ceasul, nemai vorbind de alte lucruri personale, cărțile care le aveam din 1918-1920, fotografiile copiilor, care sunt bun luate. Care lege din țară permite lucrul acesta?

Ceas nu aveam, nu știam dacă este două sau trei, deci noapte de noapte chestionări, interogatoriu cu tot felul de piper, care se obișnuiesc în chestiunile acestea. Mi se spunea, nu mai nega crimele, recunoaște crimele, este aici Turcu, și Taflam, cu toate ofensele care se poate aduce unui om, jigniri, batjocoriri, fără nici un fel de bază. Pe bază de bănuieri.

În aprilie sunt eliberată. Insist odată cu eliberarea asupra acuzării de agent de siguranță și a unei puteri străine.

Tov I. Vinte:

Din stenogramă reiese că s-a lămurit lucrul acesta.

Tov A. Pauker:

Din stenograma pe care am semnat-o nu reiese, pe care n-am semnat-o nu pot să răspund de ea.

Sunt eliberată ca să se lămurească dacă sunt sau nu agent, însă nu s-a lămurit.

Tov I. Vinte:

Tov. Moghioroș a afirmat că nu se aduce această acuzare.

Tov A. Pauker:

La 20 aprilie 1953 sunt eliberată și, dacă nu mă însel, dar cred că încă în toamna anului 1953, din nou o ședință cu acei care au fost aici deunăzi.

Tov I. Vinte:

În mai.

Tov A. Pauker:

Și alta prin toamnă. Iar o ședință, iar cu o serie de întrebări în fața celor care mă interogau, mă întrebau, la care să răspund.

Asta în 1953, după care urmează fixarea că sunt trădătoare, carieristă și în sfîrșit toate celelalte.

Mie mi se cere atitudine ca și cum aş fi membră de partid.

Tov I. Vinte:

Se cere atitudine dela un om care a îndeplinit funcții importante în partid și stat.

Tov A. Pauker:

Pentru a trăda? Eu nu pot să șterg asta, cei care acuză pot să șteargă.

Și atunci o elementară demnitate de om de partid, o elementară datorie de om de partid este aceia, - și dacă alții nu fac, cel puțin tu (eu în spate) săn oblătat să o fac, - să nu merg pe acest drum de a lăsa, oricare ar fi acest individ sau individă, deci autocritică, răspuns la întrebări, arestare, eliberare și la ședință aceea, unde cred că am iscălit stenograma și cred că era în stenogramă că am spus că chestiunea că este o ne bunie și născocire să se afirme că sunt trădătoare, agent de siguranță.

(continuare în numărul viitor)

“Nu există o economie de piață fără legislație și instituții potrivite”

FRANÇOIS ETTORI în dialog cu **STELIAN TĂNASE**

STELIAN TĂNASE: Domnule François Ettori, de cât timp sunteți aici?

FRANÇOIS ETTORI: Sunt aici de doi ani. Am sosit la începutul lui 1996.

Puteți descrie prima imagine, prima impresie pe care v-ați făcut-o despre societatea românească, despre instituții? O impresie generală despre România...

Este o întrebare interesantă, deoarece cred că am o viziune clară asupra primei mele impresii despre București. Am sosit la București imediat după viscolul din decembrie 1995. Imaginea orașului îngropat sub zăpadă a fost puternică... Despre societatea românească mi-am format, de asemenea, o impresie care, cu timpul, a devenit și mai puternică. Cred că România s-ar afla într-o situație mult mai bună dacă mai multe femei ar ocupa posturi de conducere în această țară. Consider că bărbații – ca peste tot în lume, dar mai ales în țările eliberate de sub regimurile totalitare – sunt înfățiți mai mult de motive ideologice, decât de o concepție concretă și realistă despre viața de zi cu zi.

Cred că România a întârziat mult în această tranziție?

Acest lucru este evident.

Ați putea face cîteva comentarii cu privire la modul în care ar putea depăși această tranziție întârziată?

Percepția mea cu privire la această problemă este că o parte a administrației nu crede sincer în economia de piață, continuă să considere statul drept o sursă pentru obținerea și distribuirea bogăției (resurselor), continuă să dețină vechea poziție de “comandă și control” asupra economiei. Acest lucru și-ar avea rostul într-un context în care nu există democrație și unde soluțiile săn impuse – în acest mod se realizează înăcar o consecvență, dacă nu eficiență. Însă, odată instaurată democrația – și experiența Chinei și a altor țări dovedesc acest lucru –, nu poti avea o democrație

veritabilă fără economie de piață și viceversa. Și exemplul Chinei demonstrează că nu poti avea o economie de piață viabilă fără democrație. Și cred că poporul român, în înțelepciunea sa, știe ce trebuie făcut și ce este mai bun pentru țară, dar nu reușește să-și exprime adevăratale sale aspirații prin procesul electoral.

În 1996, poporul român și-a dat seama că în România nu există o economie de piață reală, ceea ce cu timpul nu ar fi permis democrației să se dezvolte; acesta este motivul pentru care a avut loc schimbarea de la centru-stînga spre centru-dreapta. Acest lucru cere însă timp, deoarece formarea unei elite politice capabilă să înțeleagă ce înseamnă o adevărată economie de piață ia timp; este timpul de care această generație are nevoie pentru a-și asuma responsabilitatea, a exercita puterea și a lua decizii.

Care credeți că sunt principalele obstacole în calea schimbării situației? Pentru că există cîteva obstacole, credeți că acestea țin de instituții sau de mentalități?

Eu văd două obstacole. Unul se găsește în structura administrativă a guvernului, în birocratie și competență insuficientă, în înțelegerea mecanismelor de bază și a filosofiei de bază care trebuie să se regăsească în decizile care se iau în activitatea de zi cu zi. Cred că un al doilea obstacol ar fi o oarecare retinență în a accepta consecințele economiei de piață. Sunt două lucruri care lipsesc din practica economică din România. Primul este modalitatea de a impune niște obligații în tranzacțiile economice. După cum bine știi, sistemul juridic de aici – care necesită o modernizare de substanță – nu permite impunerea eficientă a prevederilor contractuale. Prin urmare, atunci cind stai de vorbă cu oameni de afaceri, cu mici întreprinzători, prima observație este aceea că atunci cind o persoană are obligația să facă un lucru în cadrul unui contract, aceasta nu are nici o asigurare că partea cealaltă se va achita de obligațiile care îi revin, iar dacă nu va face acest lucru, cum poate fi obligată să le respecte.

Al doilea lucru care cred că este, de asemenea, important și pe care mulți îl uită este că economia de piață are două laturi: pe de o parte, permite prosperitatea, dar are și propriile sale sancțiuni, și, într-o economie de piață viabilă, aceste sancțiuni oferă celor care nu reușesc posibilitatea de a da faliment. Acestea sănțui sunt plusul și minusul economiei de piață. Iar plusul nu poate exista dacă nu este întărit minusul. Într-o economie de piață falimentul înseamnă, de fapt, că trebuie să existe o rată a mortalității printre întreprinderile care se creează. Este ca și în cazul unui organism viu; unele celule sunt permanență înlocuite; celulele vechi și ineficiente trebuie să moară pentru a permite noilor celule să se dezvolte. Nu este nimic rușinos în a crea o întreprindere, a-ți da seama la un moment dat că a fost greșit concepută, a da faliment și a înființa o alta nouă, mai bună. Aceasta ar trebui să fie procesul normal de dezvoltare. Deoarece, dacă nu poți intra ușor în faliment, nici nu încerci să înființezi o nouă firmă. De aceea este important ca sistemul juridic să permită și să faciliteze falimentul. Acesta este un mecanism de bază la nivel microeconomic; trebuie să li se permită companiilor și băncilor care nu au avut un management bun – fie ele private ori de stat – să moară de o moarte naturală, deoarece împiedică dezvoltarea unor concurenți mai eficienți.

Ce credeți despre echilibrul dintre reforma instituțională, reforma structurală și cea economică?

Cred că este imposibil să o realizezi pe una fără cealaltă. Să luăm ca exemplu dezvoltarea creditului rural. Acesta este foarte important. Agricultura reprezintă 20% din PIB și 35% din populație – este un potențial imens pentru România, iar o agricultură bine organizată poate face ca țara dumneavoastră să devină un exportator important, ca Argentina. Dar, pentru a reuși, trebuie să se asigure credite sectorului agricol, iar sistemul de credite trebuie reconstruit în totalitate în România, în special pentru agricultură. De ce? În România, băncile își exercită bine una din cele două funcții: să atragă economiile. Băncile își exercită foarte bine această funcție. Dar cealaltă funcție a unei bănci este de a realoca resursele către cei care au nevoie de credite, adică funcția de intermediere între atragerea economiilor populației și acordarea de credite întreprinzătorilor; în prezent, în România această funcție este deficitară. De ce? În principal din două motive: primul, pentru că, la ora actuală, în sistemul finanțier există distorsiuni din cauza cărora este foarte rezonabil ca băncile să subscrive și să investească depozitele în obligațiuni de stat (guvernamentale), care în mod normal ar trebui să aibă profitabilitatea cea

mai scăzută, dar care acum în România reprezintă investiția cea mai atractivă și mai profitabilă. Acest prim motiv este unul conjunctural, în sensul că se dătoarează dificultăților macroeconomice actuale. Totuși, chiar dacă acestea se vor rezolva, există un motiv fundamental structural pentru care băncile nu acordă împrumuturi: *nu există factori instituționali care să permită funcționarea unui sistem de credite bun, și ei trebuie construiți*.

Care sunt acești factori instituționali? Atunci cînd acordă un împrumut, bancherul se întrebă cum își va recupera banii, și nu împrumută atunci cînd nu are răspunsul la această întrebare. În România lipsește legislația adecvată pentru acest scop. Chiar dacă s-a stabilit o ipotecă pentru o proprietate sau un echipament, sistemul juridic nu permite recuperarea cu ușurință a proprietății în caz de neplată. Leasing-ul este un exemplu. În țările vestice, leasing-ul reprezintă aproximativ 25% din totalul creditelor, ceea ce este imens. Compania care închiriază rămîne proprietara echipamentului (o mașină, un camion, un tractor etc.); aceasta este diferența dintre credit și leasing – și dacă persoana care primește bunul respectiv nu plătește la timp, în mod normal firma care închiriază își poate recupera bunul în 24 de ore. Aici este nevoie de 6 pînă la 9 luni. După cum se poate vedea, acest mecanism simplu, fundamental, nu a fost inclus în România, filosofia și scopul pentru care au fost concepute instituții cum este sistemul juridic. În mod normal, unul dintre rolurile sistemului juridic este de a impune obligațiile contractuale între părți. Dar acest lucru nu se întimplă în România. Trebuie să se producă o schimbare fundamentală în acest sens. Justiția este o instituție foarte importantă în societate. Trebuie să te poți biza pe justiție pentru a aplica obligațiile contractuale. Acesta este doar un exemplu pentru a ilustra că nu este posibil să ai o economie de piață eficientă atîta vreme cît nu ai legislație și instituții potrivite. Nu este posibil.

O problemă este aceea că trebuie început dintr-un punct. Care credeți că ar trebui să fie primul pas?

Pe termen scurt, trebuie să li se acorde maximum de prioritate anumitor aspecte ale economiei și reformei. Privatizarea, de exemplu. Dar, dacă dorîți să puneti bazele dezvoltării economice pe termen mediu și lung, atunci trebuie să schimbați și bazele instituționale chiar acum. Altfel, veți rămîne la un nivel scăzut al tranzitiei, oamenii nu vor investi și nu se vor dezvolta atîta vreme cît nu există un set de instituții și de reguli care să susțină economia. Se vor perpetua

bazele actuale ale activității economice. Dar, pentru a se extinde, pentru a investi, pentru a-și asuma riscuri, oamenii au nevoie de un cadru de bază, care să dea o asigurare rezonabilă că eforturile vor fi răsplătite. Altfel, de ce să mai faci vreun efort?

Așadar, nu puteți evita abordarea problemelor instituționale și legale dacă dorîți să construiți o economie nouă pe termen lung. Acest lucru este evident în sistemul bancar, după cum am văzut mai înainte. Dacă toate aspectele despre care am vorbit nu se vor schimba, băncile vor continua să nu acorde împrumuturi. Iar creditul pe termen lung pentru investiții, pentru crearea de noi fabrici este un instrument esențial al dezvoltării economice. Aceasta este o ilustrare radicală a necesității unei schimbări instituționale: fără această schimbare, indiferent cît de mulți bani are la dispoziție sistemul bancar, băncile vor continua să nu acorde împrumuturi.

Cred că este posibilă diminuarea rolului statului pe termen lung și mediu? Acesta este unul dintre principalele obstacole. După o lungă tradiție în Europa Centrală și de Est, societatea liberală nu se construiește cu burghezia, ca în Anglia sau Franța, ci prin intermediul birocrației și a armatei. Individul are drepturi, o Constituție care le apără; aici, oamenii aşteaptă totul de la stat.

Într-adevăr, va trebui să treacă o generație pentru a schimba această mentalitate. Dar, ceea ce este impresionant în România, este numărul mare, foarte mare, de organizații nonguvernamentale (ONG). Faptul este izbitor, comparativ cu alte țări în care am mai lucrat. Explosia de ONG-uri din societatea românească este promițătoare. Este evident că, din perspectiva societății civile, populația aspiră să acioneze și să schimbe regulile. Nu este o societate pasivă, ci una care vrea să întreprindă ceva. și spun din nou că sănții impresionat să asist la această situație în comparație cu ceea ce se întimplă în alte țări. Având deci această bază, problema este cum să ridici greutatea cu care statul apasă asupra societății. Aici observăm că există trei grupuri de interese puternice, care nu ar avea nici un beneficiu din reformă: directorii marilor întreprinderi, lobby-ul din agricultură și cel din sectorul energetic. Este greu de spus în ce măsură aceste grupuri controlează funcționarea/activitatea parlamentului. Este la fel de dificil de spus în ce măsură controlează și expresia voinei populare, mai ales în sistemul electoral. Probabil că aveți o părere mai formată, dar mie mi se pare că, dacă dorîți diminuarea rolului statului, atunci trebuie ca sistemul parlamentar să găsească o modalitate prin care să micșoreze puterea și influența

economică a acestor trei grupuri. Ele trebuie să se limiteze la zone specifice, nu să influențeze întreaga societate, aşa cum fac în prezent. Presupun că în Parlament s-a produs o echilibrare între persoanele care reprezintă aceste grupuri și persoanele care reprezintă cealaltă parte a populației. Nu cunosc prea bine sistemul politic de aici pentru a putea spune care dintre aceste grupuri este preponderent/domină Parlamentul. Poate că nimeni nu știe...

Cred că avem nevoie de o reacție puternică împotriva acestor grupuri de interese. Pentru că ele sunt conservatoare în acest moment și, dacă dorim ca societatea civilă să fie capabilă să se organizeze și să schimbe dominația statului care se realizează prin aceste grupuri de interese, implicate în menținerea rolului central al statului, ce credeți?

Este dificil pentru mine să judec acest lucru, deoarece nu cunosc oamenii, nu le cunosc trecutul, legăturile...

Impresia mea este că partidele politice din România implicate în procesul politic la un nivel mai înalt încearcă să întărească statul, încearcă o schimbare, dar nu în sensul consolidării societății, ci a statului. Aceasta este filosofia politică generală în România.

Poate că într-un viitor nu prea îndepărta vom vedea un grup de persoane în stare să organizeze ONG-urile și să le transforme, chiar și numai temporar, în niște instrumente politice capabile să susțină o nouă expresie a societății civile. Să presupunem că populația va folosi aceste expresii politice noi pentru că are încredere în ele, în faptul că ele vor promova anumite idei fundamentale ale reformei. Problema este dacă România își poate permite să aștepte încă doi-trei ani pentru a-și exprima din nou aspirațiile sale reale. Aș spune că este mai bine pentru o țară să treacă printr-un proces democratic natural și, astfel, dată fiind recenta criză politică și economică, reprezentanții societății civile să poată convinge partidele să se adapteze. Ca să fiu sincer, nu știu prin ce ar putea determina aceste schimbări, dar dacă aș fi membru al unei ONG preocupată de societatea civilă și de exprimarea voinei a populației, aș începe să mă pregătesc pentru următoarele alegeri, astfel ca în anul 2000 să se constituie o coaliție a ONG-urilor care să exprime aspirațiile populației.

Una dintre obiectivele societății românești din ultimul an este investiția străină. Cred că guvernul și conducerea partidelor aşteaptă un miracol, să primească bani din străinătate pentru a reconstrui

România, neglijînd procesele din interior. Bineînțeles că avem nevoie de investiții străine. Dar problema este să corelăm aceste investiții cu propriul nostru efort pentru a construi ceva, un nou sistem instituțional, o bună legislație, să ne organizăm. Cred că se neglejează ultima parte a acestei înțelegeri.

Aveți perfectă dreptate. Investițiile străine nu sunt o mană cerească. Ele vor veni numai dacă România are ceva de oferit. Și ceea ce ar trebui să ofere în primul rînd sunt cadrul legislativ și facilitățile instituționale pe care investitorii străini le așteaptă de la oricare țară. Investiții străine massive vor veni numai dacă circumstanțele și cadrul legislativ sunt bune. Aceasta este primul lucru pe care România trebuie să îl ofere investitorilor străini. Al doilea lucru se referă la rolul pe care urmează să-l joace managerii străini în cadrul companiilor și la cît de pregătită este societatea să acorde străinilor putere economică.

Cu privire la acest ultim aspect, am sentimentul că România nu s-a hotărît cu adevărat dacă dorește sau nu să li se acorde străinilor putere economică. Nu mă refer la întreaga economie, ci la unele părți ale economiei. Și, dacă nu iau această decizie, marile investiții străine nu vor veni! Deoarece investitorii străini trebuie să știe dacă sunt bine veniți sau dacă vor avea mereu de înfruntat aceleași obstacole provenind din faptul că corpul social le respinge. Este ca o grefă. Nu poți să faci un transplant înainte de a te asigura că acesta va fi acceptat. Și, pînă acum, nu am văzut nici un fel de semne pozitive care să asigure că grefa de investiții din România va reuși. Acesta este un aspect.

Al doilea, este că investițiile străine sunt doar complementare; ele nu pot să constituie, singure, o soluție. În România, 25% din PIB se transformă în economii, ceea ce – conform standardelor internaționale – reprezintă o rată foarte ridicată. Acest efort uriaș al populației din România de a economisi, an după an, reprezintă un factor fundamental al dezvoltării economice. Acum, problema care apare este cum să se folosească aceste economii pentru ca ele să fie productive pentru economie.

Este evident faptul că, pînă acum, sistemul finanțier nu a fost capabil să utilizeze aceste economii în mod eficient, să le investească în activități productive, ci doar să le transforme în surse de finanțare a sectorului de stat și a deficitului sau cvasideficitului sectorului public. Investițiile străine în domeniul finanțier vor intra în România doar dacă economia națională va fi prosperă. Ele nu vor veni într-un vid economic. Această problemă-cheie, a identificării meca-

nismelor adecvate de utilizare a economiilor în scopuri productive, este fundamentală și nu și-a găsit încă rezolvarea.

Una dintre problemele principale în România – neîncununată de succes – este descentralizarea. Și aceasta se datorează faptului că depinde de stat. Și avem aici problema ungurilor; descentralizarea se referă la atingerea echilibrului între centrul și periferie, între capitală și județe. Cred că birocratii de la nivel central nu sunt în favoarea deplasării deciziei către comunitățile județene, orașenești, comunale. Oamenii trebuie să vină la București pentru aprobări, pentru tot felul de amânunte...

Haideți să nu ne mai facem visuri despre tranziție, așa cum am făcut în 1990, când s-a afirmat că tranziția poate avea loc în cinci ani. Această afirmație a fost complet greșită. Oamenii își faceau visuri despre tranziție pornind de la ideea că țările est-europene posedă capacitatea instituțională a Occidentului și, în particular, a Statelor Unite. Sectoare economice importante pot să schimbe în cinci ani în SUA, dar în Europa Centrală, ca și în China, producerea acestor schimbări ar dura o generație, adică vreo douăzeci de ani. Să nu autoamăgim.

Regimul communist a fost cel mai centralizat și este nevoie de cîțiva ani pentru schimbarea mentalităților, pentru a schimba în amănunt circuitele administrative, pentru a trece de la o centralizare de 100% la una de 60%.

Aș vrea să accentuez faptul că, pentru ca descentralizarea să fie încununată de succes, este necesar să existe competențe la nivel local care să fie egale cu cele de la nivel central. Centrul nu va ceda nici o parte din putere dacă nu este sigur că la nivel local există persoane apte să ia singure deciziile. Mai mult, dacă nivelul central nu este suficient de competent, este probabil că el va opune mai multă rezistență cedării de putere pentru că se va simți nesigur. De aceea, cred că este foarte important ca această "masă" critică de competențe să se formeze în mod descentralizat, pe probleme de administrație fundamentală, astfel încât regiunea sau județul să aibă posibilitatea de a-și planifica propria dezvoltare economică la nivelul său, de a iniția și promova dezvoltarea economică etc. și chiar administrarea de zi cu zi a propriului teritoriu. În privința acestui aspect mi-au parvenit păreri și informații divergente. Mi s-a spus că în anumite regiuni ale României – cum ar fi Transilvania, de pildă –, există multă competență la nivel local, în vreme ce în alte părți există doar în mică măsură sau deloc. Este clar că

nu poate exista descentralizare în anumite regiuni, iar în altele nu, dar trebuie să existe certitudinea că, în majoritatea cazurilor, există aceste competențe. Dar dacă, în momentul de față, ele există sau nu, e greu de spus.

Se poate vorbi astăzi în România despre capitalism?

Aș spune că acesta este încă, în mare măsură, un capitalism de stat...

Vedeți vreo perspectivă pentru sectorul particular?

Cu certitudine, da. Oricine poate da o serie de exemple de succese obținute de firmele mici, care au pornit de la zero și s-au dezvoltat. Observ însă o dezvoltare activă. Și, revenind la sistemul financiar, chestiunea-cheie este ca băncile să fie în stare să aloce mijlochilor întreprinderii resursele și instrumentele necesare. În jargonul nostru, acestea se numesc *retail-banking*, ceea ce înseamnă că băncile sunt capabile să asigure soluții individuale, diferite una de cealaltă, pentru fiecare persoană în parte. Aici, băncile au competențe reduse. Este însă o necesitate absolută ca sistemul bancar să treacă prin reforme de profunzime. În primul rînd, să se evite greșelile, în al doilea rînd să se restabilească solvabilitatea, iar în al treilea rînd să devină apte să răspundă nevoilor economiei într-un mod profitabil. Al treilea factor lipsește și trebuie creat. După părerea mea, premisele există.

Să vă dau un exemplu. Cu cîteva luni în urmă am fost în Munții Apuseni și am stat de vorbă cu cineva de la Universitatea din Cluj. Această persoană îmi dădea exemplul unor ingineri agronomi care, ca și interlocutorul meu, au reușit să plece în Europa de Vest, în Franță, la invitația unor fermieri pentru a munci acolo, și care, după patru sau cinci luni de muncă, au reușit să economisească 10.000 de franci, cam 2.000 de dolari. După ce s-au întors acasă, au cumpărat niște sere din material plastic, petru a cultiva zarzavaturi pe o suprafață de un acru (4.047 mp.). Au reușit să scape de sărăcie și să devină relativ înstăriți, și aceasta este, cred, dovada că spiritul de inițiativă este puternic în România. Și mai există un aspect pe care nu trebuie să îl trezem cu vederea, și anume faptul că în România oamenii au un avantaj fundamental pentru dezvoltare, care este educația. Români, atât bărbații, cât și femeile, au o bună educație. Aceasta este un factor fundamental, cu condiția ca sistemul să permită acestui capital uman să-și exercite posibilitățile: finanțe pe de o parte, obligații contractuale pe de altă parte. Sistemul juridic este un alt ingredient de

bază, sentimentul de siguranță pe care îl dă sistemul juridic oferă capitalului uman posibilitatea să prospere.

În concluzie, aş spune că, în comparație cu alte țări, *activul* cel mai important al României este capitalul său uman, în vreme ce suprastructura care ar trebui să sprijine factorul uman nu corespunde cerințelor. Odată îmbunătățită infrastructura instituțională, nu vor mai exista motive să credem că acest capital uman nu va prospera în România.

**traducere de
Oana GEODOIU**

FRANÇOIS ETTORI – Sciences and Engineering Diploma, Ecole Centrale, Paris, 1963; M.Sc. (in Econometrics) University of California, Berkeley, 1964; Doctorate Diploma (Economy/Econometrics) Paris University, 1966. Currently, he is Chief of Mission to the World Bank, Resident Mission Romania. Professional records - World Bank: 1995-96 - Private Sector Development/Finance Manager Maghreb and Iran Department; 1991-94 - Division Chief, Industry, Finance and Energy Maghreb and Iran Department; 1986-90 - Principal Industrial Economist in South Asia IDF Division and subsequently Industry/Finance Division, India Department; 1984-86 - Senior Industrial Economist in East IDF Division in charge of Operations in China; 1978-84 - Industrial Economist in EMENA IDF Division; 1970-74 - Young Professional Program, then Operation Evaluation Officer in OED.

Care este rolul Fondului Monetar Internațional și al Băncii Mondiale într-o economie globală?

MIHAI MUSET

Această lucrare argumentează că sistemul de economie internațională Bretton Woods se cuvine să reflecte experiențele și cunoștințele acumulate de la crearea lui și să răspundă în mod sensibil la complexitatele economiei globale. Fără a minimaliza rolul pe care l-a avut în a obține eficiente economice internaționale, evoluția acestui sistem în mesagerul proeminent de politică globală economică impune o reanalizare a scopurilor initiale, a metodelor folosite pentru realizarea acestor scopuri, precum și coordonarea politicilor care să ofere o ghidare clară membrilor asupra acțiunilor regulatorii permisibile.

I. Introducere

Fondul Monetar Internațional (FMI) și Banca Mondială ("Banca") au fost create în 1944, la Conferința de la Bretton Woods. Ele au fost concepute să se completeze una pe cealaltă în implementarea unei economii liberale în lume. La început, sistemul Bretton Woods a inclus Organizația Internațională a Comerțului (ITO), care, împreună cu FMI și Banca, trebuia să îndepărteze economia mondială de politicile nesănătoase care au cauzat depresia din perioada interbelică: protecționismul comercial, devalorizarea competitivă a monedelor naționale și dezvoltarea economică inegală. Când ITO a supraviețuit ca GATT, sub forma unui regulator slab, dar util¹, al comerțului internațional, celealte două instituții s-au afirmat ca puternici susținători ai unei dezvoltări economice capitaliste prinț- un comerț liber și un curs monetar previzibil. Dar Războiul Rece a oferit unora dintre țările în curs de dezvoltare o alternativă ideologică la dezvoltarea economică capitalistă. Tandemul FMI/Banca Mondială a reacționat devindu-și politice și scopul înspre stoparea comunismului prin politici preferențiale, în același timp urmărindu-și mandatul inițial.

Sfîrșitul Războiului Rece a confirmat superioritatea economiilor de piață, iar sistemului Bretton

Woods i s-a acordat credit pentru creșterile importante ale prosperității mondiale după al doilea Război Mondial. Elementele sistemului Bretton Woods – comerțul liber, stabilitatea monetară și distribuirea eficientă a resurselor au devenit formule standard ale dezvoltării. Aceste elemente, operative în economia globală din 1944, trebuie supuse testului realității, iar promotorii lor din timpul Războiului Rece – FMI și Banca Mondială – trebuie să suporte o ajustare a mandatului lor.

Scena mondială în 1998 nu seamănă prea mult cu aceea din 1944. Gradul de integrare economică, viteza și volumul tranzacțiilor, împreună cu revoluționarea tehnologiilor de comunicație și informație, nu mai limitează efectele tranzacțiilor economice la o singură piață. Este pus în mișcare un proces de difuzie imprevizibil, de către un efect de domino cauzat de orice fel de tranzacție. Un eveniment în Asia, ale cărui efecte se multiplică în Europa, poate căpăta proporții globale odată cu reacția *business-ului* din Statele Unite. Toate aceste evenimente se pot petrece în mai puțin de o zi.

Și regulile comerțului internațional s-au schimbat. Comerțul global este regulat de trei ani de către Organizația Mondială a Comerțului (WTO), instituție care s-a extins pentru a acoperi nu numai bunuri, ci și servicii și proprietatea intelectuală. Spre deosebire de predecesorul său – GATT –, WTO poate judeca și pune în aplicare disputele comerciale. Acesta are o compoziție largită, iar deciziile sale legale vor conțura dinamica comerțului pentru mult timp în mileniul următor. Relația dintre WTO și FMI/Banca a rămas totuși nedefinită.

Finanțele globale, în viziunea FMI, împiedică realizările comerțului internațional. Altfel spus, liberalizarea cu succes a comerțului unei țări expune cursul său monetar la instabilitate. Cauza este fie că valoarea monedei sale dictează direcția fluxului de bunuri și servicii, creând în acest fel un stimulent pentru menți-

nerea valorii artificiale a monedei sale, fie că volumul mare de speculații monetare, posibile acum prin simpla apăsare de buton, stabilește prețuri care nu reflectă un echilibru optim al pieței. Această apreciere irațională a pieței, precum și graba unor actori imperfect informați de a vinde moneda la orice cost impun costuri sociale uriașe în economiile în curs de dezvoltare. Argumentul că piața va corecta această anomalie poate fi el însuși irațional.² Criza recentă din Asia de Est demonstrează că comerțul internațional are nevoie de o integrare cu finanțele și sistemul bancar la nivel global³ și de coordonarea politicilor regulatorilor globali: WTO, FMI și Banca.

De asemenea, rolul FMI și al Băncii trebuie reconsiderat pentru a cuprinde noua realitate globală: largirea decalajului între națiunile dezvoltate și cele nedezvoltate, volatilitatea finanțelor globale și transferurile instantanee de capital. Încă de la început, aceste instituții erau conduse de manageri responsabili în țările pe care le reprezentau. Interesele managerilor nu coincideau însă întotdeauna cu cele ale membrilor. Acum, aceste interese sunt neclare din cauza unui nou rol al statului-națiune în afacerile mondiale. Forțele de globalizare au erodat puterea statului. Noi actori globali intervin – companiile multinaționale⁴ și organizațiile nonguvernamentale –, care joacă un rol activ în formarea sistemului mondial. Totuși, după o jumătate de secol de la crearea lor, FMI și Banca operează după același mandat. Deși numărul membrilor lor a crescut de șase ori, acțiunile lor reflectă o direcție unilaterală a deciziilor și acțiunilor dinspre țările dezvoltate spre cele mai puțin dezvoltate.

Chiar dacă lumea nu mai este astăzi ruina divizată de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial și nici nu mai este polarizată ideologic între capitalism și comunism, rețetele FMI și ale Băncii nu conțin suficiente variații pentru a acomoda dinamica economiei globale⁵ sau complexitatea problemelor domestice. În consecință, noul rol al FMI și Băncii în economia globală ar trebui să întească o dezvoltare armonioasă prin controlul eșecurilor, normale într-un sistem de piață⁶, și să inventeze prescripții economice care să echilibreze investițiile, dezvoltarea și efectele politice. Cum aceste instituții au evoluat în a reflecta schimbări de percepție asupra dezvoltării în context uman, ca și emergența problemelor de interes global, ele și-au adaptat politicile astfel încât operațiile lor să interacționeze. Aceasta nu este însă o modalitate eficientă de administrare și extragere a valorii din finanțele internaționale. Este timpul ca FMI și Banca să-și ur-

meze propria prescripție: să opereze eficient, poate chiar ca o singură instituție.

În final, ar trebui să existe o coordonare și o integrare a procesului de luare a deciziilor între WTO, FMI și Bancă. Problemele nu ar trebui să se limiteze la comerț, ci să cuprindă și drepturile omului, mediul înconjurător, crizele monetare, devierii de la obligațiile asumate prin tratate sau managementul crizelor.

II. Mandatul istoric

Atât FMI, cât și Banca au constituit un răspuns la prăbușirea economiei internaționale în anii '30, dar nici una dintre ele nu se aștepta să ajungă la rolul global pe care îl deține astăzi. FMI și-a început activitatea în 1945. Planul său a fost conceput la sfârșitul anilor '30, în Statele Unite și Marea Britanie, a durat 5 ani și a avut ca scop obținerea stabilității monetare.⁷ După cum comentă cineva, FMI funcționează ca un club: membrii săi se înscrui și cad de acord să respecte codul de conduită mutual benefic. Crearea FMI a fost grăbită de depresia mondială a anilor '30 și de somaj, iar scopurile sale primare erau de a promova cooperarea monetară multilaterală, monede naționale stabile și convertibile⁸, precum și comerțul și investițiile internaționale.¹⁰ Numărul membrilor săi a crescut de la 30 (în 1944) la 154 (în 1991)¹¹, în prezent având 182 membri¹². Operațiile FMI sunt conduse de un Consiliu Executiv care este și organ de decizie.¹³ După reacția financiară a Europei în anii '60, FMI a devenit activ pe piețele monetare internaționale numai pentru a se ocupa de colapsul stabilității monetare după ce în Statele Unite au suspendat convertibilitatea dolarului în 1971.¹⁴

Banca a fost proiectată tot de Statele Unite și Marea Britanie, iar scopul ei principal era să acorde împrumuturi pentru reconstrucție și restaurare, să promoveze investițiile și dezvoltarea în primul rând în țările Europei distruse de al doilea război mondial.¹⁵ De la început s-a decis ca obiectivul său să fie mai degrabă reconstrucția decât dezvoltarea.¹⁶ Primele împrumuturi au fost acordate în 1947 Franței răvășite de război, iar primele împrumuturi către țări mai puțin dezvoltate au fost atribuite Americii Latine, în 1948.¹⁷ Numărul membrilor săi a crescut, ca și în cazul FMI, de la 30 (în 1944) la 154 (în 1991). Banca este condusă de către directori execuvi și operează la fel ca și Fondul Monetar Internațional.¹⁸

Mandatul acestor instituții a fost schimbat la începutul Războiului Rece, pentru a reflecta o lume polarizată. Politici falimentare erau ignorate dacă un

membri arăta afinități pentru valorile vestice. De aceea, componenta politică a deciziilor de a canaliza bani a prevăzut asupra considerențelor economice. Ajustarea la realitatea de după Războiul Rece nu s-a materializat și elementele politice au încă un rol important.

III. Critica instituțiilor

Activitatea internațională și transferul unor cantități imense de bani publici au făcut ca aceste instituții să devină ținta criticilor multor grupuri. Preocuparea generală a Statelor Unite față de interesul public și poziția sa dominantă în FMI și Bancă i-au permis includerea multor subiecte pe agenda.¹⁹ Datorită Statelor Unite, ambele instituții s-au implicat în probleme globale, au încercat să răspundă sugestiilor din afară și au obținut o oarecare credibilitate în comunitatea internațională. Totuși, adaptarea lor la globalizare este departe de a fi completă, implicarea acestora în probleme ale drepturilor omului este dictată de politici conjuncturale și ambigue²⁰, iar soluția pentru deficitul lor de democrație lipsește²¹.

În țările în curs de dezvoltare, FMI și Banca au devenit ținta atacurilor unor politicieni naționaliști, care se opun intervenției străine în problemele economice domestice. Alții consideră condițiile impuse de către acestea drept o subminare a tinerelor democrații deoarece declanșeză, invariabil, nemulțumirea populară, slăbind astfel puterea guvernelor democratic alese. În realitate, sistemele de vot ale FMI și Băncii nu determină neapărat politici de dezvoltare care să șureze problemele țărilor în curs de dezvoltare. Apărătorii actualului sistem de vot au afirmat că anumite țări dezvoltate s-au ocupat prin tradiție de interesele țărilor în curs de dezvoltare, că acestea din urmă tind să voteze unitar și că își pot face auzite părerile în cadrul FMI și al Băncii ca și în celelalte organizații economice internaționale.²² Ei recunosc, totuși, că plângările și interesele țărilor în curs de dezvoltare sunt neglijate.²³

O critică întemeiată a acestor instituții ar trebui să înceapă cu sistemul de vot. Acesta depinde de depozitul fiecărui membru și de o cotă-parte în funcție de puterea economică, de produsul intern brut, de rezerva externă și de variabilitatea exporturilor.²⁴ Pentru a rezolva problema inițială a unei reprezentări reale a țărilor mai puțin dezvoltate, din cauza lipsei lor de bani, fiecare țară a primit 250 voturi de bază și are dreptul să obțină câte un vot în plus pentru fiecare cotă-parte adițională echivalentă a 100.000 dolari.²⁵

Rezultatul imediat este că depozitul de 25 milioane dolari al unui membru este echivalent cu votul unui membru fără nici un depozit. Aceasta ar fi valabil pentru dolarii anului 1944, dar inflația prelungită a micșorat votul unui membru fără contribuție la o valoare insignifiantă.

Deși în 1944 s-a propus ca funcționarii Băncii să aibă loialitate internațională, a prevăzut punctul de vedere al Statelor Unite, ca aceștia să acioneze sub control guvernamental direct.²⁶ Si așa a rămas pînă astăzi. În cadrul FMI, votul este destul de rar, de obicei unanim, iar confruntările sunt evitate.²⁷ Acest rezultat nu este surprinzător, țările dezvoltate controlind 2/3 din volum²⁸, determină țările în curs de dezvoltare să se întrebe dacă interesele lor sunt corect reprezentate și să ceară o mai mare participare la decizile FMI și ale Băncii.²⁹

Criticile din partea țărilor dezvoltate au țintit lipsa de responsabilitate, transparență și evaluare externă a politicilor FMI. Teoreticienii în *public choice* au semnalat că, în ciuda aparentei eclipsări din anii '70, din 1960 staff-ul său a crescut în medie cu 5% pe an și că salariile acestora sunt cu 64% mai mari decât ale funcționarilor din Federal Reserve Board.³⁰ Actori privați, recunoscând abilitățile superioare ale FMI de a colecta informații, ar dori să facă publică pe piață informația despre finanțe.³¹

Deoarece Banca finanțează mai ales proiecte cu impact asupra mediului, ea este ținta preferată a ecoloștilor. Răspunsul Băncii a fost de a crește numărul personalului și de a mări cheltuielile. Astfel, în anii '70 Banca și-a largit staff-ul în domeniul ecologiei și în anii '80, a stabilit departamente ale mediului în fiecare din subdiviziunile sale regionale, ca și la nivel central.³² În 1993, Banca a acordat împrumuturi de două miliarde dolari pentru proiectele ecologice, iar în 1966 aproape 6% din totalul împrumuturilor au fost destinate proiectelor ecologice.³³ Astăzi, orice proiect presupune un studiu de impact asupra mediului și proiecte în acord cu normele ecologice.³⁴

IV. Mandatul actual

Reflectînd un *modus operandi* din timpul Războiului Rece, mandatul FMI rămîne un aspect important al politicilor externe a SUA. După Lawrence Summers, secretar-deputat al Trezoreriei, FMI obține liberalizarea comerțului, promovează, stabilizează și stopează crize financiare, lansează programe care să reducă cheltuielile militare la 2% față de 5% în 1990, și sprijină procesele de democratizare.³⁵ Recent, Sena-

tul a aprobat fonduri suplimentare, dar cu condiția unor reforme interne care ar obliga guvernele să liberalizeze comerțul și să reducă subvențiile.³⁶ Dintre toate scopurile menționate, numai unul – stabilitate și stopare a crizelor financiare – pare să se apropie de mandatul inițial al FMI, celelalte semănînd cu mandatul WTO, cu interesele Consiliului de Securitate ONU sau cu scopurile Human Rights Watch. FMI a renunțat la neutralitatea sa politică aşa cum era ea prevedută de mandatul său inițial în "Articolele de Constituire" (Articles of Agreement).

Astăzi, FMI se preocupă și de inegalitățile de distribuire a veniturilor³⁷ și discută regulat cu membrii săi politici în domeniul sănătății, locuințelor, sămăjurului, piețelor de muncă, cheltuielilor militare sau managementul sectorului public.³⁸

FMI mai joacă, de asemenea, un rol de investitor particular, prin crearea și, implicit, prin garantarea unui climat de afaceri profitabil. Mai mult, acordul dat politiciei economice a unui membru îmbunătățește valoarea riscului pentru creditori³⁹ și investitorii particulari. De obicei, investitorii particulari nu își investesc banii într-o țară pînă cînd FMI nu încheie acorduri.⁴⁰

Și rolul Băncii s-a extins pînă la a cuprinde proiecte nonguvernamentale. Este vorba de proiecte în sectorul privat⁴¹, asigurări pentru investiții împotriva riscurilor comerciale⁴², strategii de promovare a dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii sau planificare familială⁴³. Acestea se îndepărtează de Art. IV al "Articolelor de Constituire", articol ce interzice amestecul în problemele politice ale oricărui membru sau considerarea oricărui alt factor decât cel economic. Astăzi însă, Banca condiționează împrumuturile de măsurile de micșorare sau prevenire a creșterii săraciei ori de îmbunătățirea sau prevenirea distribuției inechitabile a veniturilor.⁴⁴

Mandatul Băncii cuprinde și probleme de guvernare.⁴⁵ De exemplu, deși corupția a fost considerată în trecut un subiect politic, Banca insistă acum ca cei care împrumută să interzică practicile corupte și acordă asistență pentru a le extirpa.⁴⁶ O parte a acestei asistențe include amendarea legilor bancare, ale taxelor și asigurărilor, asistență tehnică și sponsorizarea cercetărilor asupra cauzelor corupției.⁴⁷ În plus, în 1993, Banca a creat un "Inspection Panel", care oferă un forum cetățenilor care au fost dezavantajați de proiectele finanțate de instituție.⁴⁸ Recent, Banca a organizat întruniri internaționale ale ziariștilor, legate de proiecte de privatizare, în Rusia, Ucraina și Belarus.⁴⁹

Aceste activități se potrivesc cu greu scopului inițial al Băncii. În timp ce FMI s-a îndepărtat de programul prescris, Banca și-a asumat un rol mai mare în finanțarea investitorilor individuali.⁵⁰

Aceste noi dimensiuni ale FMI și ale Băncii cuprind și probleme sociale și politice, ambele instituții precupindu-se de respectul drepturilor omului în țările membre.⁵¹ Unii, conștienți de resursele naturale neexploatare, propun ca Banca Mondială să joace un rol și în drepturile de proprietate asupra resurselor genetice ale plantelor.⁵² Aceste exemple demonstrează rolul important pe care aceste instituții sănătate să-l joace astăzi în procesele economice și politice globale. De asemenea, ele sugerează că, din cauza gradului înalt de integrare și colinearitate a problemelor globale și a preocupării veritabile față de aceste chestiuni, operațiunile prezente ale FMI și ale Băncii sunt funcțional suprapuse.

V. Rolul viitor

A. Fuzionarea FMI și a Băncii în Organizația Globală de Finanțe (GFO)

Această fuziune nu este o idee liberală de după Războiul Rece. Ea a fost lansată pentru prima oară la apogeul Războiului Rece, de către revista londoneză *The Economist*.⁵³ Apărătorii ai celor două instituții susțin că FMI și Banca au un mandat limitat și că aventurarea în afara acestuia ar însemna intrarea în ilegalitate.⁵⁴ În consecință, FMI și Banca au funcții diferite. Dar, după cum am arătat anterior, mandatul lor a fost extins. FMI și Banca au fiecare un element de condiționare în politicile lor, iar condițiile pentru credite sunt similare: inflație, reforme structurale, platformul deficitului public, liberalizarea comerțului și a investițiilor, reforma taxelor și reforma funciară.⁵⁵

Mandatele FMI și Băncii au, în plus, un element de elasticitate, influența lor asupra politiciei interne a unui membru fiind corelată direct cu nevoia acestuia de sprijin financiar.⁵⁶ Din acest motiv se fac audite critice interne în ce privește tratamentul discriminatoriu în comparație cu alte țări în curs de dezvoltare. Deci, privitor la impactul intern, FMI și Banca au o poziție similară. Semnificativ, arătind că factorii de decizie coincid și sunt considerați la fel, este faptul că refuzurile sau acordurile sunt stabilite simultan de către ambele instituții.⁵⁷

Rolul Băncii este cuprins în mare parte în definirea a trei concepte în "Articolele de Constituire": "dezvoltare", "probleme politice" și "considerații economice". Dinamica definițiilor date acestor termeni

explică trajectoria Băncii în ultima jumătate de secol. În primele decenii, "dezvoltare" era înțelesă, în mod restrins, drept creștere a PIB. Definiția era în acord cu condiția ca deciziile Băncii să se bazeze pe "considerații economice" și să nu intervenă în "problemele politice". Acum, această definiție este în schimbare. Pe de o parte, Banca a trebuit să accepte schimbările de percepție asupra "dezvoltării" în comunitatea internațională, inclusiv și elemente sociale, culturale, politice și spirituale, conceptual de "dezvoltare" căpătând astfel un sens mult mai larg.⁶¹ Pe de altă parte, și "considerații economice" au un sens mai larg, intersectând domeniul cunoscut ca "probleme politice". Acest proces a fost lansat de acordul economiștilor asupra faptului că o guvernare neficientă afectează negativ performanțele economice. De exemplu, corupția reduce competitivitatea unei economii, iar lipsa educației, împreună cu violarea drepturilor omului, afectează productivitatea muncii. Aceste noi noțiuni au șters granița dintre "economic" și "politic" și au recunoscut că factorii sociali au o valoare intrinsecă de dezvoltare. De aceea, *trend-ul* este o largă interpretare a conceptului de "economic" și o restrângere a conceptului de "politic", din partea Băncii, un test al mai multor factori fiind necesar pentru a evalua "dezvoltarea".

Același lucru se poate spune despre interpretarea conceptelor FMI. Rolul acestei instituții se deduce din definirea termenilor *par value* ("valoarea nominală"), "stabilitatea cursurilor de schimb" și "cooperare monetară". Din motive practice, *par value* a devenit un concept depășit în momentul în care SUA a suspendat convertibilitatea dolarului în aur, în 1971, lăsându-și moneda națională să fluctueze. Dacă, înainte de 1971, conceptul de "stabilitate a cursului" presupunea o analiză a unor variabile macroeconomice – precum rata dobânzilor, rezerva monetară, datoria guvernamentală (publică), inflația și balanța de plată –, analiza post-1971 afirmă că fluctuațiile cursului de schimb este doar unul dintre factorii care afectează balanța de plată⁶² a unui membru. După această schimbare semnificativă, analiza FMI reflectă opinia că politicele legate de muncă, sănătate, cheltuieli militare, asistență socială și somaj ale unui membru au un impact real asupra valorii cursului său de schimb.⁶³ La rîndul său, conținutul conceptului de "cooperare monetară" a fost afectat, extinzându-se la dialoguri asupra modelelor de privatizare⁶⁴, educație, locuri de muncă și distribuție a veniturilor. În consecință, eliberat de constrângerile "valorii nominale", FMI a interpretat

"stabilitatea cursurilor" drept un eufemism pentru strategii socio-economice stabile, iar conceptul de "cooperare monetară" drept un instrument pentru îndeplinirea acestor strategii.

Din cauza acestor variații conceptuale, diferențele funcționale între FMI și Bancă nu mai sunt evidente. Ambele acordă servicii financiare și investiții unor membri care nu-și pot permite sau sunt refuzati de o piață liberă și care acceptă condițiile negociate cu aceste instituții. Ambele au evoluat de la o bază comună de comerț liber, distribuție eficientă a resurselor globale și medii economice stabile spre factori cvasieconomici și sociali comparabili. Având teme similare pe agenda lor, FMI și Banca – la început, complementare una alteia – au ajuns să-și suplimenteze una alteia rolurile. De aceea, ar fi foarte eficientă fuziunea lor. Iar noul lor mandat s-ar putea numi Organizația Globală a Finanțelor (GFO).

B. Reglementarea fluxului monedelor și a capitalului pe termen scurt

Souveranitatea monetară a țărilor în curs de dezvoltare s-a dezintegrat. Inițial, devenind membri FMI, țările și-au negociat pierderea suveranității monetare în schimbul acordării asistenței financiare.⁶⁵ În economia globală actuală, trăsătura emergentă este includerea țărilor în curs de dezvoltare în rețeaua țărilor dezvoltate.⁶⁶ Această rețea depinde de securitatea oferită de tranzacții în dolari, mărci sau yenii, în felul acesta nedând nici o importanță monedei locale. Rezultatul imediat este diminuarea suveranității monetare prin cerința ca plățile să se efectueze în mare parte în monedele țărilor dezvoltate, chiar dacă tranzacțiile se efectuează între țări în curs de dezvoltare. Împreună cu operațiile băncilor internaționale și a schimburilor valutare, toate aceste aspecte au accentuat pierderea suveranității monetare, astfel unul din scopurile pe care FMI trebuia să le atingă – sisteme monetare stabilă – este pus în pericol de celălalt scop – al unor sisteme monetare deschise.⁶⁷

Deși sistemul economic de bază care servește la evaluarea monedei a fost relativ stabil, cursurile de schimb au variat între limite foarte largi.⁶⁸ Este dificil de găsit o justificare economică pentru aceste fenomene. După FMI, în 1993, schimburile externe zilnice au depășit un miliard de dolari, nivel cu mult superior schimbului de bunuri și servicii.

Cauza acestor schimburi este datoria pe termen scurt. În 1997, aceasta s-a ridicat la 360,9 miliarde dolari, iar capitalul privat pe termen lung, inclusiv

dividende și garanții, a fost de 256 miliarde dolari – ceea ce înseamnă că investitorii particulari au preferat cu 41% mai mult datoria pe termen scurt decât cea pe termen lung. Această preferință se justifică economic prin creșterea riscului în tranzacții într-un mediu nefamiliar. În general, investitorii pe termen lung sunt mai familiarizați cu destinația capitalului lor și, prin urmare, se orientează spre un risc scăzut. În termeni globali, investitorii de risc preferă lichiditatea investițiilor directe, indiferent de destinația acestora, și aşteaptă un profit mai mare pentru riscul de a-și pierde lichiditatea.

Date fiind preferințele structurale ale investitorilor pe termen scurt, tabloul general al investițiilor produce dezechilibre în alocarea resurselor în favoarea lichidărilor. Acestea, la rîndul lor, produc activități speculative cu datorile pe termen scurt, care expun țările în curs de dezvoltare la fluctuații puternice pe piața de capital. Presupunând că există un fond constant de capital de dezvoltare, dacă țara A oferă un profit mai mare decât țara B, atunci capitalul mai puțin productiv ieșe din țara A pînă când rata profitului din țara A devine egală celei din țara B. Aceasta ar fi situația într-un sistem ideal. În realitate, piețele de monede nu sunt nici raționale, nici eficiente.⁷¹ Așa cum arăta Paul Krugman, "piata de monedă pare să comită două tipuri de erori: nu ia în considerație tremolurile pe termen scurt, și încît erori de planificare sunt comise serial, și pierde din vedere echilibrul de durată, astfel încât se pierde în speculații temporare efemere".⁷²

Mai mult, în finanțele globale, informația sau lipsa acesteia, cauzată de lipsa de transparentă, acceleră deciziile iraționale de investiții. Un investitor atrăs de posibilitatea unui profit rapid pe piețe speculative (*hot markets*) și asumă riscuri mari în schimbul profitului mare prevăzut. Pentru a se asigura împotriva eșecului, în mod normal acesta își va diversifica investiția pentru a acoperi mai multe țări cu posibilități de creștere. Dacă una dintre țări aduce un profit ceva mai mic decât era de așteptat, înseamnă că investitorul nu a fost compensat pentru riscul asumat, iar investiția este abandonată din teama de pierderi mai mari și redirectionată într-un alt proiect riscant (*hot*). Rezultatul imediat este că o țară riscantă (*hot*) devine și mai riscantă (*hotter*) fără să intervină, sugerind că percepțiile subiective joacă un rol mai important decât o analiză economică serioasă. Această secvență de evenimente este multiplicată de numărul investitorilor care vînd investițiile nu pentru că profitul lor este mai

mic decât cel expectat, ci pentru că ei presupun că celălalt investitor care a vîndut a știut ceva ce ei nu au știut. Rezultă o panică pe piață, care se traduce în preturi ce nu exprimă valoarea reală. Chiar dacă investitorii pierd bani în țara A, ei sunt asigurați împotriva eșecului de prezența pe alte piețe sau prin posibilitatea de a-și acoperi pierderile într-o țară mai riscantă.

Acstea decizii de scoatere și realocare a unor volume masive de investiții, neutrale din punct de vedere al valorii la nivel global, au efecte dezastruoase pentru economiile în curs de dezvoltare. Micii întreprinzători și funcționari, care nu se implică în finanțele globale, sunt distruiți de costurile speculațiilor în valută împrumutate.⁷³ Cele mai recente exemple sunt în Mexic (1994) și în Asia de Est (1997). Coreea de Sud (1980) și Tailandă (1983) au trecut prin dificultăți similare. Aceste procese nu îndeplinesc rolul FMI de dezvoltare prin stabilitatea cursurilor. Totuși, FMI nu a recunoscut decât recent că reglementarea cursurilor de schimb este o soluție pentru țările în curs de dezvoltare. O parte din condițiile pentru încheierea înțelegerilor de împrumuturi cu state membre a fost ca moneda să fie liber convertibilă și ca regularea repatrierii de monedă să fie relaxate.⁷⁴ Aceste reglementări există astăzi relaxate în statele membre, care sunt mai flexibile.

Altă problemă în calea alocării eficiente a investițiilor este creată de capitalul pe termen scurt. Aceasta trebuie să răspundă unor speculații trecătoare și unor rate ale dobânzii schimbătoare.⁷⁵ După Paul Krugman, rezultatul este o alocare deficitară a resurselor de investiții.⁷⁶ Alții sunt de părere că criza anilor '80 nu ar fi avut loc decât din cauza masivelor retrageri de capital.⁷⁷

O sugestie pentru FMI a fost oferită de profesorul Stephan Zamora. Aceasta echilibrează nevoia de funcționare liberă a piețelor de capital și a mecanismelor de plată cu nevoia de stabilitate a sistemului monetar internațional în ansamblu. În primul rînd, statele membre trebuie să cadă de comun acord că FMI trebuie să aibă un rol sporit în piețele internaționale de capital și mecanisme de plată. În al doilea rînd, FMI să devină un instrument activ de reglare a sistemului bancar global.⁷⁸ În practică – este de părere profesorul Zamora –, FMI ar trebui să devină un forum de discuții între agenții guvernamentale și cele nonguvernamentale, să stabilească un regim strict pentru piețele internaționale și să se preocupe în special de găsirea unui compromis cu comunitatea bancară mondială.⁷⁹

Ca și în alte împrejurări în care probleme globale au rezultat din procese economice, FMI și Banca au prevăzut ajustări. Banca sugerează că o soluție ar trebui să elimine stimulele pentru datorile pe termen scurt⁸⁰ împreună cu implementarea inhibițiilor ieșirilor de capital pe termen scurt. Un exemplu de urmat pare a fi Chile, care, confruntată cu probleme similare⁸¹, a impus inhibiții intrărilor și ieșirilor de capital⁸² pe termen scurt⁸³.

FMI pregătește acum un amendament la "Articolele de Constituire", care ar trebui să aprobe un control temporar dacă acesta ar fi considerat necesar.⁸⁴ Mai important este faptul că directorul FMI a declarat că membrilor li se va permite să adopte o liberalizare graduală.⁸⁵ Aceste schimbări de strategie au atras imediat criticiile creditorilor particulari, care atenționează că aceste puteri acordate FMI pot determina abuzuri din partea debitorilor în detrimentul instituțiilor financiare particulare.⁸⁶ Criticile nu sunt însă confirmate de realitatea istorică a creditului global. De cele mai multe ori, bănci particulare și-au reăpărată împrumuturile (unele dintre ele acordate nejustificat), iar țările dezvoltate și-au mărit fondurile acordate FMI.⁸⁷

Oponenții acestui plan răspund atâtănd premisele argumentului în favoarea controlului capitalului și afirmă că situația din Asia de Est a fost precipitată de intervenția masivă a guvernului pe piață și de impli-carea acestuia în ieșirile de capital.⁸⁸ Controlul ieșirilor de capital nu trebuie încredințat birocaților, ci pieței.⁸⁹ Succesul din Chile în controlul ieșirilor și intrărilor de capital s-ar datora politicilor sale economice raționale, corporatismului transparent și bunei reglementări a sistemului bancar.⁹⁰

Aceste argumente sunt exagerate. Este corect că intervenția masivă a guvernului afectează piața, dar orice sistem matur de piață se bazează pe o formă de intervenție la nivel central. Exemplul clasic este cel al Hong Kong-ului, unde guvernul era proprietarul întregului teren, pe care l-a dat în arendă în loc să perceapă taxe.⁹¹ Lipsa transparenței în legătură cu valoarea investiției ar fi trebuit să fie un factor care să determine profitul așteptat. Totuși, nu ar fi grăbit vinderea instrumentului. La fel, în cazul Chile, succesul în sistemul cursului de schimb reflectă părerea mai multor economisti că investițiile de capital se vor îndrepta spre activități bine gîndite, de lungă durată, care se potrivesc mai bine scopurilor de dezvoltare ale Băncii și interesului FMI pentru stabilitate.

În fine, efectele speculațiilor monetare afectează și valoarea altor tipuri de investiții. Să presupu-

nem că un investitor direct fabrică aceleași bunuri în două țări învecinate – țara A, care a trecut printr-o devalorizare acută a monedei naționale, și țara B, care are o monedă națională stabilă. Costurile de producție sunt aproape identice. După devalorizarea monedei, în țara A bunurile produse devin mai ieftine și sunt importante în țara B, intrînd în competiție cu același tip de bunuri produse de același producător. Producția în țara B scade, ca și valoarea investițiilor sale directe. S-ar putea argumenta că *out put*-ul în cazul producției din ambele țări rămîne constant, deoarece consumatorii din țara A și cei din țara B nu schimbă marca producătorului. Argumentul pare întemeiat, dar nu răspunde schimbării condițiilor economice în țara A; consumul general în țara A este inhibat de puterea de cumpărare redusă a consumatorilor și de inflație, fenomene determinante de devalorizarea monedei. În nici un caz, nici țara B, nici producătorul nu au o contribuție directă (*input*) la criza financiară a țării A, ci îi suportă consecințele.⁹²

Și FMI și Banca și-ar îndeplini mandatul prin reglementarea capitalului pe termen scurt. Aceasta s-ar putea obține fie prin limitarea ieșirilor pe termen scurt la o valoare rezonabilă – care să indice condițiile economice ale țării respective, precum PIB, masă monetară, datorie externă, șomaj, index al dezvoltării umane (*human development*) –, fie prin cerința ca acest capital pe termen scurt să plătească asigurarea țărilor în curs de dezvoltare împotriva unei devalorizări acute a monedei. Aceste soluții însă trebuie să suplimenteze, nu să înlocuiască, regularea schimburilor în datorile pe termen scurt și monedă.

C. Integrarea politicilor și standardelor GFO în cele ale WTO

Integrarea unei politici economice este un subiect vechi. Efectul combinat al schimburilor flotante și criza petrolului la începutul anilor '70 au lansat coordonarea afacerilor economice globale.⁹³ În anii '90, prevederile WTO au nevoie de un mai mare grad de integrare. Art. 1 din "Articolele de Constituire" a FMI cere, *inter alia*, promovarea cooperării monetare internaționale și stabilitatea cursurilor de schimb pentru facilitarea largirii comerțului internațional.⁹⁴ De asemenea, Articolul I al Băncii cere promovarea investițiilor străine, dezvoltarea comerțului internațional, echilibrul balanței de plată.⁹⁵ Pe acest fundal, WTO își impune propriile reguli, obligații și exceptii. Natura mandatului WTO determină națiunile membre ale tuturor celor trei organizații să se întrebe care dintre politicele aprobată de FMI și Bancă sunt în acord cu

WTO și care ar fi consecințele de suportat în cazul în care adoptă politica FMI și o violează pe cea a WTO. Deși scopurile generale ale celor trei instituții sunt asemănătoare, detaliile practice stîrnesc tensiuni între ele, care ar trebui rezolvate înainte ca membrii lor să suporte consecințele.

De exemplu, WTO îngăduie devieri de la obligațiile stipulate de tratate în cazul dificultăților în balanța de plată. Pentru a corecta aceste dificultăți, un membru FMI ar apela la restricții asupra convertibilității, ieșirilor de capital (*outflow*) sau ar putea cere FMI să reșalonneze datorile. Evident, relațiile între FMI și țara respectivă vor deveni încordate, iar la nivel domestic acea țară trebuie să ia o decizie în ce privește valoarea apartenenței la WTO și la FMI: prima își pierde din valoare, iar a doua nu reușește să acorde capitalul necesar.

În acest sens, un plan al FMI și al Băncii Mondiale, pentru prevenirea degradării mediului, poate conține elemente care să nu se înscrie în măsurile stricte în acest domeniu prevăzute de WTO. Protecția vieții umane din perspectiva WTO poate însemna altceva decât indexul Băncii de dezvoltare umană (*human development*). În sfîrșit, subvențiile sunt considerate diferit de către WTO și FMI, în timp ce eforturile Băncii de promovare a întreprinderilor mici și mijlocii poate implica un tratament preferențial intern, care ar viola obligațiile WTO. Renunțând la alte exemple, se pare că această complexitate a economiei globale și interferența între legalitatea internă și obligațiile internaționale nu pot fi compartmentate, ci necesită soluții de integrare. Obținerea acestora implică o permanentă consultare între WTO și GFO.

VI. Concluzie

Scopul inițial al FMI și al Băncii a fost promovarea eficientă a alocației resurselor la nivel mondial prin comerț, stabilitate monetară și dezvoltare. Problemele internaționale ale mileniului viitor nu pot fi rezolvate de organizații care joacă mai multe roluri, în paralel cu rolurile altor organizații. Ar trebui ca operațiile FMI și ale Băncii să fie convergente și să eliminate suprapunerea operațiilor. Dată fiind proximitatea geografică și similaritatea structurale și organizaționale, costurile procesului ar fi minime. Dat fiind deficitul procesului democratic, trebuie făcut un nou bilanț al populației, puterii economice și factorilor de resurse umane. Aceasta ar trebui să țină cont de dificultățile țărilor în curs de dezvoltare, legate și de decalajul tehnologic.

Scopurile WTO, FMI și Băncii vor rămîne neîmplinite dacă scopurile uneia dintre instituții subminănează faptele alteia. Aceasta este o alocare ineficientă a informației și abilităților la nivel internațional. O nouă Organizație Financiară Globală (GFO) ar trebui să-și echilibreze rolul cu cel al WTO, să stabilească valori competitive și să coopereze pentru a transforma dezvoltarea prin intermediul comerțului și al stabilității financiare într-un concept viabil.

NOTE:

1. Robert O. Keohane, "International Institutions: can Independence Work?", 110 Foreign Policy 82, 84 (1998). Între 1947 și 1993, GATT a redus tarifele la importurile între țările dezvoltate cu 90%.
2. Stephen Zamora, "Regulating the Global Banking Network – What Role (if any) for the IMF?", 62 Fordham L. Rev. 1953, 1964 (1994). "Disciplina piețelor de capital poate fi... comparată cu disciplina impusă unui tînăr de către unchiul său mai vîrstnic: dură, arbitrară și irațională."
3. Robert Lyle, "Eastern Europe: Private Investment Steady Despite Asian Economic Crisis", Radio Free Europe / Radio Liberty Magazine, martie 27, 1998 (disponibil pe <http://www.rferl.org/nca/features/1998/03/F.RU.980327111247.html>). Un raport recent al Băncii arată că criza financiară din Asia de Est este cauzată de creșterile mari ale dobînzilor și declinul semnificativ ale piețelor de stocuri în Europa de Est. Raportul sugerează că criza asiatică va reduce fluxul de capital pe termen lung către toate țările în curs de dezvoltare în 1998.
4. Vezi Bruce Kogut, "International Business: The New York Bottom Line", 110 Foreign Policy 152 (1998).
5. Jeffrey Sachs, "International Economics: Unlocking the Mysteries of Globalization", 110 Foreign Policy 97, 98 (1998). "Adevărată revoluție economică din ultimii 15 ani a fost atât de surprinzătoare încît ramificațiile legate de creșterea economică, distribuția veniturilor și a bunăstării, pattern-urile comerțului și finanțelor au fost numai în mică măsură înțelese."
6. Joseph E. Stiglitz, Lyn Squire, "International Development: Is It Possible?", Foreign Policy 138, 145 (1998) (recunosc că liberalizarea pieței poate fi condusă de o ideologie mai degrabă decât de o analiză economică, și poate fi prea rapidă sau prea lentă).
7. William N. Gianaris, "Weighted Voting in the International Monetary Fund and the World Bank", Fordham Int'l L. J. 910, 912-913 (1990-1991).

8. Notă, "The World Bank and the IMF: At the Forefront of World Transformation", 60 *Fordham L.R.* S349, 354 (1992).
9. Notă 5, la 103. După Saches, John Maynard Keynes, cel care a conceput FMI-ul, dorea să limiteze fluxul de capital din teama de a nu genera instabilitate economică globală.
10. Notă 7, la 913.
11. *Id.*
12. Robert Chote, "Bid to calm fears over capital flows", *Financial Times*, 11 martie 1998, la 3.
13. Notă 7, la 913.
14. Cf. Dominique Carreau, "Why Not Merge the International Monetary Funds (IMF) with the International Bank for Reconstruction and Development (World Bank)?", 62 *Fordham L. Rev.* 1989, 1993 (1994).
15. Notă 7, la 915.
16. Vezi Notă, "Sustainable Development: Rethoric and Reform at the World Bank", 4 *Transnat'l & Contemp. Probs.*, 253, 255 (1994).
17. *Id.*, la 255, nr. 4.
18. Notă 7, la 915.
19. Vezi Ian A. Bowles, Cyril F. Kormos, "Environmental Reform at the World Bank: The Role of the U.S. Congress" 35 *VA J. Int'L L.* 777 (1995). Articolul detaliază metodele folosite de Congresul SUA democrat pentru a schimba politica Băncii în probleme de mediu. De asemenea, un raport al Camerei, din 1989, cerând o politică a FMI care "să urmărească investițiile necesare pe termen lung în domeniile mediului, sociale și ale sănătății în acord cu criterii de ajustări pe termen scurt". *Id.*, la 794 (cînd din H.R. Rep. No. 165, 101 st. Cong., 1 st Sess. 23, 1989).
20. Daniel D. Bradlaw, "The World Bank, the IMF, and Human Rights", 6 *Transnat'l L. & Contemp. Probs.*, 47, 51 (1996).
21. Cf. nota 1, la 92. Doar recent, FMI a făcut publice condițiile pe care le impune celor care împrumută.
22. Cf. John McBeth, "Suharto's Way", *Far E. Eco. Rev.* 18, 26 martie 1998. În timpul crizei datoriei recente, veșnicul președinte indonezian Suharto a condamnat faptul că intresele străine capătă sprijin într-un moment în care nemulțumirea populară crește din cauza prețurilor alimentelor.
23. Notă 7, la 943-944 (1990-1991).
24. *Id.*, la 914.
25. *Id.*, la 921.
26. *Id.*, la 921-22.
27. Notă 16, la 257.
28. Notă 7, la 924-26.
29. *Id.*, la 943.
30. Notă 7, la 953 (susținind că împărțirea voturilor cu țările în curs de dezvoltare ar ruina "echilibrul armonios și conciliator care există în prezent, și că un alt echilibru al voturilor ar produce organizații mai puțin eficiente și mai polarizate).
31. Vezi, în general Doug Bandow, Ian Vasquez, *Perpetuating Poverty the World Bank, the IMF, and the Developing World*, Cato Institute, Washington, D.C. (1994).
32. *Id.*, Roland Vaubel, *The Political Economy of the IMF: A Public Choice Analysis* (republicată în Bandow, Vasquez, supra, nota 31, la 37-55).
33. Lawrence Summers, "Whz America Needs the the IMF", *Wall St. J.*, 27 martie 1998, A14.
34. Notă 16, la 262.
35. Comentariu, "The World Bank Inspection Panel and its Affect on Lending Accountability to Citizens of Borrowing Nations", 5 *U. Balt. J. Envtl. L.* 226, 231 (1996).
36. Notă 33.
37. David Rogers, "IMF Funds Approved by Sengte", *Wall St. J.*, A2, 27 martie 1998.
38. Cf. Enrique R. Carrasco, "Critical Issues Facing the Bretton Woods System: Can the IMF's Rescue Team", *Wall St. J.* A1, 2 martie 1998 (Unii susțin că, deoarece teoria economică nu rezolvă problemele de distribuție a veniturilor, FMI și Banca ar trebuisă se implice direct în dreptatea distributivă pentru a crea un cadru mai bun dezvoltării sociale). *Id.*, la *viii.
39. Notă 20, la 50.
40. Notă 14, la 1997.
41. Bob Davis, "South Korea Played the Reluctant Patient to IMF's Rescue Team", *Wall St. J.* A1, 2 martie 1998 (investitorii din SUA și Japonia nu erau pregătiți să investească în Coreea de Sud în cazul în care această țară nu semna mai întâi un acord cu FMI).
42. Thomas A. Duvall, "World Bank Support for Private Sector Projects", 745 *PLI/Comm* 43 (1996).
43. *Id.*, la 64-102 (1996).
44. Notă, "The Population Policy Debate and the World Bank: Limits to Growth v. Supply-Side Demographics", 6 *Geo. Int'L Envt'l L. Rev.* 213 (1993). Vezi, de asemenea, nota 37 (dezbaterea ca FMI să acorde fonduri în vederea restabilirii restricțiilor în planificarea familială a populației de peste ocean a fost reluată la propunerea republiканilor).
45. Notă 38, la *VII.
46. Vezi, în general, Jonathan Cahn, "Challenging the New Imperial Authority: The World Bank and the Democrati-

- zation of Development", 6 *Harv. Hum. Rts. J.* 159 (1993) (examinarea rolului sporit al Băncii în guvernarea țărilor membre).
47. Ibrahim F.I. Shihata, "Corruption - A General Review with an Emphasis on the Role of the World Bank", 15 *Dick. J. Int'L L.* 451 (1997). Deoarece corupția este acum un subiect important al dezvoltării internaționale, Banca nu îl poate neglija și ar trebui să îl trateze în acord cu Articolele de Constituire. *Id.*, la 476.
48. *Id.*, la 483.
49. Daniel Bradlow, "International Organizations and Private Complaints: The Case of the World Bak Inspection Panel", 34 *Va. J. Int'L L.* 553 (1994). Vezi și nota 35, la 228-230.
50. Robert Lyle, "Ukraine: Mass Privatization Does Work For Some", Radio Free Europe/Radio Liberty Magazine, 1 Aprilie 1998; disponibil pe <<http://www.rferl.org/nca/features/1998/04/F.RU.980401134954.html>>.
51. Recent, evenimentele legate de criza financiară din Asia de Est au arătat că FMI a pornit de la dogma sa economică și și-a stabilit programele economice pentru a le amortiza impactul și a evita tulburările politice. De asemenea, și Banca Mondială este implicată acum în programe care promovează dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii.
52. Cf. nota 38, la *IX-X.
53. Jonathan C. Carlson, "Strengthening the Property-Rights Regime for Plant Genetic Resources: The Role of The World Bank", 6 *Transnat'l & Contemp. Probs.* 91 (1996). Acest rol ar trebui să includă clarificarea drepturilor de proprietate a persoanelor indigene și crearea capacitatei pe termen lung de participare la industriile genetice de resurse. *Id.* la 116-122.
54. Notă 14 (Bazată pe "Do We Need an IMF?", *The Economist*, 17 ianuarie 1976, la 81). *Id.*, n. 1.
55. Cf. John W. Head, Detlev Vagts, "Book Review: The World Bank in a Changing World, selected essays, By Ibrahim F.I. Shihata with Franziska Tschoffen and Antonio R. Parra", 87 *Am. J. Int'L L.* 351, 352 (1993). Dl. Ibrahim F.I. Shihata a fost Consilier General al Băncii.
56. Notă 14, la 1999.
57. Vezi Robert Lzle, "Ukraine: Lendind Depends of Reform", Radio Free Europe/Radio Liberty Magazine, 23 martie 1998 (disponibil pe <<http://www.rferl.org/nca/features/1998/03/F.RU.980323131735.html>>) (discuție asupra dezactivării unui împrumut de 1,2 miliarde ale Băncii destinate Ucrainei din cauza mersului lent și exitant al reformelor).
58. Notă 14, la 2000.
59. Notă 20, la 50.
60. Notă 14, la 2000.
61. Notă 20, la 49.
62. Notă 20, la 68.
63. *Id.*, la 69-70.
64. De exemplu, pentru a liniști griile populiste în economie în tranziție în Europa de Est, FMI a conceput un plan de privatizare bazat pe distribuția liberă, care, în primul rînd, ar fi împărțit veniturile statului în mod egal fiecărui cetățean, iar apoi ar fi folosit intermediari particulari care să conducă această economie, acum privatizată. Vezi Rodman Frydman, Andrej Rapacznski, *Privatization in Eastern Europe: Is the State Withering Away?*, 22-33, Central European University Press, Budapest (1994).
65. Vezi "Indonesia Sets Foreign-Exchange Tax, Hinting at Creation of Currency Board", *Wall St. J.* a 19, 23 martie 1998 (arănd aprobația tacită a FMI "față de un regim flexibil al cursurilor de schimb pentru a restaura o oarecare stabilitate"). Vezi și "Suharto hunkers down", *The Economist*, 44, 21 martie 1998 ("îngrijorarea este astă de mare față de cele 200 milioane de locuitori cît numără populația Indoneziei, încât este probabil ca FMI să tolerateze subvenții prelungite pentru produsele alimentare"); Seth Mydans, "Indonesia - IMF Talks Show Flexibility on Ending Empasse", *New York Times*, A 12, 20 martie 1998. De asemenea, vezi și nota 41 (despre refuzul FMI în ce privește cererea oficialilor coreeni de a salva băncile fațite).
66. Notă 14, la 1991.
67. Vezi nota 5, la 98.
68. Vezi nota 12.
69. Vezi nota 2, la 1962-63.
70. Joseph Stiglitz, "Boats, planes and capital flows", *Financial Times*, 25 martie 1998, la 32. Autorul este economist-șef la Banca Mondială și se bazează pe Raportul asupra Dezvoltării Finanțelor Globale pe 1998 al Băncii.
71. Notă 2, la 1964.
72. *Id.*
73. Vezi nota 70.
74. Vezi nota 22. În timpul negocierilor cu Indonezia, FMI a ușurat condițiile legate de înlăturarea subvențiilor și reforme structurale. Vezi și Jay Solomon, "Top IMF Official Heading for Jakarta, Signaling an Accord on Reforms is Near", *Wall St. J.* A 13, aprilie 1998. Raportul despre bunăvoie FMI de a permite Indoneziei să aloce subvenții pentru alimente și medicamente și de a stopa planurile de tăiere a subvențiilor benzinei din cauza îngrijorărilor legate de inflație. Acestea este un alt exemplu în care ideologia FMI (cum că liberalizarea prețurilor elimină distorsiunile și ineficiența) a renunțat la scopul de a stabiliza cursul monedei din cauza costurilor energetice.
75. Notă 2, la 1965.

76. *Id.*, la 1964. De asemenea, nota 4, la 155 ("investițiile de portofoliu... sunt forță din spatele trenulețului macroeconomic care de multe ori destabilizează multe piețe vulnerabile").
77. Nota 2, la 1964. După FMI, ieșirile de capital care au contribuit la îndatorarea totală externă a țărilor în curs de dezvoltare au crescut de la 42% în 1978 la 51% în 1988. *Id.*, la 1265-66.
78. *Id.* Punând sub semnul întrebării înțelepciunea FMI de a rămâne neutru în timpul crizei datoriei pînă în 1982 sau în tratamentul disfuncțiilor cauzate de piețele de capital.
79. *Id.*, la 1970-72.
80. Nota 70. Aceste stimulente sunt taxele, distorsiunile regulamentelor și ale strategiilor care încurajează împrumuturile externe pe termen scurt.
81. Vezi Rowan Calliek, "Asia an Opportunity, Says Krugman", *Australian Fin. Rev.* 16, 26 martie 1998. În timpul crizei financiare, PIB din Chile a scăzut cu 15%, iar șomajul a urcat la 25%.
82. Vezi "Don't Plug Money Flows", *Asian Wall St. J.* 10, 27 martie 1998. În Chile, 30% din totalul capitalului străin investit ar trebui depozitat, însă nu în banca centrală.
83. Nota 70. Aceste piedici sunt condiții pentru maturitatea împrumuturilor pe termen scurt, minimum de timp pentru stocarea sumelor sau nondeducerea dobînzii în funcție de valută.
84. Nota 12.
85. *Id.*
86. Nota 12.
87. Nota 82. Din 110 miliarde dolari promise Asiei de către FMI, cea mai mare parte nu va trece oceanul, ci va fi folosită pentru plata datorilor către mari creditori internaționali. În mod similar, plata datoriei Mexicului a fost o tranzacție la New York, prin care fonduri depozitate în contul Banco de Mexico au fost pur și simplu transferați altor creditori tot din New York.
88. *Id.* Dar vezi și David Sacks, Peter Thiel, "The IMF's Big Wealth Transfer", *Wall St. J.*, A 16, 13 martie 1998 (susținînd că împrumuturile FMI sunt de fapt masive transferuri de avuție din SUA și contribuabilită Europei de Vest).
89. Nota 82.
90. *Id.*
91. Pentru alte forme de politică economică "dirijistă" în Hong Kong, vezi Robert Wade, *Governing the Market, Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialization*, 331-333, Princeton University Press, Princeton, N.J. (1990).

MIHAI MUSET – was expelled in 1982 from the Polytechnic Institute, Bucharest. He graduated, 1995, Summa Cum Laude from Hunter College, New York, and in June 1998 he will graduate from Brooklyn Law School.

Va deveni Rusia capitalistă?

BORIS KAGARLITSKY

De la începutul guvernării Eltsin se afirmă ferm că ținta tranziției în Rusia e capitalismul. Sectorul de stat e privatizat într-un ritm fără precedent – nu numai în Occident, dar și în Europa de Est. A apărut o nouă pătură socială, cunoscută sub numele de "noii ruși", care conduc mașini Mercedes Benz și cheltuie mii de dolari în restaurante de lux.

Încă nu este clar dacă societatea rusească devine sau nu capitalistă. Insuccesul reformelor din Rusia e atribuit de suporterii acestora fie rezistenței "conservatorilor comuniști" (și "tradițiilor colectiviste ale populației"), fie lipsei de radicalism în implementarea teoriilor neolibere. În realitate, opoziția e foarte slabă, iar guvernului, în mod clar, nu-i lipsește radicalismul. Ceea ce îi lipsește e clasa de mijloc.

În nici o țară, capitalismul nu a fost introdus cu succes prin privatizare decisă la vîrf. De fapt, atât marxiștii, cât și neoliberalii sunt de acord că apariția capitalismului se face de la sine în interiorul societății pre/noncapitaliste. În acest caracter spontan al dezvoltării capitalismului stau atât forța, cât și slăbiciunea acestuia. Capitalismul nu poate fi echivalat nici cu piața, nici cu proprietatea privată. Ambele au existat cu mult înaintea capitalismului. Apariția burgheziei, ca o clasă a cărei existență se bazează pe acumulare de capital, cât și a forței de muncă libere este cea care transformă piața într-o capitalismă. Istoria ne-a învățat prea bine că, în timp ce în Occidental-centru se dezvoltă capitalismul și piața libere, în țările-periferie apar alte forme, nebuzate pe piață liberă și pe relațiile capitaliste. Exemplele cele mai cunoscute sunt sclavia din America și iobagia din Rusia în secolele 18-19.

Ceea ce a făcut produsele periferiei competitive pe piața mondială a fost forța de muncă aservită. Astăzi, în Rusia, nu există sclavie, dar nici forța de muncă liberă. Muncitorii ruși care reușesc să supraviețuiască lunii întregi fără salarii nu sunt sclavi; te întrebă, totuși, cum o pot face. Întreprinderile bazate pe relații de muncă corporatiste și pe un anume tip de interdependentă între manageri și muncitori asigură acestora din urmă un minim de stabilitate și condiții de supraviețuire, evitîndu-se totodată șomajul în masă

într-o economie în declin. Pe de altă parte, întreprinderile de acest fel pot acționa numai într-o strînsă legătură cu statul. Economia e coordonată și interconectată prin intermediul administrației de stat, atât pe plan național, cât și local.

"Noii ruși", care au devenit peste noapte proprietarii a mai tot din țară, și-au cîștigat puterea și prosperitatea nu prin muncă susținută (în tradiția etică protestante), și nici măcar prin crime dirigate personal. Ceea ce i-a transformat în proprietari a fost politica de redistribuire a proprietății de stat, ajutată de birocrație. Redistribuirea a fost strîns legată de fragmentarea elitei sovietice originare, cu rezultatul formării noii elite, fără a apărea însă și o clasă conducătoare.

Nimeni nu putea cumpăra marile întreprinderi la prețul real al pieței; acestea au fost pur și simplu vîndute la un preț simbolic. Dar acești noi patroni, care au achiziționat imense proprietăți la prețuri de nimic, nu au și resurse pentru investițiile masive de care e nevoie în economie. Pe de altă parte, capitalul străin are nevoie de o garanție politică a investiției. Astfel că birocrația de stat reapare ca agent de dezvoltare în privatizare.

Firește, se poate aduce argumentul că s-ar putea implementa și alte strategii de privatizare, cu rezultate mai bune. Răspunsul la această problemă e că, în absența unei clase capitaliste *preexistente*, nici o strategie de privatizare nu poate acționa pe o scară largă. Orice strategie va sfîrși, inevitabil, într-o redistribuire birocraatică de un tip sau altul, dacă nu cumva procesul de privatizare va fi pur și simplu stopat (așa cum opoziția "conservatoare" a propus în 1992-1993). Ritmul privatizării, atât de lăudat în Occident, a fost în realitate urmarea caracterului noncapitalist al societății sovietice.

Nedevenind capitalistă, societatea nu devine nici mai de dreapta, nici mai modernă. Noile elite nu vor sau nu pot să-și realizeze scopurile printr-o competiție liberă de piață. Ei au moștenit proprietăți fără structură de piață, iar puterea lor se bazează pe legăturile pe care le au cu diverse grupuri de interes din stat. Aceasta înseamnă că nu e vorba de o competiție

economică, ci de una politică, și că expansiunea capitalului nu se face prin investiții și producție, ci prin lupta asupra distribuirii proprietății.

Numirea lui Anatoli Ciubais ca vicepremier al Rusiei ar fi trebuit să aducă ușurare tuturor acelora care au devenit proprietari ca urmare a privatizării realizate de acesta. Întreprinzătorii ruși sunt în permanență urmăriți de echipa naționalizării, așa cum se poate observa din articolele frecvente pe această temă apărute în publicații de afaceri, cum ar fi *Commersant Weeklz*, *Izvestia*, *Moskovskie Novosti* și *Expert*. Cauzele acestei nesiguranțe referitoare la viitor sunt doar parțial legate de instabilitatea politică. De-a lungul perioadei cuprinsă între 1994 și 1996, cele mai radicale voci pentru renaționalizarea fostelor proprietăți de stat s-au auzit nu dinspre partea opoziției, ci chiar din interiorul aparatului de conducere.

Printre susținătorii expansiunii sectorului de stat se numără acum politicieni influenți, precum ministrul de interne Anatoli Kulikov și primarul Moscovei, Iuri Lujkov. În jurul deciziilor deja luate privind privatizarea combinatelor Norilsk Nickel și Ribinsk Motors, precum și a întreprinderilor din industria aluminiului există dezbateri continue. În februarie 1997, Duma de Stat a decis să ceară readucerea în proprietatea statului a unui pachet de acțiuni Norilsk Nickel, care fuseseră transferate la Oneksim-Bankgrup, în cadrul programului de "credite contra acțiuni". Acțiunea s-a motivat prin încălcarea legii, într-o licitație unde nu a fost nici o competiție propriu-zisă. Potrivit experților Dumei, deși prețul acțiunilor a fost redus de cîteva ori, cum nu existau bani la buget pentru returnarea sumă primită ca urmare a licitației, s-a propus ca banchii să-i fie date compensații sub formă de certificate de datorie publică.

Chiar înainte de aceasta, imensele uzine de automobile Zil și AZLK au fost pur și simplu reetatizate, în timp ce în regiunea Moscova și în alte regiuni au fost naționalizate băncile comerciale lovite de criză. În regiunea Kemerovo, administrația încearcă să revizuască o serie de decizii asupra privatizării utilajelor industriale. Inițiată de autoritățile locale, această naționalizare nu depinde în practică de politica dusă de guvern, ci e rezultatul natural al descentralizării administrative din țară.

Potibilitatea constantă a naționalizării este cauzată în primul rînd de eficacitatea extrem de redusă a întreprinderilor privatizați. În 1996, profiturile nete în economie s-au ridicat la 14% din cele înregistrate în 1990, iar investițiile de capital la aproximativ 25%. Potrivit cifrelor publicate *Finansovie Izvestia*, jumătate din întreprinderile țării au atins un nivel critic de

depreciere, așa cum arată și numărul crescut de dezastre tehnologice. Studiile de caz au demonstrat că în întreprinderile privatizate calitatea managementului și a disciplinei administrative a scăzut semnificativ, în timp ce întreprinderile însăși au fost decapitalizate. Într-un număr de cazuri au fost înregistrate scăderi ale calității producției (v. *Moscow Tribune*, 7 februarie). Problemele care au apărut între 1995 și 1997 au fost determinate de deciziile luate în 1991 și 1992. La acea vreme, potrivit experților, cererea efectivă, inclusivă a numărului capital gri, nu putea asigura privatizarea a mai mult de 1,5-2% din proprietatea de stat. Deoarece astăzi guvernul rus, cît și experții din organizațiile occidentale au insistat ca statul să renunțe cît mai repede posibil la politica intervenționistă din economie, strategia privatizării prin cupoane gratuite a fost preferată. Cupoanele au fost apoi concentrate în fondurile de investiții, pe baza căror s-au conturat mai apoi structurile antreprenoriale. Ca rezultat, importante pachete de acțiuni au intrat pe măsurile proprietarilor care nu aveau capital de investit. În loc să investească capital în modernizarea producției, noi patroni foloseau întreprinderile exclusiv ca "vaci bune de muls". Într timp, statul, care a renunțat voluntar la o parte substanțială din proprietatea sa (inclusiv cele mai profitabile întreprinderi), a devenit mult mai dependent de veniturile fiscale pentru a-și acoperi cheltuielile bugetare. Creșterea poverii fiscale a adus cu sine o diminuare a activității în afaceri și un exod al capitalului către economia gri, precum și la perpetuarea relațiilor de *barter* între companii. Imposibilitatea de a vinde liber proprietatea de stat a dus la apariția unor decizii cu caracter personal, luate de funcționari, cît și la un număr imens de litigii privind proprietatea. Cei care au profitat în urma deciziilor de acest tip s-au strâns în jurul șefului Comitetului Proprietății de Stat, Anatoli Ciubais, în timp ce aceia care au pierdut mizează pe schimbări politice și de personal, în guvern și în administrația locală. Aceasta este o altă cauză a instabilității politice din Rusia.

În timpul celui de-al doilea stadiu al privatizării, între 1994 și 1995, acțiunile statului au fost vîndute pe bani, ceea ce în teorie ar fi trebuit să îmbunătățească situația. De fapt, cel de-al doilea val al privatizării a adus o sporită decapitalizare, deoarece fondurile care de obicei fuseseră acumulate prin exploatarea intensă a uzinelor au fost investite nu în modernizare, ci în achiziția de noi acțiuni. Cum proprietarii tot nu aveau bani, iar privatizarea se menținea pe o scală ridicată, prețurile plătite pentru proprietățile privatizate (cu excepția proprietății imobiliare) erau extrem de

scăzute. "Nu există investitori străini serioși pentru pachetele de acțiuni ale statului", notează influenta *Nezavisimaia Gazeta*, "există doar un număr redus de oameni interesati, care au nevoie să cștige controlul asupra circuitelor de bani și mărfuri din diversele companii rusești. Iar acești oameni nu sunt de acord să achiziționeze acțiuni de stat decât la prețuri derizorii, astfel încât profitabilitatea afacerii (măsurată de relația dintre profiturile potențiale rezultante din controlul asupra producției și venitul potențial pe de o parte, și de costul achiziționării acțiunilor, pe de altă parte) să fie ridicată." (*Nezavisimaia Gazeta*, 12.11.1996).

Aparatul de stat s-a dovedit incapabil de a uza în mod profitabil de fondurile pe care le-a primit (poate cel mai scandalos exemplu a fost dispariția, în buget, a creditului de 500 milioane dolari, acordat de Banca Mondială special pentru restructurarea industriei cărbunelui). În ciuda veniturilor obținute din privatizare, statul continua să înregistreze deficite severe, astfel că s-a îndreptat către piața de capital pentru împrumuturi, aceasta având ca efect o altă reducere a investițiilor și a producției. Până la sfîrșitul lui 1996, în loc de 12 mii miliarde de ruble prevăzute de Comitetul Proprietății de Stat a fi transferate la buget, doar o mie de miliarde, adică mai puțin de 200 milioane dolari, au fost obținute. Aceasta înseamnă mai puțin de 1% din capitolul veniturilor bugetare. În plus, un număr de acțiuni ale întreprinderilor de stat au fost transferate către administrațiile diferitelor regiuni (Krasnodar, Stavropol, St. Petersburg, Irkutsk, Sverdlovsk) în schimbul anulării datoriilor guvernului.

În același timp, astăzi sectorul privat, cît și cel de stat se confruntă cu o criză a managementului. Vechile cadre din regimul sovietic s-au dovedit incapabile de a lucra în noile condiții ce au urmat colapsului sistemului distribuției centralizate. Într timp, vechea administrație și noi patroni înclină să se privească reciproc cu neîncredere, iar încercările de a înlocui vechii specialiști cu manageri special pregătiți aduși de peste hotare au dus la rezultate catastrofale, deoarece aceștia nu erau familiarizați cu detaliile specifice ale proceselor de producție și nici cu relațiile existente în colectivele muncitorești. Astfel, firma de comerț Mikrodin, care a cștigat pachetul de control la Zil, a fost înțără în litigii fără sfîrșit și, nereușind să găsească bani pentru modernizare, a sfîrșit prin a pierde complet controlul asupra situației. Subvențiile primite de la autoritățile locale și de la guvernul central s-au dovedit singura cașă de finanțare a deficitelor. În final, pachetul de control din uzină a trecut în măsurile autorităților moscovite, care au format un bloc cu vechile structuri

administrative. O luptă încrîncenată a izbucnit între vechiul și nouul personal administrativ, totodată, ca urmare a privatizării Norilsk Nickel.

Întreprinderile de combustibili și energie pot fi considerate o excepție. Aici, controlul asupra proprietății a trecut în măsurile vechiului aparat administrativ, organizat conform principiului solidarității corporatiste (o parte substanțială, adică 40% din Gazprom și 100% din Rosubol, au rămas în proprietatea statului). Viabilitatea complexelor de energie și combustibili este de asemenea susținută prin exporturi masive de petrol și gaze și de puterea politică a sindicatelor miniere, prin care administrația obține subvenții de la guvernul central. În același timp, diverse întreprinderi din sectorul public suferă de o acută lipsă a investițiilor. Guvernul este, în mod firesc, foarte interesat să folosească imensele profituri ale Gazprom pentru a rezolva problemele Rusiei. De aceea, nu numai ministru Kulikov, ci și expertul american Geoffrey Sachs vorbesc în paginile ziarelor în favoarea unui transfer complet al Gazprom în patrimoniul statului.

Cea de-a treia fază a privatizării este legată de licitațiile "credite contra acțiuni" din 1996, care au determinat un întreg lanț de scandaluri. Aceste licitații presupun constituirea unui depozit bancar. Se anticipă că firma cștigătoare să plătească numai o parte din prețul proprietății, în timp ce guvernul își rezervă dreptul de a o relua. De fapt, această posibilitate era exclusă din pornire, cîtă vreme fondurile necesare pentru reluarea proprietății nu existau în buget. Într timp, Potanin, un reprezentant al Oneksim Bank, principalul cștigător al acestor licitații, a devenit vicepremierul Federației Ruse. În mod previzibil, corporațiile financiare care nu au fost admise au început să facă lobby pe lîngă Duma de Stat în vederea anulării rezultatelor licitației. Cazul cel mai cunoscut a fost decizia de a renaționaliza Norilsk Nickel. Ulterior, Potanin, împreună cu Vavilov, un fost ministru adjunct de finanțe venind din același grup financiar, au fost acuzați de Dubinin, șeful Băncii Centrale ruse, că ar fi furat mai mult de 500 milioane dolari din banii statului în timp ce se aflau în funcție.

Ineficacitatea extremă a noilor întreprinzători ruși și forțează pe aceștia în mod constant să apeleze la administrația națională și regională pentru ajutor. În plus, afacerile private cer ca statul să nu se amestice cu nimic în crearea infrastructurii de piață. Chiar atunci cînd capitalul străin este atras, practic nimic nu se face fără ajutorul și garanția statului. Lipsa unui adevărat mediu competitiv obligă autoritățile să recurgă la intervenții și reglementări chiar acolo unde legile nu o cer. Din motive practice, sistemul actual

excluze posibilitatea oricărei redistribuiri pașnice a proprietății prin metode de piață. Aceasta duce la crearea unei constante tensiuni politice în țară, la creșterea corupției și la lipsa încrederii în viitor chiar și din partea celor mai influenți oameni. La rîndul ei, această situație creează un climat extrem de nefavorabil investițiilor, astfel că perspectiva unei modernizări capitaliste de succes devine din ce în ce mai puțin probabilă. Asta nu împiedică Rusia să fie un exportator important de materii prime și de alte produse ieftine pe piața mondială, așa cum nu împiedică internaționalizarea/globalizarea pieței interne, prin modernizarea consumatorilor.

Deși modernizarea consumului s-a realizat, prețul acestuia este demodernizarea producției și sărăcirea populației. Întrebarea este "Care e drumul către un rezultat fericit?". Răspunsul este că pur și simplu nu există o asemenea cale. Noile élite nu sunt agenți ai modernizării, ci obstacole în calea acesteia. Îndepărțarea lor va fi însă extrem de dificilă și urmată de o asemenea instabilitate încît va distrugă în mod necesar orice proiect de dezvoltare capitalistă sau măcar cu orientare de piață. În același timp, nici opoziția nu are acum în Rusia o alternativă, fie ea noncapitalistă, socialistă sau chiar democratică, iar crearea unei noi generații de lideri ai opoziției este abia la început. Nici aşteptata creștere economică nu va schimba mult situația. Creșterea economică nu este un panaceu (e important de văzut ce, cum și de ce crește). Creșterea poate fi folosită pentru a rezolva problemele, dar poate adăuga, de asemenea, noi disproporții și contradicții.

În concluzie, necazurile vor continua.

**traducere de
Oana GEODOIU**

BORIS KAGARLITSKY – Politolog, Senior Research Fellow, Institute for Comparative Political Studies, Russian Academy Scientist, Moscow, Russia.

Din sumarul tematic al numerelor viitoare:

- Trinomul stat–societate civilă–biserici
- Politica de securitate a României, într-un nou context geopolitic
- Exceptionalismul românesc
- Controverse cu privire situația evreilor din România în perioada celui de-al doilea război mondial
- Zona gri
- Mass media la răscrucă

Revista Sfera Politicii

intenționează să abordeze arii tematice mai puțin familiare cititorilor și specialiștilor români. Întrucât mulți dintre colaboratorii noștri se află la studii în străinătate, își definitivează doctorate sau ocupă funcții înalte în executiv și legislativ, iar majoritatea temelor au fost studiate de unii și același oameni, ceea ce a condus la o supraîncărcare de sarcină intelectuală, apelăm la noi colaboratori, mai ales pentru unele dintre temele anunțate. Așteptăm în special studenți și absolvenți de la științe politice, relații internaționale, sociologie, filosofie, drept, istorie, dar și alți specialiști ce pot participa la analiza unora dintre temele anunțate (și a unora inedite).

Redacția

Studii Internaționale, Politică externă, Central European Issues, Romanian Journal of Foreign Affairs

Studii Internaționale, Politică externă, Central European Issues și Romanian Journal of Foreign Affairs sunt cele patru reviste de relații internaționale și drept internațional editate în România, care tratează oarecum teme comune (dat fiind că 1997 a fost anul NATO și al UE, putem găsi aici o explicație, dar nu și o justificare a tematicii), iar ca tematică se află oarecum departe de sumarul unei reviste de acest gen din Vest. Afirmația noastră se bazează pe faptul că, din cuprinsul acestor publicații lipsesc prezentarea controverzelor pe diferite teme prezente la ora actuală în Occident sau peste ocean, precum și studii teoretice de geostrategie (cu o excepție, în *Studii Internaționale*), securitate și configurație mondială, dezbatere prezente în teoria relațiilor internaționale și perspective asupra acestei discipline, concentrarea exclusivă pe spațiul sud-est european și al Rusiei limitând vizibil aria tematică a unei reviste ce se vrea a fi de relații internaționale. În al doilea rînd, aceste publicații (cu excepția revistei *Politică externă*, existentă doar într-o singură ediție, în librăria Humanitas) lipsesc de pe piața de carte, iar în cele cîteva biblioteci unde pot fi găsite – una fiind cea a Grupului pentru Dialog Social, ultimele numere fiind din anul 1997, ceea ce limitează și mai mult spectrul informațional, dat fiind că relațiile internaționale reprezintă un domeniu în continuă schimbare și ajustare, atât la nivel practic, cât și teoretic. Iată cîteva motive pentru care cei interesați vor prefera lectura unor reviste din spațiile englez, american și francez, ale căror ultime numere sunt, paradoxal, mult mai ușor de găsit și care includ în sumar o mai mare elasticitate tematică, informații complexe despre mai multe regiuni ale lumii și dezbatere teoretice actuale în domeniul. Dar, avînd în vedere condițiile financiare precare, precum și faptul că aceste publicații apar cu sprijinul unor fundații din străinătate, este de apreciat inițiativa de a avea și în România asemenea reviste.

Studii Internaționale (nr. 3/1997). Este o publicație semestrială, bilingvă (română și engleză), editată de Centrul de Studii Internaționale, editorii fiind Renate Weber și Gabriel Andreescu. Publicația este mai apropiată de domeniul dreptului internațional, autorii analizînd în mod riguros declarații, rapoarte și documente care au reglat relațiile României cu statele din zonă, precum și studii de legislație europeană, mai ales din domeniul drepturilor omului. Numărul pre-

zentat aici se deschide cu "Punctul de vedere al Centrului de Studii Internaționale în ceea ce privește distribuirea competențelor în materie de politică externă în România". Se analizează modul în care se construiește politică externă a României în raport cu prevederile legii fundamentale și legislației adiacente în materie, precum și modul de distribuire a competențelor între diferite autorități. Pe baza Legii 4/1991, președintele României are numeroase atribuții atât în domeniul politicii interne, cât și în cel al politiciei externe, faptul neavînd consecințe reale în acest ultim caz. Al doilea studiu, oarecum complementar primului, "Atribuțiile președintelui României în domeniul politiciei externe", semnat Corneliu-Liviu Popescu, face o cercere în revistă a distribuției puterilor în diferitele tipuri de regimuri politice – preșidențial, semiprezidențial, parlamentar și de adunare (Elveția), dînd în final exemple din practica preșidențială din România în domeniul relațiilor internaționale. Gustav Molnar semnează un articol deosebit de interesant, apărut inițial în revista maghiară *Beszelo*, "Geopolitică și extinderea NATO", însoțit și de o serie de hărți geopolitice. Autorul analizează modul în care s-au format cele două blocuri Est/Vest din punct de vedere geocultural, aducînd în discuție ipoteza lui Mackinder, care consideră că structura geopolitică mondială are trei componente: zona-pivot – continentală, cornul exterior – oceanic, și cornul interior, parțial oceanic, parțial continental, conflictul potențial Est/Vest avînd ca mijloc zona-pivot Europa Centrală și de Est. Odată însă cu căderea comunismului, era mackinderiană ia sfîrșit, avînd loc o reorientare strategică a țărilor din fostul bloc sovietic și o extindere a influenței NATO către zona-pivot. În opinia autorului, România, Polonia și Ungaria ar trebui să capete o semnificație deosebită, acestea fiind prezente în cîte două arii strategice deodată. Ultimul studiu aparține lui Gabriel Andreescu, "Recomandarea 1201 și o rețea de stabilitate/securitate în Europa Centrală și de Est", ideea centrală fiind că Recomandarea ar putea sta la baza unei rețele de securitate în regiunea noastră, ameliorînd relațiile dintre țările aflate "în contiguitate", România trebuind să o includă și în tratatul său cu Republica Moldova.

Politică externă (Anul II, nr. 2, 1997). Este o revistă editată de Societatea Academică Română, din al cărei grup de relații internaționale îl amintim pe

Alexandru Paleologu, Neagu Djuvara, Mary Ellen Fischer, Adrian Severin și Alina Mungiu. Articolele acestei publicații sunt în general foarte scurte, multe având același conținut ideatic asupra unei anumite probleme. Tematica numărului de față este integrarea europeană și euroatlantică a României. Primele articole – semnate de Alina Mungiu, Adrian Severin, Ilie Șerbănescu, Sabina Fati și Bogdan Chiritoiu – nu spun nimic nou față de discursul binecunoscut al presei și oamenilor politici în privința integrării, accentuindu-se costurile și dimensiunile integrării (A. Severin, B. Chiritoiu), "isteriei NATO" (A. Mungiu) și lipsei unei strategii coerente de integrare din partea României (I. Șerbănescu și S. Fati). Adrian Pop, în "Diplomatica românească și integrarea în structurile euroatlantice", identifică principalii factori subiectivi și obiectivi care obstrucționează aplicarea unei strategii eficiente, care să conducă la realizarea acestui deziderat. Astfel, în privința UE, se amintește faptul că aceasta nu și-a definitivat încă dezbatările privind variantele Europei Unite și că Tratatul de la Maastricht poartă încă tiparul Războiului Rece, iar în privința României piedicile ar fi, pe lîngă mentalități sau tare legislative, și un procent prea ridicat al populației active din agricultură față de normele adoptate de Uniunea Europeană. Ioana Avădani, în "Pe unde trece drumul României către Europa?", prezintă liniile principale ale tratatelor semnate de România cu vecinii, arătând că acestea au un rol important în procesul de integrare în NATO. Sorin Ioniță și Cătălin Coșovanu semnează "How should be regard the NATO extension?", considerind că există două moduri principale de a concepe extinderea NATO: realist și instituționalist. În România, analiști precum Silviu Brucan comit greșeala de a se centra exclusiv pe nivelul sistemic, considerind statele ca și actori individuali conduși de un interes național și interacțiونul asemenei bilelor de bilard, poziție identică realismului clasic reprezentat de Hans Morgenthau, neacordând vreo importanță variabilelor interne ori avantajelor oferite de participarea la diferite alianțe. În viitor însă, NATO va deveni mai puțin o "Balance of power", și mai mult un regim cooperant cu sarcini multiple, România trebuind să acorde atenție în primul rînd aspectelor instituționale ale alianței. Secțiunea cea mai interesantă a revistei, "Pro sau contra", este destinată părerilor unor analiști occidentali, care iau în considerare dilema privind viitorul NATO și UE, dilemă rezumat în întrebarea "Lărgire sau integrare?". Stanley Kober, "Extinderea NATO și pericolul unui al doilea război rece", analizează mediuul politic din Rusia, extrem de sensibil la ora actuală, fapt care situează Vestul într-o poziție de dificultate

în ce privește extinderea NATO, văzută de către Rusia drept o provocare. Însă, stoparea extinderii alianței ar face să se credă că este vorba despre o a doua Yalta. Cît despre oponenții lui Boris Elțin, aceștia folosesc subiectul NATO pentru a deruba și învăța populația împotriva Occidentului și a SUA. Chiar unii analiști ruși de orientare democratică din spațiul rusesc consideră că extinderea ar provoca o criză politică în Rusia, formarea unei alianțe militare și politice cu Comunitatea Statelor Independente devenind atunci o prioritate. În aceste condiții, ne putem întreba dacă extinderea NATO va însemna pentru țările Europei Centrale și de Est o garanție de securitate sau împotriva.

Următoarele două articole au ca subiect comun politica externă a Rusiei, George Scutaru, în "Politica externă a Rusiei între mit și realitate", concentrîndu-se asupra analizei politicii ruse față de NATO și considerind că Rusia nu are la această oră capacitatea economică pentru a susține un program amplu de măsuri represive împotriva extinderii NATO, pe plan extern pașii săi fiind destul de haotici. Cosmin Popa, în "Tendințe în politica rusă", aduce în discuție faptul că între anii 1992 și 1996 Rusia și-a reorientat politica externă spre Comunitatea Statelor Independente, cu care urmărește să creeze un spațiu comun economic și de securitate, spre zona Europei Centrale și de Est favorită fiind Polonia, pe care a și încercat să o atragă într-o serie de proiecte economice mai ales din domeniul energetic, și spre Orientul Mijlociu și Extrem, la care se adaugă India și Cuba, autorul tratînd liniile generale ale acestor politici. Ultimul articol, "Despre mult prea lungul drum al Bulgariei spre NATO", semnat Daniel Cain, consideră că șansele acestei țări de integrare în NATO și UE sunt minime, deoarece bulgarii oscilează între aceste din urmă și Rusia, neconținînd și încă interesele pe plan extern. Revista se închide cu prezentarea unor fragmente din două documente – Raportul prezentat de Administrația Clinton Congresului Statelor Unite și Scrisoarea Secretarului General NATO, din ianuarie 1997, intitulată "Un NATO pentru secolul 21".

Central European Issues (vol. 3, no. 2, 1997). Revista este susținută de Asociația "Manfred Wörner" (specificăm că, dintre toate revistele prezentate, cea de față are designul cel mai occidental), editor fiind Nicu Ionel Sava, din bordul editorial consultativ amintindu-i pe Achim Mihu, Ilie Bădescu, Cornel Codîă, Daniel Dăianu, Adrian Pop, Vasile Pușcaș, Ilie Șerbănescu și Elena Zamfirescu, iar dintre membrii invitați fiind amintim pe Chris Donnelly și Jonathan Eyal. Am fost surprinsă să constatăm prezența în "linia întîi" a sociologilor Achim Mihu și Ilie Bădescu, promotori

înainte de 1989 a protocronismului și comunismului xenofob, avînd și la ora actuală atitudini șovine și antioccidentale (vezi ieșirile la rampă ale lui Ilie Bădescu din paginile *Jurnalului Național*). Dar, să încercăm să nu judecăm profilul revistei în funcție de unii membri ai bordului editorial, deși faptul este important pentru conturarea imaginii unei publicații, ci să prezentăm succint conținutul articolelor din sumarul numărului. După nota editorului, "Strategic consequences of NATO expansion", care definește situația geostrategică a zonei Europei Centrale în urma deciziei de la Madrid 1997, primul articol, "Membership reassessment at the July 1997 summit", semnat Jeffrey Simon și Hans Binnendijk, conține o scurtă analiză a evoluției și stării actuale a României în ce privește îndeplinirea criteriilor de admitere în primul val al extinderii NATO. Articolul a fost scris înainte de summit, concluziile fiind premonitorii, principalele obstacole în privința integrării României fiind încetineaală și parțialitatea reformelor economice, lipsa unor concepții și acțiuni de control democratic civil asupra armatei, nerealizarea reducerii efectivelor și forțelor armate, precum și progresul prea puțin vizibil în ce privește interoperabilitatea cu forțele NATO și planificarea apărării.

Sub titlul "Financial costs of Romanian's integration into NATO", sub semnatura lui Constantin Dudu Ionescu, descooperim un studiu realizat de Institutul pentru Politica de Apărare și Istorie Militară al Ministerului Român al Apărării Naționale, care evaluează costurile financiare totale ale integrării României în NATO pînă în anul 2009. Articolul lui R.G. Hurner, "NATO enlargement – a survey of the many-faceted Russian position", tratează poziția și atitudinea Rusiei vizavi de extinderea alianței, accentuînd pe interesul Rusiei de a opri influența americană în zonă și de a crea un ipotetic pericol dinspre Vest, motiv pentru a-și menține capacitatele de descurajare nucleară la un nivel maxim. Chris Donnelly semnează un excelent articol, "Developing a national strategy for the transformation of the defense establishments in East and Central Europe", în care fixează un cadru general al strategiei de reformă instituțională și culturală a armatei și a relațiilor dintre civili și armată, oferind și recomandări practice pentru realizarea acestei transformări radicale. "Anthropology and political censorship – nation and nationalism in Central and Eastern Europe" este un articol palid și incoherent, avîndu-l ca autor pe Dan Dungaciu, care susține, fără a da exemple concrete, că cercetarea central-est-europeană în științe sociale este subordonată nevoilor și așteptărilor finanțatorilor din Occident, devenind astfel o colonie politi-

zată și ideologizată a Vestului. Alți autori care mai apar în acest număr sunt Viorel Ardeleanu (despre candidatura României la NATO), Marshall Bremert (despre obstacolele aflate în calea transformării instituțiilor de apărare în Europa Centrală și de Est – refuzul militariilor de a lucra cu contraparte lor civile pentru crearea unei culturi poliice în care forțele armate eficiente să fie private ca un "bun național"), Douglas Menachik (despre riscurile reprezentate de "crima strategică", adică crima organizată, traficul de droguri, terorismul pentru securitatea națională) și Oana C. Popa (despre naționalismul balcanic, în general, și identitatea națională macedoneană în particular).

Romanian Journal of International Affairs (vol. III, 1/1997). Este o publicație trimestrială, editată de Institutul Român de Studii Internaționale, care funcționează sub auspiciile Ministerului Afacerilor Externe și ale Academiei Române, și conține articole în limbi engleză, franceză și germană. Dintre toate revistele prezentate, aceasta este cea mai voluminoasă, numărul de pagini fiind de 288. Editorul revistei este Nicolae Iacobescu, redactor-sufătău Vasile Sandru, iar din bordul editorial îl amintim pe Dan Berindei, Al. Ioan Herlea, Dan A. Lăzărescu, Th. Meleşcanu, A. Năstase, I.M. Pașcu, V. Secăreș, Radu Vasile. În revistă se publică de regulă studii, conferințe și documente, majoritatea întreprinse și dezbatute de Institutul Român de Studii Internaționale. Aceasta din urmă, ca și publicația de altfel, își propune teme și dezbateri care să ajute la o mai bună înțelegere a mediului în care se face politica externă românească. Vom încerca aici prezentarea cîtorva dintre studiile apărute, spațiu nepermisîndu-ne rezumarea tuturor articolelor. Numărul se deschide cu alocuțiunea președintelui Emil Constantinescu în urma summit-ului OSCE, Lisabona, 2 decembrie 1996, și cu discursul lui J. Chirac rostit în fața celor două camere reunite ale Parlamentului României în 2 februarie 1997. Secțiunea "Articole" se deschide cu studiul "La CEE-ONU dans la tournée des réformes", sub semnatura lui Yves Berthelot, care arată cum, în urma încheierii Războiului Rece, CEE și-a îndreptat atenția și spre țările din fosta aria de interes a URSS, pentru acestea CEE constituind singurul forum economic european. N. Ecobescu semnează "Convening a world summit of the future of mankind", care reprezintă o variantă a lucrării realizată de autor pentru summit-ul de securitate internațională organizat de programul pentru securitate strategică și internațională Geneva, 15-20 iulie 1996, în care subliniază perspectivele unui parteneriat global pentru pace și democrație în secolul 21. O mare parte a revistei este dedicată zonei Mării

Negre, primul articol, semnat de istoricul Dan Amedeo Lăzărescu, "Les problèmes stratégiques, politiques et économiques de la Mer Noire", făcând o incursiune în timp pentru a arăta că Marea Neagră a determinat în multe situații calitatea și natura relațiilor dintre țările din zonă. Nicolae Mihu deschide o discuție asupra cooperării economice în zona Mării Negre – "Black Sea economic cooperation: achievements and prospects" –, subliniind scopurile pe termen lung, principiile și prioritățile OSCE. Evghenii Kutovoi, în "OSCE: current activities, prospects for the future", enumera scopurile comune ale țărilor din zona Mării Negre, activitățile în domeniul comerțului, industriei, transportului maritim, comunicațiilor și energiei. Erkan Ozer, în "The Black Sea economic cooperation and the UE", tratează despre parteneriatul UE și OSCE, acesta din urmă ușurind accesul țărilor la UE. În fine, Andrei Kassianenco, în "Black Sea economic cooperation – OSCE as a regional framework for sustainable development", consideră că birocrația națională și internațională a acestor țări trebuie să procedeze la o selecție a instrumentelor pentru încurajarea sectorului privat în regiune. Valeriu Tudor semnează "Les sanctions internationales; la compensation des pays voisins: un point de vue roumain", unde arată că recursul la sancțiunile economice rămîne un instrument strategic eficace aflat la dispoziția comunității internaționale, participarea statelor vecine la efortul de aplicare a sancțiunilor netrebuind să se transforme într-o acțiune punitivă la adresa lor, cei abilități trebuiind să se preocupe mai mult de problemele umanitare în aplicarea sancțiunilor economice. Articolul "Alternatives futures for the OSCE", semnat István Szonyi, începe prin a arăta rolul marginal deținut de OSCE în cadrul securității europene, poziție datorată slabei performanțe a organizației în ariile sale de responsabilitate, oferind apoi trei alternative principale pentru viitorul acestei organizații: continuarea situației actuale în cazul în care statele participante decid că nu este nevoie de o reformă majoră; statele membre să ajungă la concluzia că ar trebui să crească eficiența organizației, mai ales prin creșterea contribuției în prevenirea conflictelor și în rezolvarea crizelor; adaptarea OSCE la noile condiții create în cazul unui progres substanțial al extinderii NATO. Revista se închide cu secțiunile "Documente", "Books Review" (unde ni se prezintă raportul anual mondial asupra Sistemului economic și Strategiilor văzute de RAMSES 1996) și cu cronologia activităților diplomatice ale României în perioada 1995-1996.

**Andra Lăzăroiu
István Aranyosi**

Dreptul la replică

Cititorii atenți ai revistei *Sfera Politicii*, nr. 55 din decembrie 1997, au putut observa nota de subol nr. 55 a articolului semnat de dr. Michael Shafir – "Un an de guvernare"; domnia sa pretinde că aș fi folosit ca material textele sale adresate postului Radio Europa Liberă / Radio Libertatea, în cartă mea *Romania After Ceausescu: the politics of intolerance* (Edinburgh University Press, 1995), fără a-l cita, ca cursă, în mod corespunzător.

Michael Shafir, de fapt, a ridicat această pretenție încă din 1995, într-o recenzie făcută cărții mele, recenzie apărută în revista *East European Jewish Affairs*, vol. 25, no. 2. Domnia sa a prezentat patru exemple, din care ar fi trebuit să reiasă că aș fi împrumutat informații din lucrările sale fără a-l cita, afirmând chiar că ar exista și altele. Curios fiind, mi-am verificat materialul și, observind satisfăcător că acuzațiile au fost aproape în întregime fără substanță, i-am trimis o scrisoare pe 23 martie 1996, arătându-i adevărul. De altfel, i-am și oferit ocazia ca, indicindu-mi locurile unde ar fi avut loc plagiatul, să fac rectificările de rigoare în toate viitoarele ediții ale cărții.

Scrierea a fost redactată pe un ton prietenos, în ciuda naturii denigratoare a acuzațiilor, dar nu am fost onorat cu nici un fel de răspuns din partea domniei sale.

În recenzie amintită am fost criticat, de asemenea, pentru tipărirea greșită a prenumelor lui Lucian Blaga, Silviu Brucan și Elie Wiesel, pentru că am indicat cu titlu greșit unul dintre articolele domniei sale și pentru că am atașat în mod eronat o informație despre Adrian Moju despre un articol din 1990 care îi aparținea. Acestea sunt într-adevăr erori, în întregime, și mi-am făcut deja *mea culpa*. Însă, cu siguranță nu am urmărit să plagiez lucrările domnului Shafir. Dimpotrivă, în acea carte am urmărit cu consecvență ca, acolo unde trebuia, acesta să fie citat în mod corespunzător.

Dr. Michael Shafir este un reputat cunoșător al României moderne, însă cu certitudine nu sunt singurul care consideră că domnia sa este o persoană dificil de abordat; chiar dacă aș fi fost înclinat vreodată să plagiez lucrările unor erudiți (ceea ce nu s-a întâmplat), ar fi fost un gest de-a dreptul prostesc din parte-mi să-l aleg pe dînsul. De alt-minteri, am rugat în mod expres un editor îndărâtnic să trimítă o copie a recenziei cărții mele pentru *East European Jewish Affairs*, știind că este foarte probabil că M. Shafir să fie rugat să o recenzeze. Acest lucru, presupun, nu ar intra în comportamentul unei persoane vinovate de genul de încriminări pe care Shafir le face (la adresa mea).

Din cauza acestui incident dezamăgitor nu am mai parcurs nici una dintre lucrările dr. Shafir (nici chiar articolul său din *Sfera Politicii*, în care s-a prezentat specific cîndu-și, binevoitor, propriile creații). Am găsit, astfel, de cuvîntă că aceasta este cea mai bună cale de a-mi face cunoscute nedumeririle, dacă vreau să evit noi pretenții de plagiat din partea domniei sale.

Desigur, dacă am folosit în mod neintelligent același adjecțiive ca și cele utilizate de Michael Shafir în lucrările sale, pentru a-i descrie pe George Pruteanu ori pe Gheorghe Funar, domnia sa ar putea lua acest fapt drept o jignire. Însă, în cele din urmă, va fi doar problema dînsului.

Cu sinceritate, al dumneavoastră

TOM GALLAGHER

"Rationalism sau vitalism?"

Produs al spiritului spaniol și de-clarindu-se fidel culturii de sorginte latină, y Gasset recunoaște universalitatea nevoii de cunoaștere completindu-și studiile în Germania, la Marburg, Leipzig și Berlin, fapt ce îi va marca în mod evident opera, "infestind cu germaninu" Spania și America Latină. Poate că de aceea, în momentul traducerii cărții de față în limba germană, autorul simte nevoia să scrie o "Prefață pentru germani". Încearcă astfel să evite frica declarată de a fi aruncat în "plină abstracție", căci operele sale sunt scrise "exclusiv și ad-hoc" pentru oamenii din Spania și America Latină, unde există, deci, o cunoaștere reciprocă, anticipând în acest mod refuzul de mai tîrziu de a scrie pentru umanitate, pentru "omul în general". Dar această primă parte a cărții nu se constituie într-un simplu dialog de motivație cu cititorul german, ci este mai ales o declarație despre sine, permîndu-ne incursiuni în sfera vieții sale private.

Substanța cărții se bazează pe redactarea completă și ajustată a lecției universitare pe care Ortega y Gasset o ține în 1921-1922, de la catedra de metafizică a Universității din Madrid. Cele zece capitole de esență ale cărții reprezentă de fapt tot atîtea încercări de a rezolva și de a răspunde la problema "rationalism sau vitalism?".

* Jose Ortega y Gasset, *Teama vieții noastre*, București, Editura Humanitas, 1997.

Autorul definește cei doi termeni pe care își bazează întreaga demonstrație prin prima noțiunii de adevăr. Atunci cînd adevărul se obligă să reflecte ceea ce sunt lucrurile și este unul și irevocabil, se opune de fapt noțiunii de individualism, căci rationalismul nu permite ca un fapt să fie privit prin prisma mai multor judecăți individuale, lucru caracteristic pentru relativism. Dar ceea ce este important pentru Ortega y Gasset nu este contradicția născută între doi termeni antinomici, ci de fapt relația dintre viață și rățiune: salvăm rățiunea, dar anulăm viața, sau salvăm viața, subordonindu-i rățiunea.

Astfel se identifică prin aceste formule "teamă vieții noastre" ca fiind subordonarea spontanului, vitalității în fața rățiunii. Socrate este începutul rățiunii, iar secolul XX reprezintă sfîrșitul, hotarul final al acestuia, căci prin zbuciumul și frămîntările începutului de veac se ajunge la o înțelegere a rățiunii ca o formă și o funcție a vieții, ca "o insulă minusculă plutind pe marea vitalității primare". Prin această perspectivă se aduc valorizări de ordin superior ale vieții, care merită glorificată, în slujba ei aflîndu-se morală, etica și cultura. S-ar îndepărta astfel o altă teamă identificată în societățile moderne, și anume teama de a spune "cultură pentru viață" și nu "viață pentru cultură".

Pornită inițial de la ideea de generație, de adevăr, cartea evoluează în mod logic și firesc spre anumite probleme cu o mai largă rază de acțiune, cum ar fi caracterul tranzitiv, exterior al vieții sau criza din societățile contemporane. Deși, la prima vedere, aceste abordări par a se îndepărta de contextul problemei, spre final se coagulează într-o expresie comună care va gravita concentric spre același punct al dezbaterei.

Aceeași structură – și chiar, uneori, idei similare – găsim în două eseuri ce ar trebui să ne rețină atenția. Primul definește conceptul de revoluție într-un mod poate surprinzător pentru mulți, căci pentru y Gasset revoluție nu are acea acceptiune comună, de schimbare prin violență a unei serii de guvernări spre a-i înlocui cu alții, ci reprezintă o schimbare radicală de spirit, de mentalitate. O notă specială este dată de excelenta explicare a "nașterii" unei revoluții în sinul unei națiuni ce trebuie să treacă de la o modalitate tradiționalistă la una rationalistă. Aceasta din urmă este singura care poate crea individualități, pe care Ortega y Gasset le vede ca fiind motorul revoluțiilor: "Filosofii, intelectualii umbără întotdeauna în culisele revoluțiilor". Iar dacă revoluțiile au origini intelectuale, în care se afirmă individualități puternice, spiritul servil apare atunci cînd aceste mișcări se află "spre amurg".

Cel de-al doilea eseu – "Semnificația istorică a teoriei lui Einstein" – însearcă o explicație a "ism"-elor, aşa cum le numește y Gasset, prin prisma teoriei relativității. Astfel, absolutismul, perspectivismul, antiutopismul și antirationalismul, finitismul sunt subordonate legilor fizicii, încercîndu-se o demonstrație pertinentă a unor concepte ce se găsesc la intersecția istoriei cu filosofia.

Ultimele șase mici eseuri cuprinse în "Addenda" sunt dominate de figura savantului Einstein, de care y Gasset este legat printr-o reală amicitie. Si aici apare o notă de prospețime, prin faptul că autorul permite noi incursiuni autobiografice, esențiale pentru înțelegerea relației pe care scriitorul spaniol o stabilise cu autorul teoriei relativității. Eseuri ca "Omagiu lui

Einstein", "Nici vitalism, nici rationalism", "Flux filosofic" completează palierul demonstrațiilor ce privesc deja celebrele teme ale rationalismului, ale culturii și ale prezentului.

Teama vremii noastre îmbogățește opera lui Jose Ortega y Gasset, cunoscut de cătorii români prin traducerea cărților *Revolta maselor* (Humanitas, 1994) și *Spania nevertebrată* (Humanitas, 1997). Această lucrare nu este doar o explozie de idei și argumentații filosofice, ci și o oglindă, o călătorie în universul interior al autorului, toate invitând la o lectură incitantă și, mai apoi, la meditație asupra unor teme care, și astăzi, după patruzeci de ani de la moartea scriitorului, se regăsesc în contemporaneitate.

Anca TĂRÎTĂ

SUA și "tabla de sah" euroasiatică

Statura de analist politic a lui Zbigniew Brzezinski a sporit pe măsura lucrărilor sale consacrate evoluțiilor Războiului Rece și, îndeosebi, totalitarismului comunist și blocului sovietic. Polonez de obicei, el a avut în sovietologia americană o cunoaștere mult mai aprofundată a estului european față de colegii săi din SUA. În principiu, *his finest hour* ar fi trebuit să

fie cei patru ani ai președinției lui Jimmy Carter (20 ianuarie 1977-20 ianuarie 1981), cînd Brzezinski a îndeplinit funcția de consilier pentru problemele securității naționale al șefului Casei Albe. Evaluarea deficitară a mandatului lui Carter (sancționat, de altminteri, și de alegorii) s-a răsfrânt și asupra celui mai important sfetnic al său, făcînd ca Zbigniew Brzezinski să intre într-un con de umbră.

În perspectiva oferită acum de prăbușirea sistemului comunist în Europa de Est și dezagregarea Uniunii Sovietice se conturează o revizuire a aprecierii date politicii SUA în anii lui Jimmy Carter și, implicit, a rolului jucat de Brzezinski. Se consideră că, spre deosebire de Henry Kissinger, care a încurajat diferențierile *intersocialiste* (de aici, spre exemplu, interesul SUA pentru România lui Ceaușescu), Brzezinski a abordat raporturile SUA cu blocul sovietic dintr-o perspectivă *intrasocialistă*, sprijinind forțele disidente din interiorul fiecărei țări socialiste. Astăzi știm că destrămarea "imperiului sovietic" și a sferei sale de hegemonie din Europa Răsăriteană nu s-a produs ca urmare a conflictului dintre Moscova și sateliștii ei, ci în urma erodării progressive (așadar, din interior) a regimurilor comuniste. Demersul lui Zbigniew Brzezinski apare, astfel, mult mai productiv în precipitarea fallimentului totalitarismului comunist.

Într-o perioadă cînd, în SUA, majoritatea opiniei publice este preocupată, cu precădere, de problemele interne, Brzezinski a considerat necesar să analizeze noul statut al țării sale în lume, după dispariția superputerii sovietice, și să fixeze strategia americană în noul context geopolitic și geostrategic.

Ultima sa carte* este – indiscutabil – o lucrare de referință și, fără a exagera în vreun fel, avem convinsionea că ea va intra în ceea ce Nicolae Iorga a numit "cărți reprezentative în istoria omenirii".

Premisa fundamentală a analizei lui Brzezinski este că, în urma încheierii Războiului Rece și a dispariției Uniunii Sovietice, SUA au devenit prima putere globală din istorie, în înțelesul că, astăzi, nu există nici o putere capabilă să conteste hegemonia americană pe glob. Într-o succintă introducere – care îi va cîștiga autorului, cu siguranță, respectul istoricilor din orice orizont –, Brzezinski examinează cele trei precedente ale actualului statut al SUA: imperiile roman, chinez și mongol. În terminologia contemporană, primele două apar ca puteri regionale; imperiul mongol, pe de altă parte, este cel care s-a aflat cel mai aproape de statutul de putere globală.

Primalul global al Statelor Unite ale Americii se manifestă – arată Brzezinski – în patru domenii esențiale: militar, economic, tehnologic și cultural (mai exact, a culturii de masă). Sistemul global american se deosebește de precedentele sale imperialiale, care erau creații ale unor elite aristocratice promotoare ale autoritarismului și absolutismului. Spre deosebire de imperiile clasice, sistemul global american este hegemonic, dar, în același timp, și liberal, valorile democrației americane fiind împărtășite pe întreaga planetă. Chiar în perioada Războiului Rece, cînd în anumite faze blocul sovietic se plasa înaintea NATO în sfera armamentelor, alianța occidentală și-a păstrat, în

* Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard*. New York, Harper Collins Publishers, 1997.

ansamblu, superioritatea, pentru că SUA și partenerii lor erau uniti prin valorile comune, în timp ce Pactul de la Varșovia era menținut prin forța brută a URSS.

În vizuenea lui Brzezinski, elementul fundamental al lumii post-comuniste îl constituie blocul euroasiatic: "Eurasia este tabla de sah pe care continuă să se desfășoare lupta pentru primatul global". În masa continentală euroasiatică, analistul american distinge patru zone, denumite de el "jucători-cheie": Vestul (Europa – în primul rînd, cea occidentală), Estul (China, Japonia, Asia de Sud-Est), Sudul (Asia de Sud-Vest) și Spațiul Mijlociu (fostul spațiu sovietic). În aceste regiuni, Brzezinski face distincția între *jucătorii geostrategici și pivoturile geopolitici*. În prima categorie sunt incluse Franța, Germania, Rusia, China și India (de reținut că, în concepția autorului, țări ca Marea Britanie, Japonia și Indonezia nu aparțin acestui grup). Din categoria pivoturilor geopolitice fac parte Ucraina, Azerbaidjan, Turcia, Iranul și Coreea de Sud. Cele patru zone sunt supuse unei minuțioase examinări de către Brzezinski. Pe primul loc se plasează Europa, care constituie "capul de pod democratic" al SUA în Eurasia. Urmează fostul spațiu sovietic, pe care analistul îl denumește "gaura neagră a Eurasiei", întrucât Rusia nu a izbutit și nu izbutește să se autodefinească. O zonă potențial turbulentă este ceea ce autorul denumește "Balcanii euroasiatici", care cuprinde părți din Europa de Sud-Est, Asia Centrală, precum și părți din Asia de Sud, zona Golfului Persic și a Orientului Mijlociu și în interiorul căreia există un adevărat "cazaș etnic", ce amintește de Peninsula Balcanică a primului război mon-

dial" Kazahstan, Kirghistan, Tadžikistan, Uzbekistan, Turkmenistan, Azerbaidjan, Armenia, Georgia și Afganistan, cu două țări care li se pot, potențial, alătura: Turcia și Iranul. Ultima zonă, cea a Extremului Orient, ar trebui să reprezinte o "ancoră" a SUA în continentul asiatic, alcătuită din China și Japonia.

În această hartă geopolitică și geostrategică a Terrei, SUA – subliniază Brzezinski – trebuie să desfășoare o politică destinată a împiedica apariția oricărei puteri sau coaliții de puteri capabile să conteste primatul global al Washingtonului. Pentru cititorul român, de cel mai mare interes sunt paginile consacrate Europei și eforturilor de creare a unui sistem de securitate europeană. Autorul acordă o atenție deosebită raporturilor de putere de pe continentul european, rezultate din reunificarea Germaniei, considerată de el drept o "înfrângere geopolitică pentru Rusia și pentru Franță".

Zbigniew Brzezinski subliniază îndreptățit că, "odată Europa îaltei dispărătură, este esențial să nu se revină la Europa Versaillesului. Sfîrșitul diviziunii Europei nu ar trebui să determine un pas înapoi spre o Europă a statelor naționale aflate în conflict, ci ar trebui să constituie punctul de plecare pentru crearea unei Europe mai largi și progresiv integrate, consolidată printr-un NATO extins, și să facă mai sigură printr-o relație constructivă cu Rusia".

Pagini de o excepțională valoare – de asemenea, de interes pentru cititorul român – sunt și cele consacrate "găurii negre", care este Federația Rusă, incapabilă, încă, să aleagă între nostalgia condominiumului mondial cu Statele Unite ale Americii, interesul preponderent

pentru "străinătatea apropiată" (*near abroad*) – i.e. fostul spațiu sovietic – și coalizarea cu forțele antiamericanice.

Discutînd problema raportului dintre extinderea NATO spre est și menajarea susceptibilităților rușești, autorul conchide că prioritară trebuie să fie lărgirea sistemului eu-roatlantic.

Rezumînd, cartea lui Zbigniew Brzezinski este prima expunere sistematică a noii hărți planetare, rezultată din încheierea Războiului Rece. Ea cuprinde analiza lucidă a unuia dintre cei mai competenți experți ai relațiilor internaționale, dublat de o experiență politică, în calitate de fost principal consilier al Casei Albe. Unul dintre recenzenti americanii ai cărții (Andrew Nagorski, în *Newsweek*, din 10 noiembrie 1997) i-a reproșat autorului, în afara stilului arid, trecerea sub tăcere a realităților interne (în primul rînd, situația drepturilor omului) din țările prezentate în paginile sale. Observație întemeiată și cu atât mai surprinzătoare cu cît Zbigniew Brzezinski a fost, în anii administrației Carter, cel care a făcut din respectul pentru drepturile omului un criteriu de bază în raporturile SUA cu celelalte state.

Oricine va fi însă de acord cu punctul de vedere al lui Samuel Huntington (citat de Brzezinski), potrivit căruia "O lume fără primatul Statelor Unite ar fi o lume cu mai multă violență și dezordine și mai puțină democrație și creștere economică".

Laurentiu
CONSTANTINIU

RICHARD N.
COUDENHOVE-
KALERGI
Pan-Europa

Traducere și note
de Mircea Suhăreanu,
prefață de Smaranda Enache
Tîrgu Mureș, Editura Pro
Europa, 1997
pag. 165, lei 12.000

Prin această carte, cititorul român descoperă o lectură fundamentală indispensabilă pentru înțelegerea modului în care a luat naștere ideea de unificare europeană. Publicată în 1923, *Pan-Europa* este, din punct de vedere cronologic,

cel dintii manifest pro-european coerent. Pornind de la necesitatea reconciliierii istorice a națiunilor europene și oferind soluții concrete de unificare a acestora într-o structură politică stabilă, bazată pe comunitatea de valori și interese, Statele Unite ale Europei, autorul propune un program detaliat menit să redea Europa strălucirea de odinioară și capacitatea competitivă în concurența economică mondială, să doteze cu instituții și alianțe în măsură să preîntâmpine un nou război. „Dacă opera sa ar fi fost acceptată de la bun început, *Pan-Europa* ne-ar fi crăut de al doilea Război Mondial, precum și de divizarea Europei care i-a urmat”. (Ott von Habsburg, 1982). Deși nu lipsită de in-

rente accente utopice, marcând o cotitură radicală în gîndirea politică europeană, lucrarea nu și-a pierdut nici astăzi din actualitate.

Evreii din România între anii 1940 și 1944

Vol. III
1040-1942: Perioada

Coordonator științific:
prof.dr. Ion Șerbănescu,
cuvânt înainte:
acad.prof.dr. Nicolae Caja
București, Editura
Hasefer, 1997, 2 părți
pag. 942, preț necprecizat

Volumul al III-lea din cadrul *Evrăilor din România între anii 1940 și 1944*, elaborat de cercetătorii Centrului pentru Studierea Istoriei Evreilor, continuă, concomitent cu alții specialiști din țară și de peste hotare, efortul de a analiza, cît mai obiectiv cu putință, soarta populației evreiești din România într-o perioadă dintre cele mai complexe și mai dificile. Prezentul volum aduce la lumină și oferă atât publicului larg, cât și specialiștilor, un *corpus* de documente din anii 1940-1942, multe dintre ele purtând pecetea ineditului. Această segmentare istorică nu este aleatorie, ci reflectă faptul că în acest răstimp a fost transpusă în realitate, de către autorități centrale și locale, poli-

tica economică, juridică și punitivă cea mai reprezivă, în raport cu anii 1943-1944, cînd, din cauze diferite, politica discriminatorie a suferit unele inflexiuni, chiar un anumit recul.

CARL E. SCHORSKE
*Viena fin-de-siecle
Politică și cultură*

Traducere de Claudia
Ioana Doroholschi
și Ioana Ploșteanu
Colecția "A treia Europă"
Coordonatori: Adriana
Babeș și Cornel
Ungureanu

pag. 346, pret neprecizat

torice din secolul nostru. Marii săi intelectuali novatori – în muzică și filosofie, în științe economice și arhitectură și, desigur, în psihanaliză – au rupt cu totii, în mod mai mult sau mai puțin deliberat, legăturile cu perspectiva istorică, fundamentală pentru cultura liberală din secolul nouăsprezece, în care se formaseră. Eseurile incluse în cartea de față investighează „începuturile acestei transformări culturale în contextul său istoric specific” (Carl E. Schorske).

PHILIPPE MALAURIE
Antologia
gîndirii juridice

Traducere de Doina Jela-
Despois
Bucureşti, Editura
Humanitas, 1997
pag. 376, preț neprecizat

Cartea lui Philippe Massalaurie, alcătuită din scurte citate, oferă texte esențiale pentru o istorie culturală a dreptului. Ea conține fragmente din *Biblie* și din serierile unor reprezentanți mari canți ai gîndirii juridice și nu numai: Platon, Aristotel, Cicero, Tomás d'Aquino, Machiavelli, Bodin, Grotius, Pascal, Burke, Hegel, Tocqueville, Durkheim, Max Weber, Hayek - ca să cintăm doar o parte dintrumariile nume ale acestei cărți.

2.	<i>Editorial</i>	Dan Pavel	Capitalism without Democracy or Democracy without Capitalism?
5.	<i>Romanian Capitalism Today</i>	John Earle	Estimating the Results of “Mass Privatization” in Romania (I)
13.		Silviu Brucan	From <i>party hacks</i> to <i>nouveaux riches</i>
18.	<i>End of Crisis ?</i>	Cristian R. Pîrvulescu	Political, Apolitical, Antipolitical
23.		Sabina Fati	Ambiguities
26.		Liana Ionescu	PNL - Out of Platoon
29.		Vlad Nistor	National Interest as Expression of Authority Crisis
31.		Răzvan Dumitrescu	Will the Crisis Within Coalition More Within Parties?
34.	<i>Archive Sfera Politicii</i>	Document	Minutes of the Discussion Between Comrade Vîntă and Ana Pauker (I)
37.	<i>Interview</i>	Francois Ettori in dialog with Stelian Tănase	“There is no a Market Economy without the Rights Legislation and Institutions”
42.	<i>International Politics</i>	Mihai Mușet	What is the Role of International Monetary Fund and World Bank in a Global Economy?
53.		Boris Kagarlitsky	Will Russia Became Capitalist?
57.	<i>Political Science Journals</i>	Andra Lăzăroiu Istvan Aranyosi	<i>Studii internaționale, Politică externă, Central European Issues, Romanian Journal of Foreign Affairs</i>
61.	<i>Book Reviews</i>	Anca Tărîță Laurentiu Constantiniu	Jose Ortega y Gasset, <i>Teama vremii noastre</i> Zbigniew Brzezinski, <i>The Grand Chessboard</i>